

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

DIPLOMOVÁ PRÁCE

SYNTAX ČESKÉHO PŘEKLADU DÍLA J. R. R. TOLKIENA

Syntax of the Czech Translation of J. R. R. Tolkien's Work

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Věra Kakešová

Podlesí 111, 261 01 Příbram

4. ročník Učitelství pro střední školy (N AJ–ČJ)

prezenční studium, navazující magisterské studium

PRAHA 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze DP je identická s její tištěnou podobou.

V Praze dne 2. 12. 2014

Jméno autorky: Bc. Věra Kakešová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Ladislavu Janovci, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a pomoc při zpracování diplomové práce.

Abstrakt v českém jazyce

Základem diplomové práce *Syntax českého překladu díla J. R. R. Tolkiena* je komparativní lingvistická studie zaměřující se na anglické a české nefinitní slovesné tvary a možnosti jejich užití v obou jazycích. Práce vychází z analýzy sledovaných jevů v dílech *Silmarillion* a *Hobit*, jejichž autorem je John Ronald Reuel Tolkien, a jejich českých překladech od Stanislavy Pošustové a Františka Vrby. Ukázkám jednotlivých nefinitních tvarů v různých větněčlenských funkcích vždy předchází krátký teoretický úvod, který má poskytnout rámec pro následnou komparaci jejich užití. Příklady podobného typu jsou řazeny k sobě a rozebírány zároveň. V rámci kapitoly byly rozebírané výpovědi seřazeny podle frekvence, s níž byl jejich způsob překladu užíván. Kromě porovnání originálu a překladu je možné vidět rozdíly mezi konkrétními realizacemi daného jevu v rámci jednoho jazyka (především angličtiny) a zároveň lze srovnat práci obou překladatelů.

Klíčová slova

Překlad, infinitiv, gerundium, participium, syntax, čeština, angličtina, *Silmarillion*, *Hobit*, Tolkien

Abstrakt v anglickém jazyce

The diploma thesis *Syntax of the Czech Translation of J. R. R. Tolkien's Work* is based on a comparative linguistic study concentrated on the Czech and English nonfinite verb forms and the possibilities of their usage. The thesis is founded on the analysis of selected grammatical features in John Ronald Reuel Tolkien's *Silmarillion* and *The Hobbit*, and their translations by Stanislava Pošustová and František Vrba. The examples of non-finite verb forms working as different sentence elements are preceded by a short theoretical introduction which is supposed to provide a background for the comparison of their usage. Similar examples are organized and analysed together. Within a single chapter the samples were sequenced according to the frequency in usage of the type of their translation. Apart from comparing the original with its translation it is also possible to see the differences between concrete realisations of one grammatical feature in English, and to take into account the differences between the work of the two translators.

Key words

Translation, infinitive, gerund, participle, syntax, Czech, English, *Silmarillion*, *The Hobbit*, Tolkien

OBSAH

OBSAH.....	6
1. ÚVOD.....	5
2. INFINITIV	7
2.1. Infinitiv ve funkci subjektu	7
2.1.1. Subjektový infinitiv v počáteční pozici	7
2.1.2. Infinitiv uvedený anticipačním <i>it</i>	10
2.1.3. Předmět infinitivu na pozici podmětu nadřazené věty	14
2.2. Infinitiv ve funkci části přísudku.....	16
2.2.1. Infinitiv ve funkci části přísudku po sponovém slovese <i>to be</i>	16
2.2.2. Infinitiv ve funkci části přísudku po ostatních sponových slovesech (<i>appear, seem, happen</i>)	19
2.2.3. Infinitiv ve funkci části přísudku po adjektivech typu <i>likely</i>	22
2.2.4. Vazba s povýšeným podmětem (<i>Subject raising</i>)	25
2.3. Infinitiv ve funkci atributu.....	27
2.4. Infinitiv jako doplnění adjektiva.....	32
2.5. Infinitiv ve funkci adverbiale	36
2.6. Infinitiv ve funkci předmětu	40
2.6.1. Předmětný infinitiv, jehož konatel se shoduje s konatelem v řídicí větě	40
2.6.2. Předmětný infinitiv, jehož konatel se liší od konatele řídicí věty	45
3. GERUNDIUM.....	51
3.1. Gerundium ve funkci podmětu	51
3.2. Gerundium ve funkci objektu	56
3.3. Gerundium ve funkci atributu	60
3.5. Gerundium ve funkci příslovečného určení	69
4. PARTICIPIUM.....	74
4.1. Participium ve funkci přívlastku	74
4.2. Participium ve funkci doplňku předmětu	79
4.3. Participium ve funkci přechodníku	84
4.3.1. Přechodník se stejným konatelem jako řídicí věta	85
4.3.2. Přechodník s odlišným konatelem.....	90
5. ZÁVĚR.....	95
POUŽITÁ LITERATURA	100

1. ÚVOD

Podle Skaličkovy typologie jazyků patří čeština a angličtina ke dvěma rozdílným jazykovým typům. Čeština představuje jazyk flexivní, angličtina izolační, s čímž jsou spojeny jisté gramatické charakteristiky a vlastnosti obou jazyků (Skalička, 1951, str. 11).

Každý, kdo s oběma jazyky pracuje, se setkává s problematikou ekvivalence určitých gramatických jevů. Pozornost této práce se upírá na srovnání užití nefinitních tvarů slovesa, jež vytváří polovětné konstrukce. Protože jde o syntaktické jevy, které se vyskytují v obou jazycích, plní některé shodné funkce, ale většinou se jejich užití liší.

Z nefinitních tvarů sloves se v češtině nejvíce užívá infinitiv, méně pak participium s přechodníky a supinem. Přechodníky i supinum stojí na periférii systému. Zatímco přechodníky se v textech stále objevují, byť jsou vázány jen na určité typy textů, supinum je zachycováno již pouze jako regionální jev, neboť tvarově splynulo s infinitivem (Večerka, 1984, s. 146, Lamprecht, 1987, str. 108).

V angličtině se vedle participia a infinitivu, který má velmi širokou škálu využití, objevují také gerundia. Ač jde o běžně se vyskytující tvary, některé z funkcí, jež plní, se omezují spíše na texty odborné nebo umělecké (př. infinitiv a gerundium ve funkci podmětu, absolutní vazba participiální aj.). (Kakešová, 2011, str. 6)

Práce je založena na analýze sledovaných jevů ve dvou dílech Johna Ronalda Reuela Tolkiena. Prvním z nich je *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*, který byl napsán jako vyprávění pro autorovy děti. Druhé vybrané dílo *Silmarillion*, jenž byl vydán po autorově smrti jeho synem, je určeno především čtenářům, kteří se zajímají o fikční svět, který Tolkien vytvořil, a jeho historii. Charakter knihy, jež do určité míry připomíná epická díla středověké literatury, klade poměrně vysoké nároky na jazykovou vyspělost a sečtělou svého čtenáře.

Práce vychází z předpokladu, že odlišné skupiny čtenářů, pro které byly knihy původně určeny, se do určité míry projeví na jejich jazykové podobě. Rovněž bylo každé z děl přeloženo jiným překladatelem. Díky tomu je možnost porovnat odlišnosti češtiny a angličtiny obohacena o dva různé styly překladu. Do určité míry je tím snížena pravděpodobnost nepřesných závěrů a zkreslení, k nimž může dojít, pokud není k dispozici srovnání s jiným překladatelem.

Obě díla jsou jazykově velmi bohatá. Zvláště *Silmarillion* oplývá sekundárními predikacemi, a proto je dobrým zdrojem pro komparativní lingvistickou studii. Český překlad *Silmarillionu*, jenž byl použit, pochází od Stanislavy Pošustové z roku 1992. *Hobit* byl do češtiny poprvé přeložen Františkem Vrbou v roce 1979. Vydání, z něhož pochází ukázka, je z roku 2002.

Práce vychází z užití sekundárních predikací v anglickém originálu a sleduje, jakým způsobem jsou převedeny do češtiny. Snaží se především zjistit výskyt českých konstrukcí či jevů, které by byly užity pro překlad daného nefinitního tvaru ve větším množství případů. Ve srovnání s originálem však při překládání vždy dochází ke ztrátě části informace a k posunu přeloženého textu, hlavním důvodem jsou především rozdílné jazykové systémy. Značný vliv na výsledný text má i styl překladatele či překladatelky, z toho důvodu byla do práce zařazena dvě díla od stejného autora, která byla přeložena různými překladateli (Kakešová, 2011, str. 6).

Diplomová práce vychází z bakalářské práce téže autorky napsané na stejné téma (Kakešová, 2011). Z předchozího textu byly využity především teoretické úvody jednotlivých kapitol, které ovšem byly rozšířeny o další informace. Díky zkušenostem z předchozí práce bylo možno lépe propracovat postup pro získání potřebných podkladů pro vyvození závěrů o způsobech překladu. Práce na bakalářské práci rovněž ukázala nezbytnost zařazení překladů od různých autorů.

Z obou anglických textů bylo vybráno reprezentativní množství příkladů obsahujících nefinitní slovesné tvary. V překladech byly vyhledány věty, jež korespondují s anglickými originály. Nefinitní tvary se stejnou funkcí byly řazeny k sobě a následně bylo porovnáno, jakým způsobem oba překladatelé řešili převod do českého jazyka. Do práce samotné bylo zařazeno pouze několik vět pro doložení zjištěných poznatků o způsobech překladu.

Každá kapitola je uvedena krátkým teoretickým shrnutím sledovaného jevu a jeho zařazením do anglického i českého jazykového systému. Následuje stručný přehled poznatků o tom, jak jsou jednotlivé jevy překládány. Teprve poté jsou představeny příklady, jež dokládají výše zmíněná zjištění. Na závěr kapitoly jsou umístěny příklady méně častých způsobů překladu. Ukázkové věty jsou doplněny podrobnějším rozбором, který se zaměřuje například na konatele nebo nositele vlastnosti slovesa v nefinitním tvaru, či na stavbu souvětí, kde byla polovětná konstrukce použita. Získané poznatky jsou shrnuty a porovnány v závěru práce.

2. INFINITIV

V češtině i v angličtině zastává infinitiv podobné funkce jako podstatné jméno. Může tedy plnit větněčlenskou funkci subjektu, objektu, jmenové části přísudku, příslovečných určení nebo neshodného atributu (Kakešová, 2011, str. 8). Nominální infinitiv v angličtině často indikuje, že propozice jím vyjádřená je možností či návrhem spíše než něčím splněným (Quirk, 1985, str. 1062n).

Karel F. Svoboda ve svém článku „Mluvnická povaha infinitivu v současné spisovné češtině“ z roku 1959 zdůrazňuje, že „vztah infinitivního děje k jeho subjektu patří k podstatným znakům mluvnické sémantiky infinitivu“. Proto bude ve zkoumaném vzorku pozornost věnována rovněž problematice vyjádření konatele děje v infinitivu a způsobům jeho překladu.

Ve výše zmíněném článku jsou rovněž zkoumány rozdíly mezi infinitivem a deverbativním substantivem. V určitých případech je možné infinitiv nahradit podstatným jménem slovesným, které vyjadřuje děj obecně, bez vztahu k jeho konateli či nositeli vlastnosti (Svoboda, 1959). Vysoká míra abstrakce však může způsobit, že bude deverbativní substantivum pro překlad méně vhodné právě proto, že postrádá souvislost s konatelem děje.

2.1. *Infinitiv ve funkci subjektu*

2.1.1. **Subjektový infinitiv v počáteční pozici**

V češtině se v pozici podmětu na začátku věty objevuje infinitiv častěji než v angličtině, kde je v tomto případě běžnější gerundium. Kromě jiného je český „infinitiv v podmětu vět, v nichž se děj hodnotí, a to vzhledem k člověku jako něco pro něj kladného nebo záporného“ (Poldauf, 1959).

Subjektový infinitiv bývá v angličtině rovněž často posunut z počáteční pozice na konec výpovědi – viz následující kapitola 2.1.2. Jedním z důvodů může být to, že anglický infinitiv (tvar s částicí *to*) formálně více připomíná finitní tvar slovesa, než je tomu u českého infinitivu. V češtině je infinitiv jasně signalizován koncovkou *-t/-ti* (př. dělat, dělati), případně *-ci/-ct* (př. moci, moci) (Kakešová, 2011, str. 8).

V překladu Hobita je možné vysledovat dva způsoby překladu, které převládají nad ostatními: překlad pomocí subjektového infinitivu a pomocí vedlejší věty, zvláště vedlejší věty předmětné. V Silmarillionu je opakovaně použit infinitiv ve funkci podmětu a deverbativní substantivum. Počet zkoumaných vět je zde ale tak malý, že nelze vyvodit zcela jednoznačné závěry.

(1) *To corrupt or destroy whatsoever arose new and fair was ever the chief desire of Morgoth...* (Tolkien, 1999, p. 164)

Zkazit a zničit všechno nové a krásné, co vzniklo, to bylo stále Morgothovou hlavní touhou... (Tolkien, 2003, str. 128)

(2) *To smell apples everlastingly when you can scarcely move and are cold and sick with hunger is maddening!* (Tolkien, 1984, p. 187).

Čichat v jednom kuse jabka, když se jeden může sotva pohnout a je mu zima a zle z hladu, to je k zbláznění! (Tolkien, 2002, str. 164n)

(3) *To hear it out in the forest under the moon was too much for Bilbo* (Tolkien, 1984, p. 101).

A slyšet je teď venku v lese při měsíčním světle, to bylo pro hobita příliš (Tolkien, 2002, str. 89).

V ukázkách (1), (2) a (3) zastává infinitiv funkci podmětu ve větě s verbonominálním predikátem. Představují méně obvyklý případ užití infinitivu v počáteční pozici. Pozice infinitivu na začátku věty je zachována ve všech příkladech i v překladu. V příkladech (1) a (3) můžeme ve větě najít vyjádřeného konatele infinitivu. V překladech zastává stejnou funkci, jakou má v originálu: v ukázce (1) je atributem, který rozvíjí substantivum v nominální části predikátu, v ukázce (3) je uveden typickou předložkou *for* (pro). V ukázce (2) konatel infinitivu vyjádřen není. V kontextu jde o přímou řeč jedné z postav, přesto se ale můžeme oprávněně domnívat, že je zde zamýšlen konatel všeobecný. V překladech (2) a (3) je použito zájmeno *to*, které ve větě zastává funkci podmětu, infinitiv je z větné struktury vyčleněn a stává se osamostatněným větným členem.

(4) *At last so desperate was the case of Barahir that Emeldir the Manhearted his wife (whose mind was rather to fight beside her son and her husband than to flee) gathered all the women and children that were left...* (Tolkien, 1999, p. 180)

Nakonec byla Barahirova situace tak zoufalá, že jeho manželka Emeldir Mužná (jež byla nakloněna spíš boji po boku manžela a syna než útěku) shromáždila všechny zbylé ženy a děti... (Tolkien, 2003, str. 140)

(5) *After he had seen that Mr Baggins' one idea was to get away* (Tolkien, 1984, p. 216).

Jakmile si to holé místo prohlédl, pan Pytlík myslel už jenom na to, jak se dostat pryč (Tolkien, 2002, str. 192).

(6) *To say that Bilbo's breath was taken away is no description at all* (Tolkien, 1984, p. 206).

Kdybychom řekli, že Bilbo zůstal bez dechu, nijak by to nevystihlo skutečnost (Tolkien, 2002, str. 183).

V ukázkách (4) a (5) je infinitiv posunut až do druhé části věty a na jejím začátku najdeme nominální část přísudku. Naproti tomu v ukázce (6) je užit infinitiv v počáteční pozici. Ukázky (4), (5) a (6) reprezentují další varianty, které byly užity pro překlad subjektového infinitivu.

V souvětí (4) je infinitiv přeložen pomocí deverbativního substantiva, které ale zastává odlišnou funkci. Důvodem je jiná stavba celé věty. Podmětem se v překladu stává konatel infinitivu, který je v originálu vyjádřen pomocí atributu rozvíjejícího substantivum v nominální části verbonominálního predikátu.

Rovněž v ukázce (5) došlo při překladu ke změně stavby věty. Namísto verbonominálního predikátu je užit finitního tvaru plnovýznamového slovesa. Podmětem se stává původní atribut nominální části predikátu. Sloveso v infinitivu je přeloženo infinitivem ve funkci objektu, který je uveden vztavným příslovcem *jak*.

Příklad (6) představuje způsob překladu pomocí vedlejší věty podmětné. Verbonominální predikát je zde změněn na predikát s plnovýznamovým slovesem, ale na rozdíl od předchozích souvětí zde nebylo možné využít konatele infinitivu jako podmětu věty hlavní, jelikož není vyjádřen a je implikován konatel všeobecný. Subjektem vedlejší věty podmětné je nevyjádřené zájmeno *my*, kterého je užit na místě všeobecného lidského konatele.

2.1.2. Infinitiv uvedený anticipačním *it*

Daleko běžnější než infinitiv na začátku věty je jeho postpozice pomocí anticipačního *it*. Formálně se tak podmětem stává významově prázdné slovo a infinitiv je částí, která význam nese. Použití anticipačního *it* má důsledek i pro aktuální větné členění. Díky němu se výraz s vysokým komunikačním dynamismem dostává z části typicky tematické do rematické (Kakešová, 2011, str. 9).

V překladech obou zkoumaných děl převládá použití subjektového infinitivu. Jiné způsoby jsou spíše ojedinělé. Patří mezi ně překlad pomocí vedlejší věty podmíněné, vedlejší věty předmětné, případně infinitivu ve funkci objektu. Dva posledně jmenované způsoby vyžadují změnit stavbu věty.

Většina zkoumaných vět se subjektivním infinitivem uvedeným anticipačním *it* obsahuje verbonominální predikát. Predikát s plnovýznamovým slovesem je méně běžný, přesto jsou věty, které jej obsahují, zajímavé, jelikož jsou často překládány jinak než pomocí infinitivu na pozici subjektu.

(7) *But it was not within the power of Eönwë to pardon those of his own order...* (Tolkien, 1999, p. 341)

V Eönwëho moci však nebylo odpouštět osobám vlastního řádu... (Tolkien, 2003, str. 259).

(8) *...thinking that it were better for the Quendi to remain in Middle-earth* (Tolkien, 1999, p. 58).

...protože myslel, že je pro Quendi lepší zůstat ve Středozemi (Tolkien, 2003, str. 53).

(9) *...and it was their task to achieve it, and by their labours to fulfil the vision which they had seen* (Tolkien, 1999, p. 15).

...a jejich úkolem bylo jej uskutečnit, svou prací naplnit vidění, které spatřili (Tolkien, 2003, str. 21).

Příklady (7), (8) a (9) představují nejčastější způsob překladu subjektového infinitivu, který je uveden anticipačním *it*. Ve všech třech ukázkách je konatel děje vyjádřeného infinitivem realizován jako větný člen. V ukázkách (7) a (9) je to atribut rozvíjející podstatné jméno, které tvoří nominální část verbonominálního přísudku. Předložka *for*, jež je užitá v příkladu (8), je běžný způsob, kterým je v angličtině vyjádřen konatel infinitivu.

Překlad je v tomto případě analogický stavbě věty anglického originálu kromě užití významově prázdného zájmena.

(10) *It is not like you, Bilbo, to keep friends waiting on the mat, and then open the door like a pop-gun!* (Tolkien, 1984, p. 21)

To přece není váš způsob, Bilbo, nechat přátele čekat na prahu a pak otevřít, jako když vystřelíte ze špuntovky! (Tolkien, 2002, str. 14)

(11) *...for it passes our skill in these days to guess when such a time will come again* (Tolkien, 1984, p. 60).

...protože dneska se vymyká našim vědomostem určit, kdy takový čas zase nastane (Tolkien, 2002, str. 52).

Příklady (10) a (11) z druhé zkoumané knihy rovněž obsahují subjektivní infinitiv jak v originálu, tak v překladu. V obou případech je konatel infinitivu rovněž implikován osobním zájmenem, jež se vyskytuje ve větě. V ukázce (10) je kromě zájmena i vlastní jméno, kterého je užití jako oslovení. Stejně jako originál, obsahuje překlad (10) zájmeno *to*, jež formálně stojí na místě subjektu, a infinitiv, který je realizován jako osamostatněný větný člen.

V *Hobitovi* převažují případy, v nichž konatel infinitivního děje vyjádřen není. Významově si pak můžeme představit všeobecného lidského konatele, případně konatele, kterého vyvodíme z kontextu. Tento typ infinitivu je v *Silmarillionu* spíše výjimečný, přesto je možno jej zde rovněž nalézt.

(12) *It is good, Lord Curufin, to find a kinsman thus kindly at need* (Tolkien, 1999, p. 157).

Je dobré, pane Curufine, najít v nouzi tak laskavého příbuzného (Tolkien, 2003, str. 123).

(13) *Is it a crime to be lost in the forest, to be hungry and thirsty, to be trapped by spiders?* (Tolkien, 1984, p. 167)

Je to snad zločin, zabloudit v lese, mít hlad a žízeň a být zákeřně polapen pavouky? (Tolkien, 2002, str. 147)

(14) *It was difficult to think of pursuing goblins behind...* (Tolkien, 1984, p. 133)

Bylo těžké představit si, že je zezadu pronásledují skřetové... (Tolkien, 2002, str. 118)

Z ukázky (13) vyplývá, že je implikován všeobecný lidský konatel. Tvar trpného infinitivu v českém překladu (být polapen) odkazuje na mužského konatele, který je vzhledem ke kontextu logický. V českém překladu si rovněž můžeme povšimnout užití zájmena *to*, které stejně jako *it* v angličtině stojí na místě podmětu věty. Na rozdíl od angličtiny je však možné je snadno vypustit, aniž by bylo nutno jinak měnit stavbu věty.

V příkladu (12) není snadné určit, zda je ve výpovědi implikován všeobecný konatel děje v infinitivu, či zda je konatelem děje postava, která danou větu pronáší. Do věty (14) by bylo možné doplnit konatele pomocí předložky *for/pro* a její význam by se nijak nepozměnil. Můžeme proto usoudit, že v tomto případě je konatel implikován kontextem a jsou jím postavy příběhu.

(15) But after a time the Elf-kings, seeing that it was not good for Elves and Men to dwell mingled together without order, and that Men needed lords of their own... (Tolkien, 1999, p. 171)

Ale králové elfů po čase viděli, že není dobré, aby elfové a lidé spolu bydleli smíšeně a neuspořádaně, a že lidé potřebují pány z vlastního rodu... (Tolkien, 2003, str. 133n)

(16) Therefore it came into her heart to send him away in secret, and to beg King Thingol to harbour him... (Tolkien, 1999, p. 236)

Proto jí vešlo do srdce, že ho tajně odešle se snažnou prosbou ke králi Thingolovi, aby ho vzal k sobě... (Tolkien, 2003, str. 181)

(17) It is all very well for Gandalf to talk about this hobbit being fierce... (Tolkien, 1984, p. 28)

Je sice hezké, že Gandalf mluví o zuřivosti tohoto hobita... (Tolkien, 2002, str. 21)

Ukázky (15), (16) a (17) jsou příkladem překladu subjektového infinitivu pomocí vedlejší věty podmětnej. V souvětích (16) a (17) je užito spojky *že*, v příkladu (15) spojky *aby*. Ve všech zkoumaných větách je konatel infinitivu vyjádřen a v překladu se stává subjektem vedlejší věty podmětnej.

V příkladu (16) je v anglickém originálu konatel infinitivu vyjádřen jako atribut k podstatnému jménu *heart*, v češtině je předmětem věty hlavní a nevyjádřeným podmětem vedlejší věty subjektové. Subjektový infinitiv tohoto souvětí je několikanásobný, jehož obě

části mají bohatá pravovalenční doplnění. Překlad ovšem obsahuje pouze jednu vedlejší větu podmětnou. Druhý infinitiv je přeložen deverbativním substantivem. Jeho doplnění jsou tudíž v češtině koncipována jako atribut a vedlejší věta přívlastková. Třetí infinitiv, jenž se v anglickém originálu objevuje a rozvíjí druhý, má funkci objektu.

(18) *Little did it ease the grief of Lúthien to learn that the Lord of Nogrod was slain and many Dwarves beside...* (Tolkien, 1999, p. 283)

Lúthienin zármutek příliš nezmenšilo, že byl zabit Pán Nogrodu a s ním mnoho trpaslíků... (Tolkien, 2003, str. 214)

(19) *...but it took a wizard to keep his head in the tunnels and guide them in the right direction* (Tolkien, 1984, p. 98).

...ale jenom čaroděj si dokázal zachovat rozvahu v podzemních tunelech a vyvést trpaslíky správným směrem (Tolkien, 2002, str. 85n).

(20) *It does not do to leave a live dragon out of your calculations, if you live near him* (Tolkien, 1984, p. 207).

Živého draka prostě nemůžete ve svých kalkulacích pominout, když ho máte takhle nablízku (Tolkien, 2002, str. 184).

Příklady (18), (19) a (20) zahrnují další způsoby, kterými byl subjektivní infinitiv uvedený anticipačním *it* ve zkoumaných textech překládán. V ukázce (18) bylo sloveso v infinitivu z překladu vynecháno a vedlejší věta předmětná z anglického souvětí se stala podmětem věty české.

V souvětí (19) došlo při překladu ke změně stavby první části věty. Několikanásobný podmět vyjádřený infinitivy byl do češtiny přeložen rovněž infinitivy, ty ale ve větě plní funkci předmětu. Agens infinitivů se stal podmětem celé věty. V anglickém originálu je vyjádřen podstatným jménem, které rozvíjí sloveso v přísudku.

Konatel infinitivu v ukázce (20) vyjádřen není, neboť je z kontextu vidět, že jde o všeobecného lidského konatele. V české verzi došlo ke změně celé věty. Predikát je složený z modálního slovesa a infinitivu, který je ovšem v originálu podmětem, subjektem v překladu je nevyjádřené zájmeno *vy*.

2.1.3. Předmět infinitivu na pozici podmětu nadřazené věty

Přesun předmětu infinitivu do pozice podmětu celé věty je specifický pro angličtinu. Konstrukce, která tak vzniká, je omezena na verbonominální přísudky pouze s některými adjektivy, např. *easy, hard, difficult, pleasant* apod. (Dušková, 2006, str. 543; Kakešová, 2011, str. 12).

Vzhledem k výjimečnosti konstrukce nebylo ve zkoumaných textech nalezeno příliš mnoho příkladů. Není tedy možné vyvodit jednoznačné závěry ohledně způsobu jejího překladu. V nalezených větách se nejčastěji objevuje subjektový infinitiv a deverbativní podstatné jméno, žádný z ostatních způsobů se ve zkoumaném vzorku nevyskytl opakovaně.

(21) *...and his face was terrible to behold* (Tolkien, 1999, p. 5).

...a na jeho tvář bylo strašné pohledět (Tolkien, 2003, str. 12).

(22) *Water is not easy to find there...* (Tolkien, 1984, p. 131)

Vodu je tam těžké najít... (Tolkien, 2002, str. 116)

Překlady vět (21) a (22) zcela kopírují slovosled anglické věty. Rozdílem ovšem je, že v češtině je ve funkci podmětu infinitiv a podstatné jméno je jeho předmětem. V anglické větě však je objekt infinitivu formálním subjektem celé věty. Celou větu by však bylo možné pozměnit tak, že by infinitiv zastával funkci subjektu, aniž by se změnil její význam: *To find water there is not easy...*

(23) *...and the thin waters that spilled from Ered Gorgoroth were defiled, and perilous to drink...* (Tolkien, 1999, p. 138)

...a skrovné vody, které prýštily z Ered Gorgoroth, byly znečištěné a nebezpečné k pití... (Tolkien, 2003, str. 110)

(24) *They were expensive to keep, and their arrival had turned things into a long holiday...* (Tolkien, 1984, p. 193)

Jejich vydržování přišlo město draho, a jejich příchod proměnil obvyklý chod věcí v dlouhý hodokvas... (Tolkien, 2002, str. 171)

V obou uvedených příkladech (23) a (24) je sloveso v infinitivu přeloženo pomocí deverbativního substantiva, přesto se obě souvětí do značné míry liší. V ukázce (23) je subjektem překladu stejné podstatné jméno jako v originálu i zbytek souvětí odpovídá stavbou věty anglické výpovědi, která ale v češtině působí méně přirozeně.

Naproti tomu v souvětí (24) se podmětem stává deverbativní substantivum utvořené od slovesa, které je v angličtině v infinitivu. Zájmeno *they*, jež je subjektem anglické věty, zastává v té české funkci atributu, který rozvíjí substantivum v subjektu. Rovněž ve zbytku věty můžeme najít rozdíly, místo verbonominálního predikátu obsahuje překlad predikát realizovaný plnovýznamovým slovesem, jež je doplněno adverbium *draho*, které nese význam nominální části anglického predikátu.

(25) *The rage of the wolves was terrible to see...* (Tolkien, 1984, p. 105)

Vlci zuřili až hrůza pohledět... (Tolkien, 2002, str. 93)

(26) *But when they roasted it, it proved horrible to taste, and they shot no more squirrels* (Tolkien, 1984, p. 140).

Ale když ji upekli, chutnala tak hrozně, že už po veverkách nestříleli (Tolkien, 2002, str. 123).

Ukázky (25) a (26) jsou příklady odlišných způsobů překladu, které se ve zkoumaných textech objevily. V překladu věty (25) dochází ke zcela odlišné formulaci. Původní podmět realizovaný deverbativním substantivem se v české větě stává predikátem a jeho neshodný atribut je novým podmětem. Anglický infinitiv je do češtiny rovněž přeložen pomocí infinitivu, ale jeho funkce je odlišná, jelikož je atributem ke slovu *hrůza*, které má funkci příslovečného určení míry.

V příkladu (26) je sloveso, které bylo v originálu v infinitivu, do české věty zařazeno ve funkci predikátu. Nominální část anglického predikátu se v české větě objevuje jako adverbiale modi. Rovněž zbytek souvětí je pozměněn tak, že poslední věta, která je v angličtině souřadně připojena spojkou *and*, zastává v češtině funkci vedlejší věty.

2.2. Infinitiv ve funkci části přísudku

V angličtině se rozeznává několik konstrukcí, kde infinitiv plní funkci části přísudku. Tuto funkci zastává infinitiv po sponových slovesech a po některých adjektivech, jako je například *likely*, *sure* nebo *certain*. Po pasivu sloves jako *believe*, *know* nebo *say* dochází k vazbě s povýšeným podmětem (subject raising). Subjektem věty se stává konatel infinitivu, zatímco agens verba v pasivu obvykle vyjádřen není. (Dušková, 2006, str. 546n)

2.2.1. Infinitiv ve funkci části přísudku po sponovém slovese *to be*

V češtině se infinitiv jako jmenná část přísudku objevuje po sponovém slovese *být* především, když je infinitiv i v podmětu – *Loupiti není koupiti*. Druhým případem jsou pak slovesa smyslového vnímání, jejichž infinitiv se rovněž může objevit ve funkci jmenné části přísudku – *Z venku je slyšet nějaký hluk*. (Grepl, Karlík, 1989, str. 258; Kakešová, 2011, str. 13).

V angličtině může spojení slovesa *to be* s infinitivem mít více významů. Infinitiv může tvořit část predikátu podobně jako v češtině. Vedle toho je velmi běžné užití tohoto spojení pro vyjádření záhodnostní modalita, které lze parafrázovat výrazem *be supposed to*, nebo modalita možnostní. (Dušková, 2006, str. 198).

V anglické syntaxi bývá infinitiv, který následuje po sponovém slovese *to be*, někdy určován jako *subject complement* neboli doplněk podmětu. V *A Comprehensive Grammar of the English Language* lze jako příklad najít větu: „*The best excuse is to say that you have an examination tomorrow morning* (Quirk, 1985, p. 1061).“ Z toho je možno vyvodit, že rozdíl mezi infinitivem ve funkci subjektu a tzv. doplňkem podmětu je ve slovosledu. V pozici na začátku věty by byl určen jako její podmět. Proto jsou podobné příklady v této práci řazeny k infinitivu ve funkci podmětu – viz kapitolu 2.1.1.

Infinitiv po sponovém slovese *to be* byl překládán predikátem složeným z modálního slovesa a infinitivu plnovýznamového slovesa, případně finitním tvarem slovesa, jež bylo v angličtině v infinitivu. Další varianty byly řídké a žádná se nevyskytla u obou autorů překladu.

(27) **But now these charges are no longer to be borne, and the truth you shall know** (Tolkien, 1999, p. 149).

Ale nyní se už ta obvinění nedají snést a dozvíš se pravdu (Tolkien, 2003, str. 117).

(28) *Since they were to come in the days of the power of Melkor, Aulë made the Dwarves strong to endure* (Tolkien, 1999, p. 39).

Protože trpaslíci měli přijít za dnů Melkorovy moci, učinil je Aulë silné, aby vydrželi (Tolkien, 2003, str. 39).

V příkladech (27) a (28) je užito infinitivu po slovese *to be*. Je patrné, že spojení slovesa *to be* a infinitivu zde nese modální význam s orientací do budoucnosti. V ukázce (28) je sloveso *být* v minulém čase. Významem, který nese jeho spojení s infinitivem, je předpoklad o uskutečnění děje v infinitivu, jde tedy o modalitu jistotní. V českém překladu je tento význam zachován prostřednictvím slovesa *mít* a infinitivu, který spolu s ním tvoří predikát.

Souvětí (27) obsahuje infinitiv pasivní, proto není konatel děje v infinitivu vyjádřen a je nutné jej vyvozovat z širšího kontextu. Sloveso *být* a infinitiv zde nesou modalitu záhodnostní. Stejně jako v překladu ukázky (28) se v tomto souvětí nachází sloveso s modálním významem a infinitiv.

(29) *...funeral expenses to be defrayed by us or our representatives...* (Tolkien, 1984, str. 38)

...pohřební výlohy hradíme my nebo naši zástupci... (Tolkien, 2002, str. 31)

V ukázce (29) není sloveso ve finitním tvaru, bylo by však možné doplnit sloveso *být*, aniž by se změnil její význam. Anglická věta je v pasivu, konatel infinitivního děje je vyjádřen pomocí předložky *by*. V českém překladu zastává sloveso, jež bylo v angličtině v infinitivu, funkci predikátu. Agens anglického infinitivu tvoří několikanásobný subjekt české věty.

(30) *He took thought therefore how he should make for himself a kingly dwelling, and a place that should be strong, if evil were to awake again in Middle-earth...* (Tolkien, 1999, str. 101)

Proto se Thingol zamyslel nad tím, jak by si postavil královské obydlí a místo, jež by bylo silné, kdyby se ve Středozemi opět probudilo zlo... (Tolkien, 2003, str. 83)

Spojení infinitivu a finitního tvaru slovesa *to be* v příkladu (30) vyjadřuje modalitu možnostní. Je predikátem vedlejší věty příslovečné podmínkové. Sloveso *awake* je intransitivní a doplnění, jež jej následuje, není součástí základové větné struktury. V češtině zastává funkci predikátu plnovýznamové sloveso *probudit se*.

V překladech Františka Vrby se vedle překladu modálním slovesem a infinitivem plnovýznamového slovesa a finitním tvarem slovesa, jež bylo v originálu v infinitivu, objevila varianta, níž infinitiv plnovýznamového slovesa zastává funkci subjektu, zatímco predikát je realizován verbem *být* a predikativem *třeba*.

(31) *Here the party gathered and discussed what was to be done* (Tolkien, 1984, str. 114).

Tam se naše společnost shromáždila a prodiskutovala, co je třeba podniknout dál (Tolkien, 2002, str. 100).

2.2.2. Infinitiv ve funkci části přísudku po ostatních sponových slovesech (appear, seem, happen)

Mezi oběma zkoumanými díly je výrazný rozdíl v četnosti této konstrukce. Zatímco v Silmarillionu se objevuje spíše výjimečně, a množství zkoumaných vět je tedy malé, v Hobitovi bylo nalezeno dostatečné množství příkladů, aby z nich bylo možno vyvodit závěry o způsobech překladu.

Nejčastěji je tato konstrukce překládána pomocí verba finita ve spojení s modální částicí, která vyjadřuje nedostatek jistoty o pravdivosti daného děje. Dále se objevuje výraz *jako by*, po kterém následuje verbum finitum, a věta obsahující sloveso *zdát se*, na němž závisí vedlejší věta podmětná. V Silmarillionu je rovněž opakovaně užitá věta obsahující verbum finitum *zdát se*, po kterém následuje infinitiv. Jiný způsob překladu se ve zkoumaném vzorku téměř nevyskytl.

(32) **They don't seem all to have come** when I whistled (Tolkien, 1984, p. 121).

Zřejmě nepřišli všichni, když jsem zahvízdal (Tolkien, 2002, str. 107).

(33) **This song appeared to please Thorin**, and he smiled again and grew merry... (Tolkien, 1984, p. 248)

Tenhle zpěv se zřejmě Thorinovi zamlouval, poněvadž se znovu začal usmívat, rozveselil se... (Tolkien, 2002, str. 221)

Ukázky (32) a (33) ilustrují nejběžnější způsob, jakým František Vrba v Tolkienově Hobitovi přeložil infinitiv v přísudku složeném z jiných sponových sloves. V překladu Silmarillionu od Stanislavy Pošustové se tento typ vůbec neobjevuje. Místo původního infinitivu je v české větě užitó sloveso ve finitním tvaru spolu s částicí *zřejmě*, která omezuje platnost daného tvrzení na pravděpodobné. V ukázce (32) je predikát v přítomném čase prostém, avšak jeho část tvoří infinitiv minulý, jenž vyjadřuje předčasnost děje vzhledem k jinému ději. Verbum finitum v české větě je v čase minulém. V druhé zkoumané výpovědi je infinitiv přítomný a sponové sloveso v minulém čase, překlad rovněž obsahuje verbum finitum v minulém čase. Subjekt překladu se v obou případech shoduje se subjektem anglické věty.

(34) **...and though she seemed to sleep**, her spirit indeed departed from her body... (Tolkien, 1999, p. 64)

...**ale třebaže se zdálo, že spí**, její duch opravdu opustil její tělo... (Tolkien, 2003, str. 57)

(35) **He seemed to be crouched right down with his flat hands splayed on the floor...** (Tolkien, 1984, p. 90)

Zdálo se, že se tiskne k zemi, s placatýma rukama roztaženýma... (Tolkien, 2002, str. 78)

Překlady vět (34) a (35) obsahují verbum finitum *zdálo se*, jež podobně jako výše zmíněná částice *zřejmě* vyjadřuje pravděpodobnost děje obsaženého ve vedlejší větě podmětné, která je na něm závislá. Ani v jedné z podmětných vět není subjekt na rozdíl od anglické věty vyjádřený. V ukázce (35) je užito trpného infinitivu, ovšem česká věta podmětná obsahuje verbum finitum v aktivu.

(36) **...and beyond it were mountains whose sharp horns seemed to pierce the realm of the stars** (Tolkien, 1999, p. 52).

...a za ní se tyčily hory, **jejichž ostré rohy jako by se zabodávaly do hvězdné říše** (Tolkien, 2003, str. 48).

(37) **...but beyond it the path seemed to straggle on just as before...** (Tolkien, 1984, p. 143)

...**ale stezka za ním jako by se táhla pořád stejně dál...** (Tolkien, 2002, str. 127)

V příkladech (36) a (37) je pro překlad použito výrazu *jako by*, za kterým následuje verbum finitum, jež bylo v anglickém originálu v infinitivu. Ze zmíněných způsobů překladu se výraz *jako by* ve spojení s finitním tvarem slovesa ve zkoumaných textech objevoval nejméně často, ale vyskytl se jak v překladu Stanislavy Pošustové, tak v překladu Františka Vrby.

Pouze v Silmarillionu můžeme nalézt překlad, jenž stavbou nejvíce připomíná anglický originál. Je zde použito sloveso *zdát se*, které je doplněno infinitivem. Oproti výše zmíněným příkladům s vedlejší větou podmětnou působí toto řešení v češtině méně přirozeně.

(38) But Maedhros, knowing the weakness of the Noldor and the Edain, **whereas the pits of Angband seemed to hold store inexhaustible and ever-renewed**, made alliance with these new-come Men... (Tolkien, 1999, p. 183)

Ale Maedhros, který znal slabost Noldor a Edain, **zatímco jámy Angbandu se zdály chovat nevyčerpatelné a stále se obnovující zásoby**, uzavřel s těmito nově příšnými lidmi spolenectví... (Tolkien, 2003, str. 142)

2.2.3. Infinitiv ve funkci části přísudku po adjektivech typu *likely*

Po adjektivech *likely*, *certain* a *sure* se v angličtině vyskytuje infinitiv, který tvoří součást predikátu. Do pozice podmětu se ve větách s těmito přídavnými jmény dostává konatel děje vyjádřeného infinitivem.

Podobně jako u infinitivu po slovesech *seem*, *appear* aj. se jako jeden ze způsobů překladu objevuje varianta s modální částicí vyjadřující jistotní modalitu a verbum finitum. Je to jediná varianta, již je možno opakovaně nalézt u obou překladatelů. Stanislava Pošustová i František Vrba dále užili vazby někomu *hrozí* něco, ale její výskyt byl pouze ojedinělý. Překlad *Silmarillionu* rovněž obsahuje spojení věty *zdálo se* a věty podmíněné, jež je běžné při překladu vět s jinými sponovými slovesy než *to be*. Naproti tomu František Vrba překládal často tuto vazbu pomocí modálního slovesa *moci* a infinitivu.

(39) ...and there he learned that Glaurung lay on the brink of the high shores of Teiglin, and **was like to move when night fell** (Tolkien, 1999, p. 265).

...a tam zjistil, že Glaurung leží na kraji vysokého břehu Teiglinu a **nejspíš se pohne, až padne noc** (Tolkien, 2003, str. 202).

(40) The forest was grim and silent, but obviously he had first of all to look for his friends, **who were not likely to be very far off**... (Tolkien, 1984, p. 152)

Hvozd byl ponurý a mlčenlivý, ale Bilbo se zřejmě musel ze všeho nejdřív poohlédnout po svých přátelích, **kterí byli patrně nedaleko**... (Tolkien, 2002, str. 134)

(41) **The boat is sure to be tied up**, even if we could hook it, which I doubt (Tolkien, 1984, p. 140).

Lod'ka je určitě přivázaná, i kdyby se nám podařilo zachytit ji hákem, o čemž pochybuji (Tolkien, 2002, str. 124).

Ukázka (39) obsahuje knižní tvar adjektiva *like*. Konatelem děje vyjádřeného slovesem v infinitivu je podmět obou souřadně spojených vět. Ve větě, jež obsahuje infinitiv, je podmět nevyjádřený, jelikož je užito spojky *and*. V českém překladu je sloveso *pohnout se* ve finitním tvaru, a tudíž zastává funkci predikátu. Význam obsažený v anglickém adjektivu *like* je vyjádřen částicí *nejspíš*.

V příkladu (40) rovněž následuje infinitiv po adjektivu *likely*. Slovesem v infinitivu je sloveso *být* s pravovalenčním doplněním příslovečným určením místa. Věta, v níž se

infinitiv nachází, je vedlejší věta atributivní. Jejím podmětem je vztažné zájmeno *who*, které zastupuje substantivum *friends*, jež je předmětem věty nadřazené. V překladu se podobně jako v předchozí ukázce objevuje modální částice a finitní tvar slovesa, jež bylo v originálu v infinitivu. Přestože v obou větách nalezneme stejné adjektivum (*like/likely*), v druhém překladu je využito odlišného výrazu (*patrně*), význam však zůstává zachován.

Souvětí (41) se od předchozích odlišuje adjektivem v originálu, jež vyjadřuje jiný stupeň přesvědčení o pravdivosti daného tvrzení. Pasivní infinitiv originálu je do češtiny přeložen pomocí finitního tvaru slovesa *být* a deverbativního adjektiva *přivázaná*. Stejně jako ve výše zmíněných případech nalezneme v tomto souvětí modální částici, jež nese význam adjektiva z originálu.

V překladu *Silmarillionu* lze nalézt kromě výše zmíněného způsobu ještě několik dalších, které ovšem nejsou tak četné a v překladu Františka Vrby se většinou neobjevují.

(42) *...for they were both like to perish, succourless in the wild* (Tolkien, 1999, p. 261).

...oběma totiž hrozila bez pomoci v pustině záhuba (Tolkien, 2003, str. 200).

(43) *...and the less inquisitive you are as you go along, the less trouble you are likely to find* (Tolkien, 1984, p. 41n).

...a čím míň se cestou vyptáváte, tím míň vám hrozí malérů (Tolkien, 2002, str. 34).

Jediným dalším způsobem překladu, který se objevil u obou překladatelů, je sloveso *hrozit* ve finitním tvaru a substantivum ve funkci podmětu. V příkladu (42) je podmětem deverbativní substantivum utvořené od slovesa, jež je v angličtině v infinitivu. Naproti tomu stavba souvětí (43) je odlišná. Predikátem věty je finitní tvar tranzitivního slovesa *hrozit*, jehož objekt je realizovaný osobním zájmenem *vám*. Subjekt obsahuje příslovce *míň* a genitiv substantiva, jež v angličtině zastávalo funkci objektu.

(44) *Thus the quest of the Silmaril was like to have ended in ruin and despair...* (Tolkien, 1999, p. 214)

Zdálo se tedy, že výprava za silmarilem skončí zkázou a zoufalstvím... (Tolkien, 2003, str. 166)

V příkladu (44) je adjektivum *like* přeloženo větou *zdálo se*, na níž závisí vedlejší věta subjektová se subjektem shodným s podmínkem anglické věty a finitním tvarem slovesa, jež je v originálu v infinitivu. Ačkoli je tento způsob překladu poměrně běžný v případě užití jiných sponových sloves než *to be* (viz kapitolu 2.2.2.), v překladech vět s adjektivy typu *likely* se objevil pouze jednou. Přestože anglická věta obsahuje infinitiv minulý, česká věta podmětná obsahuje dokonavé sloveso v čase přítomném, které označuje děj následný.

(45) *The general opinion was that catching a dragon napping was not as easy as it sounded, and the attempt to stick one or prod one asleep was more likely to end in disaster than a bold frontal attack* (Tolkien, 1984, p. 218).

Všichni se shodli na tom, že nacytat draka ve spánku není tak snadné, jak se to řekne, a že pokus zapíchnout ho či pošťouchnout, když spí, může skončit katastrofou spíš nežli smělý čelní útok (Tolkien, 2002, str. 194).

Výpověď (45) obsahuje nemalé množství nefinitních tvarů. Zastoupeny jsou všechny typy, které může anglické sloveso tvořit: infinitiv, gerundium a participium. Poslední infinitiv rozvíjí adjektivum *likely*. Do češtiny byl tento predikát přeložen modálním slovesem *moci* a infinitivem. Konatel infinitivu v predikátu ani atributivních infinitivů rozvíjejících subjekt není vyjádřen. Z kontextu není agens možné vyvodit, tudíž jím je konatel všeobecný a výpověď má generickou hodnotu.

V překladech Stanislavy Pošustové i Františka Vrby se objevily rovněž další způsoby překladu, ale vzhledem k relativně malému množství vět není možné rozhodnout, zda by byly užity ve větší míře, proto zde podrobně rozebírány nejsou.

2.2.4. Vazba s povýšeným podmětem (subject raising)

Podmětem věty se stává konatel infinitivu. K povýšení podmětu dochází i v případě užití adjektiv typu *likely* (viz kapitolu 2.2.3.). Zde jsou rozebrány příklady, kde je užito pasivum určitých sloves, po kterém následuje infinitiv. Typickými slovesy, jež tvoří tuto vazbu, jsou slovesa *know*, *believe*, *say* apod. Vazba s povýšeným podmětem patří mezi méně obvyklé, proto množství zkoumaných vět není dostatečně velké na to, aby mohly být vyvozeny jednoznačné závěry o způsobech jejího překladu. Libuše Dušková uvádí jako typický český ekvivalent této vazby vedlejší větu obsahovou (Dušková, 2006, str. 548).

(46) *...and the great highlands behind were deemed to be a bulwark that Morgoth would not lightly seek to cross* (Tolkien, 1999, p. 136).

...a mohutná vysočina za nimi se považovala za val, který se Morgoth sotva pokusí překročit (Tolkien, 2003, str. 108).

(47) *...but the Battle of Sudden Flame is held to have ended with the coming of spring, when the onslaught of Morgoth grew less* (Tolkien, 1999, p. 176).

...ale Bitva náhlého plamene se pokládala za skončenou s příchodem jara, kdy se Morgothův nápor zmenšil (Tolkien, 2003, str. 137).

(48) *He was in fact held by all the hobbits of the neighbourhood to be 'queer'...* (Tolkien, 1984, p. 282)

Po pravdě řečeno, všichni hobiti v okolí ho pokládali za „divného pavouka“... (Tolkien, 2002, str. 254)

V ukázkách (46), (47) a (48) nalezneme jediný způsob překladu, který se objevil v obou knihách, ačkoli se jednotlivé realizace od sebe liší. V příkladech ze *Silmarillionu* (46) a (47) je užito zvrátneho pasiva sloves, jejichž významem je mít na něco určitý názor. Podobné sloveso se objevuje i v ukázce (48), ale namísto trpného rodu je v rodě činném. Poslední zmíněné souvětí je však rovněž jediné, v němž je konatel slovesa v pasivu vyjádřen, což umožnilo překladateli užít slovesa v aktivu a umístit konatele do podmětu věty.

Pouze v příkladu (47) je sloveso v infinitivu plnovýznamové. Zbylé dvě věty obsahují sponové sloveso *být*, jež je v českém překladu zcela vypuštěno. Nominální část anglického

predikátu v překladu tvoří pravovalenční doplnění slovesa v přísudku. Význam slovesa z ukázky (47) je zachován v deverbativním adjektivu, jež doplňuje sloveso *pokládat*.

(49) ...*so they might be said to have had the best of it so far* (Tolkien, 1984, p. 98)

...*takže se dalo říci, že prozatím z toho vyšli dobře* (Tolkien, 2002, str. 86)

(50) *They will help him more than us, if it is that queer little creature that is said to be their servant* (Tolkien, 1984, p. 254).

Pomohla by mu víc než nám, jestli je to ten divný mrňous, o kterém se říká, že je jejich sluha (Tolkien, 2002, str. 227).

V překladu Františka Vrby se nachází řešení, v nichž je infinitiv do češtiny převeden pomocí vedlejší věty subjektové. V obou případech věta hlavní obsahuje pasivum a sloveso říci. Subjekt vedlejší věty podmětne je stejný jako subjekt věty s infinitivem v originálu.

Ostatní zkoumané věty byly překládány rozličnými způsoby, z nichž žádný se neobjevil opakovaně. Následující příklady jsou zařazeny pro komplexnější obraz možností, jak převést vazbu s povýšeným podmětem do českého jazyka.

(51) *Seek out the Faithful that are known still to be true, and let them join you in secret, if they are willing to go with you and share in your design* (Tolkien, 1999, p. 330).

Vyhledej Věrné, kteří jsou ještě upřímní, a ať se k tobě tajně připojí, jestliže budou ochotni jít s tebou a podílet se na tvém plánu (Tolkien, 2003, str. 250).

(52) *The name was said to have signified 'the country of Balar', and to have been given at first to the lands about the mouths of Sirion that faced the Isle of Balar* (Tolkien, 1999, p. 383).

Jméno prý znamenalo „země Balar“ a původně prý patřilo zemím kolem ústí Sirionu proti ostrovu Balar (Tolkien, 2003, str. 292).

2.3. Infinitiv ve funkci atributu

Velmi běžný je v angličtině i češtině rovněž atributivní infinitiv. V češtině „*je však takový atribut možný jen tehdy, jestliže agens/nositel děje vyjádřeného dominujícím substantivem je referenčně identický s agentem/nositelem děje označovaného v přívlastku*“ (Daneš, Hlavsa, Grepl, 1987, str. 133).

Takové omezení v angličtině není. Odlišný konatel děje vyjádřeného infinitivem bývá nejčastěji spojen s předložkou *for*. Dále je možné umístit posesivní zájmeno před rozvíjené substantivum. Často tak vznikají výrazy, pro které český jazyk nemá ekvivalent (Kakešová, 2011, str. 15).

Rozbor textu potvrdil předpoklad, že jedním ze způsobů překladu bude atributivní infinitiv a vedlejší věta přívlastková. Vedle toho bylo opakovaně užíváno rovněž deverbativní substantivum ve funkci neshodného přívlastku. V některých zkoumaných příkladech bylo obtížné odlišit, zda infinitiv v originálu zastává funkci přívlastku, nebo příslovečného určení účelu. Tyto věty byly obvykle přeloženy pomocí vedlejší věty účelové, přestože v některých případech zastával anglický infinitiv spíše funkci atributu než příslovečného určení účelu.

(53) *Then, lord, perhaps you will give me leave to go, and discover the truth of this matter* (Tolkien, 1999, p. 157).

Potom mi snad, pane, dáš svolení odejít a přijít té věci na kloub (Tolkien, 2003, str. 123).

(54) *They were torn between the love of the music of the waves upon their shores, and the desire to see again their kindred and to look upon the splendour of Valinor...* (Tolkien, 1999, p. 61)

Byli rozerváni mezi láskou k hudbě vln na svých březích a touhou vidět opět své příbuzné a pohlédnout na krásu Valinoru... (Tolkien, 2003, str. 55)

(55) *...and an unaccountable desire seized hold of him to rush out and reveal himself and tell the truth to Smaug* (Tolkien, 1984, p. 214).

...a zmocňovala se ho nevysvětlitelná touha vyběhnout z úkrytu, ukázat se a povědět Šmakovi pravdu (Tolkien, 2002, str. 190).

Nejčastějším způsobem překladu tohoto jevu v *Silmarillionu* je infinitiv ve funkci atributu. Rovněž v překladu *Hobita* se tento způsob objevuje opakovaně. Ve všech výše uvedených ukázkách je atributivní infinitiv několikanásobný, mnohdy má rovněž pravovalenční doplnění. Řídící substantiva v příkladech (53) až (55) byla utvořena z tranzitivních sloves konverzí.

V příkladu (54) se konatel infinitivu shoduje s podmětem celé věty. V českém překladu subjekt není vyjádřen, jelikož je možné jej vyvodit z tvaru slovesa. Konatelem infinitivů v ukázce (53) je postava, jež promluvu pronáší a ve větě je zastoupena osobním zájmenem *me* ve funkci objektu. Agens děje obsaženého ve slově *leave* (*svolení*) je subjektem věty a vyjádřen je rovněž v oslovení, které mu předchází.

Substantivum rozvíjené atributivním infinitivem v ukázce (55) je ve funkci subjektu. Verbum finitum v anglické větě následuje bezprostředně po podmětu, v důsledku čehož je infinitiv oddělen od slova řídícího. V češtině je upraven slovosled tak, že přísudek předchází podmět rozvitý několikanásobným atributem neshodným. Konatel děje vyjádřeného infinitivem i agens deverbativního substantiva je vyjádřen zájmenem *him* (*ho*). V originálu je několikanásobný infinitiv připojen polysyndeticky, ačkoli se spojka *and* v případě více členů než dvou obvykle umísťuje až před poslední z nich. Takové spojení je příznakové a poutá na sebe pozornost. V překladu se však objevuje spojka *a* až před posledním infinitivem.

(56) ...but *Galadriel, the only woman of the Noldor to stand that day tall and variant among the contending princes, was eager to be gone* (Tolkien, 1999, p. 89).

...ale *Galadriel, jediná noldorská žena, která tam stála urostlá a statečná mezi znesvářenými knížaty, dychtila odejít* (Tolkien, 2003, str. 75).

(57) *He is not the sort of person to ask questions of* (Tolkien, 1984, p. 116).

Není to osobnost, na kterou je dobře se moc vyptávat (Tolkien, 2002, str. 102).

Vedlejší věta přívlastková se při překladu atributivního infinitivu v obou dílech rovněž objevovala hojně. Ve výpovědích (56) a (57) řídící substantivum není deverbativního původu. V žádném ze zkoumaných souvětí, kde byl infinitiv přeložen vedlejší větou atributivní, nebylo užito podstatné jméno slovesné. Je tedy možné se domnívat, že v případě deverbativních substantiv byly upřednostňovány ostatní možnosti překladu, jako je například zachování atributivního infinitivu.

Řídící substantivum obvykle přímo předchází atribut, jenž je rozvíjí. V případě výpovědi (56) je v angličtině dvojnásobný neshodný atribut. První je připojen předložkou *of*, druhý je vyjádřen infinitivem s bohatým doplněním. V překladu je užit atribut shodný *noldorská* a na místě infinitivu vedlejší věta přívlasková.

V češtině stojí předložka vždy před slovem, s nímž tvoří jeden větný člen. Platí to i v případě vztažných zájmen, která spojují větu podřazenou a její větu řídící. Naproti tomu v angličtině bývá předložka v neformálním textu odsunuta na konec věty závislé a vztažné zájmeno má tvar subjektový. V případě užití vedlejší věty s nefinitním tvarem slovesa musí být předložka umístěna na konci věty. Tento jev ilustruje ukázka (57).

(58) *...and men brought him victims to be burned* (Tolkien, 1999, p. 332).

...a lidé mu nosili oběti k upalování (Tolkien, 2003, str. 251).

(59) *Altogether those were good days for us, and the poorest of us had money to spend and to lend, and leisure to make beautiful things just for the fun of it, not to speak of the most marvellous and magical toys...* (Tolkien, 1984, p. 32)

Vůbec to pro nás byly časy hojnosti, i ti nejchudší z nás měli dost peněz na útratu i na půjčování a dost volného času na výrobu krásných věcí jenom pro potěšení, a to ani nemluví o báječných kouzelných hračkách... (Tolkien, 2002, str. 25)

Kromě dvou výše zmíněných způsobů překladu se v obou dílech objevil překlad pomocí deverbativního substantiva, ačkoli jeho četnost byla mnohem menší. Výpověď (58) obsahuje trpný infinitiv *to be burned*, jenž může být chápán jako atribut ke slovu *victims*, nebo jako určení účelu činnosti vyjádřené predikátem, druhá varianta však významově není pravděpodobná. Konatel infinitivu ve větě vyjádřen není.

V ukázce (59) se nachází tři atributivní infinitivy závislé na dvou slovech, jež tvoří několikanásobný objekt. Konatel infinitivů se shoduje se subjektem věty. První dva infinitivy nemají žádné doplnění, zato třetí sloveso je tranzitivní a vyžaduje, aby byl vyjádřen jeho předmět. Jej i sloveso rozvíjí další větné členy, jež nejsou obligatorní.

Ze zkoumaných textů není možné vyvodit další způsob, který by se běžně užíval pro překlad atributivního infinitivu. Následující ukázky pouze ilustrují některé z možností, jež se objevily.

(60) *...for in the War of Powers the Valar, in their haste to overthrow him in his great stronghold of Utumno, did not wholly destroy Angband...* (Tolkien, 1999, p. 134)

...protože ve Válce Mocností Valar tak spěchali, aby ho svrhli v jeho velké tvrzi Utuhnu, že Angband docela nezničili... (Tolkien, 2002, str. 107)

V anglickém originálu věty (60) rozvíjí infinitiv substantivum *haste*, jež zastává funkci adverbiale causae. Sloveso v infinitivu je tranzitivní, takže je následováno obligatorním pravovalenčním doplněním a dalšími fakultativními větnými členy. Konatel infinitivu, jež je rovněž vyjádřen v přívlastku shodném, který rozvíjí substantivum *haste*, je shodný se subjektem věty. V překladu význam původního řídicího substantiva nese sloveso *spěchat* užitá jako predikát věty nadřazené vedlejší větě účelové, jíž je užitá místo infinitivu z anglické věty.

(61) *That would have been the time for Bilbo to have left* (Tolkien, 1984, p. 45).

V tom okamžiku měl Bilbo samozřejmě zmizet (Tolkien, 2002, str. 38).

Ve výpovědi (61) je konatel infinitivu uvedený předložkou *for* (*for Bilbo*). Substantivum, jež infinitiv rozvíjí, tvoří nominální část verbonominálního predikátu. V překladu se subjektem věty stává původní konatel infinitivu *Bilbo*. Predikát je složený z modálního slovesa *mít* a infinitivu, který odpovídá atributivnímu infinitivu z originálu. Substantivum, jež bylo v anglické větě rozvíjeno infinitivem, zastává v české funkci adverbiale temporis.

(62) *That land was even then not yet so evil as it after became, but it was no road for mortal Men to take without aid, and Haleth only brought her people through it with hardship and loss, constraining them to go forward by the strength of her will* (Tolkien, 1999, p. 170).

Ta země tehdy nebyla ještě tak zlá jako později, ale nebyla to cesta pro smrtelníky bez pomoci, a Haleth jí provedla svůj lid jen za cenu těžkostí a ztrát; k dalšímu pochodu je nutila pouze silou své vůle (Tolkien, 2003, str. 133).

Ve výpovědi (62) se konatel infinitivu odlišuje od konatele v řídicí větě. Signalizován je předložkou *for* (*for mortal Men*). Význam celého souvětí je v obou jazycích generický – je možná parafráze *nebyl to typ cesty... / it was not the type of road...* V angličtině je slovo

cesta determinováno záporným kvantifikátorem a rozvito infinitivem. Do češtiny je rozvíří po spojení generické reference a záporného kvantifikátoru u řídícího substantiva většinou překládáno vedlejší větou vztážnou či předložkovou vazbou (Dušková, 2006, str. 565). V ukázce došlo k vypuštění slovesa vyjádřeného v originálu infinitivem, a tedy k přesunu závislosti slova *pomoc*.

Je možno si povšimnout i ne zcela vhodného použití interpunkčního znaku čárky před spojovacím výrazem *a* na rozhraní dvou vět na stejné úrovni. Vysvětlení by mohlo být ve vnímání poměru mezi těmito větami ne jako slučovacého, ale jako důsledkového (*...nebyla to cesta pro smrtelníky bez pomoci, a tak jí Haleth provedla svůj lid jen za cenu těžkostí a ztrát...*), ovšem může jít pochopitelně o chybu (Kakešová, 2011, str. 16).

2.4. Infinitiv jako doplnění adjektiva

Infinitiv často rozvíjí různá adjektiva, jež obvykle tvoří jmennou část přísudku. V české syntaxi se většinou chápe jako adverbiale (př. příslovečné určení způsobu). V anglické syntaxi bývá infinitiv na této pozici označován jako „complementation of the adjective“ (doplnění adjektiva) (Kakešová, 2011, str. 17).

Existuje několik typů adjektiv, jež mohou být doplněna infinitivem. Některé nebyly zařazeny do této kapitoly, jelikož tvoří jiné vazby, a jsou tudíž rozebrány výše. Patří mezi ně adjektiva typu *likely* nebo *sure*, jež spolu s infinitivem tvoří přísudek (viz kapitolu 2.2.3.). Některá adjektiva umožňují přesun předmětu infinitivu do pozice subjektu celé věty. Tato vazba je zařazena do kapitoly 2.1.3.

Konatel děje se zpravidla v infinitivu a v nadřazené větě shoduje. V případě, kdy se liší, je konatel infinitivu uveden předložkou „for“. Dle Libuše Duškové se v českém překladu na místě infinitivu obvykle objevuje předložková vazba nebo vedlejší věta, která představuje alternativní možnost i v angličtině (Dušková, 2006, str. 560; Kakešová, 2011, str. 17).

Ze zkoumaných textů vyplynulo, že kromě různých typů vedlejších vět mezi běžné způsoby patří užití slovesa jako verba finita, na místě adjektiva je adverbium plnicí funkci adverbiale modi. I tato vazba bývá často překládána pomocí infinitivu. V závislosti na způsobu, jakým je převeden verbonominální predikát z originálu, zastává infinitiv různé funkce, nejčastěji však funkci objektu.

(63) *...and he knew Túrin, and hailed him, and was glad indeed to find him yet living...* (Tolkien, 1999, p. 269)

...poznal Túrina, pozdravil ho a měl velkou radost, že ho našel živého... (Tolkien, 2003, str. 205)

(64) *No! We are glad to cheat the goblins of their sport, and glad to repay our thanks to you...* (Tolkien, 1984, p. 111)

Ne! Jsme rádi, že jsme skřety připravili o jejich zábavu a rádi se vám odvděčíme za to, co jste pro nás udělal... (Tolkien, 2002, str. 98)

Překlad pomocí různých typů vedlejších vět na místo infinitivu byl hojně uplatňován oběma překladateli. Typ vedlejší věty záležel na překladu zbytku výpovědi, zvláště

verbonominálního predikátu. V ukázkách (63) a (64) vyjadřuje vedlejší věta příčinu děje obsaženého v přísudku. V obou výpovědích je infinitivem doplněno stejné adjektivum (*glad*). Verbonominální predikát však přeložen stejně není. V příkladu (63) užila Stanislava Pošustová spojení *mít radost*, ve výpovědi (64) se nachází slovo *rádi* jednou jako nominální část predikátu, podruhé jako adverbiale (v závislostní nevalenční syntaxi by slovo *rádi* bylo chápáno jako doplněk).

(65) *Too great is her beauty to be declared in the words of Men or of Elves...*
(Tolkien, 1999, p. 16)

Její krása je příliš veliká na to, aby byla sdělena slovy lidí nebo elfů... (Tolkien, 2003, str. 22)

(66) *...before I found a place where the river was wide and shallow enough for me to wade and swim...* (Tolkien, 1984, p. 129)

...než jsem našel místo, kde byla řeka dost široká a mělká, abych ji mohl přebrodit a přeplavat... (Tolkien, 2002, str. 114)

Všechna adjektiva, jež tvoří tuto vazbu mohou být intenzifikována výrazy *too* nebo *enough*. Infinitiv po *too* představuje děj, který se nerealizuje kvůli přemíře vlastnosti vyjádřené adjektivem. Naproti tomu infinitiv ve spojení s výrazem *enough* vyjadřuje účinek (Dušková, 2006, str. 561). Věty, jež obsahují výrazy *too* a *enough*, byly překládány pouze větou vedlejší. Její typ však závisel na překladu ostatních částí věty.

V ukázce (65) je použit infinitiv trpný *to be declared* po adjektivu intenzifikovaném výrazem *too*. Konatel infinitivu vyjádřen není, přestože by bylo možno jej vyvodit z adverbiale modi, jež infinitiv rozvíjí. V české větě stojí na místě infinitivu vedlejší věta příslovečná měrová uvedená spojkou *aby*. Výpověď (66) obsahuje několikanásobný infinitiv po verbonominálním predikátu intenzifikovaném výrazem *enough*. Odlišný konatel obou infinitivů je uveden předložkou *for*. V českém souvětí stojí na místě infinitivů vedlejší věta uvedená spojkou *aby*. Její predikát je složený z modálního slovesa *moci* a dvou infinitivů ve slučovacím poměru.

(67) *...but each homestead was set apart and governed its own affairs, and they were slow to unite* (Tolkien, 1999, p. 169).

...ale každá usedlost stála o samotě a spravovala své záležitosti, a sjednocovali se jen pomalu (Tolkien, 2003, str. 132).

(68) *And I never expected to be so pleased to see the sun again, and to feel the wind on my face* (Tolkien, 1984, p. 229).

A nikdy jsem nečekal, že tak rád znovu uvidím slunce a ucítím vítr na tvářích (Tolkien, 2002, str. 204).

Příklady (67) a (68) reprezentují způsob překladu, kdy je místo verbonominálního predikátu doplněného infinitivem užit finitní tvar slovesa, jež bylo v anglické větě v infinitivu. Význam nominální části predikátu nese adverbiale modi obvykle vyjádřené adverbium utvořeným z adjektiva, jež je v originálu nominální částí predikátu. Výpověď (67) tomuto popisu přesně odpovídá.

Stavba výpovědi (68) je složitější, jelikož jejím predikátem je sloveso *expect*. Obligaturní objekt je vyjádřen infinitivem *to be pleased*, který byl rovněž doplněn infinitivy *to see* a *to feel*, jež jsou předmětem zkoumání v této kapitole. V překladu na větě hlavní závisí dvě věty vedlejší objektové, jejichž predikáty jsou slovesa *uvidět* a *ucítit*. Význam adjektiva *pleased* z anglické věty nese adjektivum ve jmenném tvaru *rád* zastávající funkci adverbiale modi.

(69) *...and yet they were afraid to die and go out into the dark, the realm of the lord that they had taken...* (Tolkien, 1999, p. 328)

...přesto se báli zemřít a vyjít do tmy, do říše pána, jehož přijali... (Tolkien, 2003, str. 248)

(70) *...no one seemed anxious to run the chance of being lost and never finding his friends again* (Tolkien, 1984, p. 148).

...nikdo zřejmě netoužil riskovat, že by se ztratil a nikdy nenašel své přátele (Tolkien, 2002, str. 131).

Posledním způsobem překladu, jenž se objevil u obou překladatelů, bylo užití verba finita s podobným významem, jako měl verbonominální predikát originálu. Infinitiv v překladu plní funkci pravovalenčního doplnění tohoto slovesa, obvykle objektu.

Ve výpovědi (69) odpovídají dva infinitivy v překladu dvěma infinitivům v originálu, liší se pouze svou funkcí ve větě. Ukázka (70) obsahuje více nefinitních slovesných tvarů. Zkoumaný infinitiv tvoří významový celek se substantivem *chance*, jež je rozvíto dvěma atributy vyjádřenými gerundiem.

Konatel infinitivu v příkladu (69) se shoduje se subjektem věty, v níž se nachází. Podmětem věty (70) je záporné zájmeno *no one (nikdo)*. Význam celého souvětí je generický. V současné době je užití zájmena *his* při generickém přivlastňování považováno za nevhodné, ovšem v době, kdy text vznikl, bylo zcela běžné. L-ová participia v překladu infinitivů rovněž nesou příznak mužského rodu.

Vedle výše popsaných možností překladu se jiné objevily spíše výjimečně a nelze mezi nimi vysledovat žádnou, jež by byla užitá oběma překladateli či byla jedním z nich uplatňována opakovaně.

(71) *The dwarves were inclined to grumble at this...* (Tolkien, 1984, str. 134)

Trpaslíci začali reptat... (Tolkien, 2002, str. 119)

V ukázce (71) použil František Vrba predikát složený z finitního tvaru fázového slovesa *začít* a infinitivu plnovýznamového slovesa pro překlad verbonominálního predikátu, jehož nominální část byla doplněna infinitivem. Fázové sloveso koresponduje svým významem s anglickým přísudkem jmenným se sponou.

(72) *...for to that place Ulmo and Ossë had been wont to come in days of old* (Tolkien, 1999, str. 136).

...kdysi tam totiž přicházel Ulmo a Ossë (Tolkien, 2003, str. 108).

Verbonominální predikát ve výpovědi (72) obsahuje sponové sloveso *to be* v předminulém čase a adjektivum *wont*, jehož užití je vázáno výhradně na verbonominální predikaci doplněnou slovesem v infinitivu. Celé spojení znamená, že děj obsažený v infinitivu je realizován často. V české větě zastává funkci predikátu finitní tvar *přicházel*, jenž v sobě význam celé anglické predikace – tj. děj, který se v minulosti často opakoval.

2.5. Infinitiv ve funkci adverbiale

V češtině ve funkci příslovečného určení není infinitiv příliš obvyklý, ale objevit se může. Je to buď ve vazbě *s cílem + infinitiv*, nebo po slovesech pohybu př. *jít + infinitiv* (Grepl, Karlík, 1989, str. 304). Obvyklejší alternativou pak je v obou jazycích vedlejší věta příslovečná. V češtině jsou rovněž možné nominální výrazy s předložkami *k*, *pro* a *na* (Grepl, Karlík, 1989, str. 303; Kakešová, 2011, str. 19).

Nejčastějším typem adverbiale vyjádřeného infinitivem je určení účelu, jež má zřídka jinou formu. V *A Comprehensive Grammar of the English Language* autoři určují rovněž typy adverbiale, jež v české syntaxi nejsou běžné. Infinitiv může zastávat funkci příslovečného určení výjimky, podobnosti a srovnání, preference, případně může být použit jako tzv. „style disjunct“ komentující styl promluvy (př. *to tell the truth*) (Quirk, 1985, str. 1102 – 1113).

V angličtině má infinitiv většinou stejného konatele jako sloveso v řídicí větě, a to i když mu předchází životný objekt. Pokud se konatelé liší, je konatel infinitivu uveden předložkou *for* (Dušková, 2006, str. 562). V češtině různí konatelé možní nejsou (Kakešová, 2011, str. 19).

(73) *...and she put forth her failing power to staunch the hideous wound* (Tolkien, 1999, p. 214).

...a vynaložila svou selhávající sílu na to, aby zastavila krev z hrozně rány (Tolkien, 2003, str. 166).

(74) *...then dancing among the trees he began to sing a song to infuriate them and bring them all after him, and also to let the dwarves hear his voice* (Tolkien, 1984, p. 155).

...a pak začal tancovat mezi stromy a propěvovat si, aby je rozběšnil a vylákal všechny za sebou a také aby trpaslíci uslyšeli jeho hlas (Tolkien, 2002, str. 137).

Infinitiv v příkladech (73) a (74) zastává funkci příslovečného určení účelu. Tento jev se ve zkoumaných textech objevoval nejčastěji a příliš se nelišily ani způsoby, jakými byl překládán: ve většině případů obsahuje česká věta vedlejší větu příslovečnou účelovou. Konatel infinitivů v ukázkách (73) a (74) se shoduje se subjektem věty. V českém překladu zůstává podmět nevyjádřený, jelikož jej lze vyvodit z tvaru slovesa v přísudku. Účelové

infinitivy tranzitivních sloves vyžadují doplnění objektem, vytváří tak bohaté sekundární predikace. V ukázce (74) jsou tři účelové infinitivy v poměru slučovacím. Poslední z nich vyžaduje kromě doplnění objektem rovněž infinitiv vyjadřující činnost, jež byla konatelem objektu umožněna. V české účelové větě, která mu odpovídá, je význam slovesa *let* vypuštěn a verbem finitem je sloveso, jež je na něm v angličtině závislé.

(75) *Then Felagund gave the crown of Nargothrond to Orodreth his brother to govern in his stead...* (Tolkien, 1999, p. 199)

Felagund dal tedy nargothrondskou korunu svému bratru Orodrethovi, aby vládl místo něho... (Tolkien, 2003, str. 155)

(76) *'On your head be it, if the king's full buttertubs and his best wine is pushed into the river for the Lake-men to feast on for nothing!'* (Tolkien, 1984, p. 175n)

„Padne to na vaši hlavu, jestli královny plné bečky másla a jeho nejlepší víno popluží po řece, aby se Jezerní lidé zadarmo poměli!“ (Tolkien, 2002, str. 156)

Ve výpovědích (75) a (76) se konatel účelového infinitivu liší od subjektu věty. V příkladu (75) je konatelem infinitivu nepřímý předmět *Orodreth* doplněný přístavkem *his brother*. Do češtiny je infinitiv přeložen vedlejší větou příslovečnou účelovou.

V ukázce (76) je odlišný agens uvedený předložkou *for*. Predikát věty obsahující infinitiv je v pasivu. Subjekt je několikanásobný, rozvitý shodnými přívlasky. Sloveso v infinitivu *to feast* je tranzitivní, jeho předmět je uveden předložkou *on*. Objektem infinitivu je subjekt věty nadřazené, proto po slovese v infinitivu následuje pouze předložka. Formálně zastává infinitiv funkci příslovečného určení účelu, přestože významově děj v infinitivu vyjadřuje spíše důsledek predikovaného děje. V českém překladu byla použita vedlejší věta příslovečná účelová vyjadřující nepravý účel.

(77) *...but he sent messengers to Himring to summon their aid in seeking for Lúthien...* (Tolkien, 1999, p. 217)

...poslal však posly do Himringu s žádostí o pomoc při hledání Lúthien... (Tolkien, 2003, str. 167)

Účelový infinitiv ve výpovědi (77) je do češtiny přeložen deverbativním substantivem uvedeným předložkou *s*. Substantivum si zachovalo rekcí slovesa, z něž bylo utvořeno.

Slovo žádost následuje řetězec neshodných atributů, z nichž každý rozvíjí substantivum, které mu předchází. Konatel infinitivu ve větě není specificky uveden. Může se shodovat buď se subjektem věty nadřazené, nebo s jejím předmětem. Významově jsou obě varianty možné.

(78) *Now strange to say Mr Baggins had more than the others* (Tolkien, 1984, p. 197).

Pan Pytlík si jí kupodivu zachoval více než kdo z ostatních (Tolkien, 2002, str. 174).

(79) *Then he fluttered his wings and sang; then he cocked his head on one side, as if to listen; and again he sang, and again he listened* (Tolkien, 1984, p. 242).

Pak zatřepetal křídly a zazpíval; potom naklonil hlavu na stranu, jako by naslouchal; a znovu zazpíval a znovu poslouchal (Tolkien, 2002, str. 216).

Ukázky (78) a (79) obsahují příslovečný infinitiv jiného typu, než je infinitiv účelový. Vzhledem k malému množství příkladů ve zkoumaných textech není možné vyvodit závěry o způsobech jejich překladu. Do práce byly zařazeny pro ilustraci dalších možností, jež nabízí anglický jazyk, a problémů, které musí překladatelé řešit.

V příkladu (78) slouží infinitiv k okomentování děje. Vyjadřuje tak postoj vypravěče k situaci navozené výpovědí. Quirk a kol. jej řadí ve své gramatice mezi tzv. „comment clauses“ (Quirk, 1985, str. 1112n). Do češtiny je význam nesený infinitivem přeložený příslovcem *kupodivu*.

Výpověď (79) obsahuje infinitiv, jenž vyjadřuje způsob, jakým byl děj v přísudku uskutečněn, pomocí srovnání s jiným dějem. V angličtině je srovnávací infinitiv uveden spojkou *as if*. V češtině stojí na místě infinitivu vedlejší věta příslovečná způsobová se slovesem v podmiňovacím způsobu, uvedená výrazem *jako*.

(80) *...and the sons of Fëanor would lay all the Elf-kingdoms in ruin rather than suffer any other than themselves to win or possess a Silmaril, for the Oath drives them* (Tolkien, 1999, p. 198).

...a Fëanorovi synové by raději rozbořili všechna elfská království, než by strpěli, aby kdokoli jiný než oni získal nebo vlastnil silmaril, protože je pohání Přísaha (Tolkien, 2003, str. 153n).

Ukázka (80) obsahuje infinitiv *suffer* ve funkci příslovečného určení, jež je Quirkem a kol. určováno jako určení preference (Quirk, 1985, str. 1111n). Uvedeno je spojkou *rather than*, po níž následuje infinitiv bez částice *to* v angličtině nazývaný „bare infinitive“. Tento infinitiv je doplněn dalšími dvěma infinitivy, jejichž konatel je vyjádřený předmětem infinitivu *suffer*. V českém souvětí je použita vedlejší věta uvedená spojkou *než*. Na ní závisí vedlejší věta předmětná s několikanásobným predikátem.

2.6. Infinitiv ve funkci předmětu

Nejčastější funkce, kterou infinitiv zastává, je funkce objektu. Ani v češtině, ani v angličtině není nutné, aby se konatelé infinitivu a slovesa v řídicí větě shodovali (Kakešová, 2011, str. 21).

Alternativním vyjádřením v angličtině je vedlejší věta, v některých případech také předložkový předmět (Dušková, 2006, str. 550). Některá slovesa v angličtině umožňují doplnění jak infinitivem, tak gerundiem, přestože ve většině případů je možná jen jedna varianta. V případě, že je možné použít infinitiv i gerundium, bývá infinitiv obvykle užit ve větách vyjadřujících hypotetičnost nebo nepravdivost děje, kdežto gerundium se užívá ve větách, kde je děj pravdivý, skutečný (Quirk, 1985, str. 1191).

Podobně jako v případě infinitivu na pozici subjektu může dojít k odsunutí infinitivu do rematické části věty prostřednictvím anticipačního *it*. V porovnání s extraponovaným subjektem není tato vazba příliš častá (Dušková, 2006, str. 551).

2.6.1. Předmětný infinitiv, jehož konatel se shoduje s konatelem v řídicí větě

V případě, že je konatel infinitivu stejný jako v řídicí větě, není v angličtině ani v češtině vyjádřený. Možným překladem do češtiny je vedlejší věta uvozená spojkami *že* nebo *aby*. V případě spojky *že* se jedná o infinitivy spíše knižní až archaické. Pokud je alternativou věta uvozená spojkou *aby*, je vyjádření objektu infinitivem běžné (Kakešová, 2011, str. 21). „*Nad vedlejší větou pak (infinitiv – V. K.) převažuje u sloves, která obsahují nějaký široce modální rys.*“ (Grepl, Karlík, 1989, str. 279).

V angličtině patří předmětový infinitiv mezi běžně užívané nefinitní konstrukce. Byl tedy předpoklad, že se jeho výskyt v obou zkoumaných dílech nebude nijak výrazně lišit, a pokud ano, bude čtenější v *Hobitovi*, kde by vzhledem k předpokládanému čtenáři měl být jednodušší, méně formální jazyk. Tento předpoklad však potvrzen nebyl.

Překlady obou děl se ve způsobu překladu předmětného infinitivu výrazně liší. Zatímco v *Silmarillionu* převládá užití infinitivu oproti všem ostatním možnostem, překladatel *Hobita* využil pestrou škálu možností překladu, z nichž žádná nepřevažovala.

(81) *Yet it seems that you desire now to have the good of both kindreds, to sail to Valinor when you will, and to return when you please to your homes* (Tolkien, 1999, p. 316)

Zdá se však, že teď toužíte mít výhody obou plemen, plavit se do Valinoru, kdy budete chtít, a když se vám zlíbí, vracet se domů (Tolkien, 2003, str. 240).

(82) *The trolls had just decided to roast the dwarves now and eat them later...* (Tolkien, 1984, p. 48)

Zlobři se zrovna rozhodli upéci trpaslíky hned a sníst je později... (Tolkien, 2002, str. 40)

V ukázkách (81) a (82) je předmětný infinitiv použit jak v anglické, tak v české větě. V příkladu (81) stojí mezi predikátem a infinitivem ve funkci objektu adverbiale temporis *now*, ačkoli se časová určení obvykle řadí až na konec věty. Vzhledem k bohatému doplnění infinitivu na pozici předmětu je však umístění časového určení do této části výpovědi vhodnější.

První infinitiv ve výpovědi (81) představuje obecné vyjádření přání, druhé dva infinitivy jsou pak jeho konkretizací. Infinitivy *to sail* a *to return* tak mohou být určeny jako předmětné, rozvíjející sloveso v přísudku, nebo jako atributy ke slovu *the good*, jež závisí na prvním infinitivu.

Ve výpovědi (82) je předmětný infinitiv několikanásobný ve slučovacím poměru. Užití spojky *and* umožňuje vypustit částici *to* před infinitivem. Překlad přesně odpovídá stavbě věty originálu.

(83) *For he held by the law of Men, deeming it perilous to set at naught the will of the father, save at the last need...* (Tolkien, 1999, p. 216)

Držel se totiž zákona lidí a pokládal za nebezpečné znevažovat otcovskou vůli jinak než v krajní nouzi... (Tolkien, 2003, str. 167)

(84) *...and Gandalf thought it wise to tell him their whole story and the reason of their journey...* (Tolkien, 1984, p. 131)

...a Gandalf pokládal za moudré svěřit se mu s celým příběhem a s důvodem jejich cesty... (Tolkien, 2002, str. 116)

Výpovědi (83) a (84) představují příklady, kdy v anglické větě došlo k extrapozici objektu do rematické části věty za použití anticipačního *it*, které formálně obsazuje pozici vyhrazenou předmětu. Důvodem je poměrně pevně daný pořádek slov v anglické větě a především velký rozsah doplnění infinitivu. Naproti tomu slovosled v češtině nemá tak pevná pravidla a umožňuje více respektovat aktuální členění výpovědi.

Obě věty obsahují vedle predikátu a objektu vyjádřeného infinitivem také výraz, jenž je v anglické syntaxi určován jako doplněk předmětu, jelikož se vztahuje jak k predikátu, tak k objektu. Verba finita predikují názor subjektu na děj obsažený v objektu. Do češtiny jsou přeložena stejným slovesem (*pokládat*), jež má dvě obligatorní doplnění: předmět a vlastnost, jež je mu přisuzována. Stejně jako v předchozích příkladech i zde byly v překladu použity předmětné infinitivy.

(85) *And the brothers swore never to reveal the counsels of Turgon, and to keep secret all that they had seen in his realm* (Tolkien, 1999, p. 185).

A bratři přísahali, že nikdy neodhalí Turgonovy úradky a zachovají v tajnosti všechno, co viděli v jeho říši (Tolkien, 2003, str. 144).

(86) *'Yes, lots,' said Bilbo, before he remembered not to give his friends away* (Tolkien, 1984, p. 44).

„Je, spousta!“ vyhrkl Bilbo, než si uvědomil, že by své přátele neměl prozrazovat (Tolkien, 2002, str. 37).

Předmětný infinitiv v ukázkách (85) a (86) byl do češtiny přeložen vedlejší větou objektovou, uvedenou spojkou *že*. V příkladu (85) stojí mezi predikátem a prvním předmětným infinitivem záporné příslovce *never*. Druhý infinitiv je připojen spojkou *and*, po níž následuje částice *to*, ačkoli by mohla být vypuštěna. Efektem zachování částice *to* je obvykle zvýšení pozornosti věnované druhému infinitivu.

Předmětný infinitiv ve výpovědi (86) je záporný. Partikule *not*, jež nese zápor, bývá umístěna před částicí *to* tvořící součást infinitivu. V českém překladu je zápor vyjádřen předponou *ne* připojenou k modálnímu slovesu *mít* ve funkci predikátu. Součástí predikátu je infinitiv nesoucí stejný význam jako předmětný infinitiv v originálu. Ten byl vyjádřen frázovým slovesem *give away*. Předmět infinitivu je umístěn mezi sloveso *give* a partikuli *away*. V české větě předmětné je objekt umístěn na její začátek, jelikož verbum finitum zde nese větší výpovědní dynamismus.

(87) *He did not wish to desert the dwarves, and indeed he did not know where in the world to go without them* (Tolkien, 1984, p. 168).

Nechtěl opustit trpaslíky a vlastně ani nevěděl, kam by se bez nich vrhl (Tolkien, 2002, str. 148).

Ukázka (87) obsahuje dva předmětné infinitivy, které ovšem náleží ke dvěma různým predikátům. Predikát první i druhé věty hlavní je záporný. První předmětný infinitiv následuje bezprostředně po predikátu a do češtiny je přeložen rovněž infinitivem.

Naproti tomu druhý infinitiv je ke svému řídicímu slovesu připojen vztažným příslovcem *where*, čímž je zdůrazněn jeho charakter sekundární predikace a blízkost k alternativnímu vyjádření vedlejší větou předmětnou. V češtině by rovněž bylo možné užít infinitiv po vztažném příslovci, překladatel však upřednostnil vedlejší větu objektovou uvozenou příslovcem *kam*.

(88) *...then he would have been overwhelmed and would have deemed it the lesser grief to perish, for no wrench of death could be more bitter than the loss and agony of that day...* (Tolkien, 1999, p. 335)

...tehdy by byl zaplaven, a byl by pokládal záhubu za menší hoře, protože žádná smrtelná agonie nemohla být trpčící než ztráta a bolest onoho dne... (Tolkien, 2003, str. 253)

(89) *They were surly and angry and did not even pretend to be polite* (Tolkien, 1984, p. 167).

Byli mrzutí a dopálení a nesnažili se ani předstírat zdvořilost (Tolkien, 2002, str. 147).

Příklady (88) a (89) ilustrují poslední způsob překladu, který se objevil u obou překladatelů, ačkoli byl v obou dílech dosti řídký. Infinitiv v ukázce (88) je extraponován pomocí anticipačního *it*. Ačkoli infinitiv není doplněn žádným větným členem, nebylo by možné jej přesunout do pozice přímo za predikát, kde by předmět měl být. Pokud by objekt měl přímo následovat verbum finitum, muselo by místo infinitivu být použito gerundium. V české větě plní funkci objektu deverbativní substantivum. Umístěno je do pozice přímo za predikátem.

Výpověď (89) obsahuje infinitiv sponového slovesa *be*, po němž následuje adjektivum *polite*. Pokud by sloveso *be* bylo ve finitním tvaru, tvořila by spolu verbonominální predikát. V překladu zastává funkci objektu substantivum *zdvořilost* utvořené z adjektiva, které v originálu doplňuje infinitiv. Predikátem české věty však není stejné sloveso jako v angličtině. Verbum *předstírat*, jež odpovídá anglickému *pretend*, je objektem slovesa *nesnažit se*.

I přes menší množství zkoumaných textů poskytl *Hobit* bohatší škálu možností překladu předmětného infinitivu do češtiny. Nejběžnějším způsobem lišícím se od výše rozebraných je užití slovesa jako predikátu věty, v níž je v angličtině infinitiv ve funkci objektu.

(90) *He liked visitors, but he liked to know them before they arrived, and he preferred to ask them himself* (Tolkien, 1984, p. 19).

Měl rád návštěvy, ale rád je znal předem a dával přednost tomu, zvát si je sám (Tolkien, 2002, str. 13).

Souvětí (90) sestává ze tří vět hlavních, z nichž první dvě jsou v poměru odporovacím, druhá a třetí jsou pak v poměru slučovacím. Ve druhé a třetí větě hlavní je predikátem tranzitivní sloveso, jehož objekt je vyjádřen infinitivem. Místo vedlejší věty příslovečné časové, která závisí na prvním předmětném infinitivu, je v češtině adverbium *předem*, plnící stejnou funkci. Sloveso *like* je do českého jazyka převedeno jmenným tvarem adjektiva *rád*. V překladu třetí věty hlavní se nachází zástupné *tomu*, které formálně vyplňuje místo předmětu, jenž je vyjádřen stejně jako v angličtině infinitivem.

2.6.2. Předmětný infinitiv, jehož konatel se liší od konatele řídicí věty

V češtině se infinitiv s odlišným konatelem objevuje především u sloves, která jsou v širším smyslu modální a vyžadují doplnění dvěma předměty. Pokud má druhý předmět formu dativu, je infinitiv běžný, kdežto má-li formu akuzativu, je běžnější vedlejší věta. Obvykle bývá uvozena spojkou *aby*. Konatel infinitivu je vyjádřen jako nepřímý předmět slovesa nadřazené věty (Grepel, Karlík, 1989, str. 280; Kakešová, 2011, str. 24).

V angličtině není pro použití infinitivu s různými konateli nutné, aby bylo sloveso v řídicí větě ditranzitivní, konatel ale vždy musí být nějak vyjádřený. Je to buď pomocí předložky *for*, nebo bez jakéhokoliv uvozovacího výrazu. Ve chvíli, kdy sloveso ve větě nadřazené není ditranzitivní, není konatel infinitivu samostatným větným členem této věty. Je součástí infinitivní vazby, a tvoří tedy společně s infinitivem a jeho případnými doplněními jeden předmět řídicí věty. V případě ditranzitivních sloves se infinitiv objevuje na pozici přímého předmětu. U některých sloves se může objevit až po přímém předmětu – př. *ask*, *invite*, *warn*, apod. (Dušková, 2006, str. 555n; Kakešová, 2011, str. 24).

Vzhledem k omezení českého infinitivu na ditranzitivní predikáty s modálním významem, není pravděpodobné, že by se při překladu této vazby běžně užíval. Oba překladatelé ve většině případů převáděli předmětný infinitiv s odlišným konatelem prostřednictvím vedlejší věty objektové. Umístění konatele do věty nadřazené bylo čtenější než jeho vyjádření pouze ve větě závislé.

(91) *For Manwë to whom all birds are dear, and to whom they bring news upon Taniquetil from Middle-earth, had sent forth the race of Eagles, **commanding them to dwell in the crags of the North, and to keep watch upon Morgoth**; for Manwë still had pity for the exiled Elves* (Tolkien, 1999, p. 124n).

*Manwë, jemuž jsou drazí všichni ptáci a jemuž přinášejí zprávy ze Středozemě na Taniquetil, totiž vyslal plememno orlů a **přikázal jim, aby se usídlili ve skalách na Severu a sledovali Morgotha**; Manwë totiž nepřestal litovat vyhnané elfy* (Tolkien, 2003, str. 100).

(92) *I don't advise you to go anywhere near the places overlooked by his dark tower!* (Tolkien, 1984, p. 137)

Nedoporučuju vám, abyste se kdy přiblížili na dohled k jeho černé věži! (Tolkien, 2002, str. 121)

Výpovědi (91) a (92) obsahují ditranzitivní slovesa, jejichž nepřímý předmět je konatelem děje vyjádřeného infinitivem, který zastává funkci přímého objektu. V příkladu (91) je sloveso *command* ve tvaru participia tvořícího přechodník, závislý na větě hlavní. Agens slovesa *command* je tedy nutno hledat ve větě hlavní, shoduje se s jejím subjektem. Konatel infinitivu je vyjádřený v nepřímém předmětu *them*. Zájmeno odkazuje k atributu rozvíjejícímu objektu věty hlavní *Eagles*. Verbum *přikázat*, odpovídající anglickému *command*, tvoří základ věty hlavní, která je ve slučovacím poměru k první větě hlavní. Přímý objekt je vyjádřený vedlejší větou předmětnou uvedenou spojkou *aby*.

Zápor u ditranzitivního slovesa v ukázce (92) tvoří větný zápor, u něhož není jednoznačně jasné, zda do jeho záběru spadá i vedlejší věta předmětná, či zda je negováno pouze sloveso *advise*. Druhý případ však není příliš pravděpodobný, jelikož by bylo nutné doplnění další větou, která by obsahovala skutečnou radu, již mluvčí uděluje. V českém souvětí tato dvojnásobnost není díky volbě slovesa v predikátu věty hlavní. Konatelem infinitivu je nepřímý objekt *you* zahrnující postavy díla, jež jsou adresáty této promluvy.

(93) *But others coming saw what was done, and Mablung was among them; and he bade Túrin return with him to Menegroth and abide the judgement of the King, seeking his pardon* (Tolkien, 1999, p. 237).

Ale jiní, kteří přicházeli, viděli, co se stalo. Byl mezi nimi Mablung; ten vyzval Túrina, aby se s ním vrátil do Menegrothu, vyčkal králova soudu a prosil o milost (Tolkien, 2003, str. 182).

Sloveso *bid* se formálně řadí ke skupině sloves smyslového vnímání, jelikož i po něm se užívá infinitiv bez partikule *to*. Ovšem z funkčního hlediska je řazeno ke slovesům, po nichž není nominální člen pouze konatelem infinitivu, ale je též členem věty řídicí (Dušková, 2006, str. 554).

Sloveso *bid* je v ukázce (93) následováno vlastním jménem *Túrin*, jež je zároveň jeho objektem a konatelem děje v infinitivech, které po něm následují. V českém překladu stojí agens rovněž ve větě hlavní, v předmětných větách vedlejších je subjekt nevyjádřený. Na rozdíl od anglické věty jsou v češtině tři vedlejší věty předmětné v slučovacím poměru, z nichž první je uvedena spojkou *aby*. V originálu je na místě poslední věty participium v přechodníku, jež rozvíjí infinitiv, který mu předchází.

(94) *Now the Elendili dwelt mostly in the western regions of Númenor; but Ar-Gimilzor commanded all that he could discover to be of this party to remove from the west and dwell in the east of the land...* (Tolkien, 1999, p. 320)

Elendili bydleli vesměs v západních končinách Númenoru, ale Ar-Gimilzor nařídil, aby se všichni přívrženci této strany, které se mu povedlo odhalit, přestěhovali ze západu na východ země... (Tolkien, 2003, str. 243)

Sloveso *command* patří mezi několik výjimek, u kterých je možno vnímat člen před infinitivem buď jako konatele infinitivu a zároveň člen věty nadřazené, nebo pouze jako součást infinitivní vazby. Tato dvojznačnost nastává pouze v případě životných aktantů, neživotný může být pouze součástí infinitivní vazby (Dušková, 2006, str. 555; Kakešová, 2011, str. 26n).

Agens v ukázce (94) je životný, takže může být jeho interpretace ambivalentní. Nominální člen plní funkci konatele infinitivu je specifikován vedlejší větou atributivní, na níž závisí infinitiv *to be*. V překladu je nominální člen zařazen do vedlejší věty předmětné, do které je vložena vedlejší věta přívlastková rozvíjející subjekt věty objektové. Předmětné infinitivy jsou v anglickém souvětí dva, kdežto v překladu se nachází pouze jedna vedlejší věta předmětná se spojkou *aby*.

(95) *But when Tuor had lived thus in solitude as an outlaw for four years, Ulmo set it in his heart to depart from the land of his fathers, for he had chosen Tuor as the instrument of his designs...* (Tolkien, 1999, p. 285)

Ale když tak Tuor prožil čtyři roky sám jako štvanec, vložil mu Ulmo do srdce, aby odešel ze země svých otců, protože si Tuora vyvolil jako nástroj svých plánů (Tolkien, 2003, str. 216).

Sloveso v přísudku věty hlavní souvětí (95) vyžaduje pravovalenční doplnění předmětem a příslovečným určením místa. Formálně místo objektu, který je posunut do rematické části věty, zaplňuje zájmeno *it*. Konatel infinitivu se liší od subjektu věty řídící. Nominální člen *heart*, jenž infinitivu předchází, je neživotný, nemůže tedy konatelem být. Odkazem na agens infinitivu je shodný atribut nominálního členu ve funkci adverbiale loci *his*. Přivlastňuje subjektu vedlejší věty příslovečné časové, která stojí na počátku souvětí. V překladu je agens vyjádřen osobním zájmenem *mu*, jež plní funkci nepřímého předmětu slovesa ve větě řídící. Infinitiv je přeložen vedlejší větou předmětnou se spojkou *aby*.

(96) *For we desire no strangers in this land to break the peace in which we live* (Tolkien, 1999, p. 165).

My si totiž v této zemi nepřejeme, aby cizinci rušili mír, ve kterém žijeme (Tolkien, 2003, str. 129).

(97) *There Beren, being torn between his oath and his love, and knowing Lúthien to be now safe, arose one morning before the sun...* (Tolkien, 1999, p. 209)

Tam Beren, zmítán mezi svou přísahou a láskou (a protože věděl, že Lúthien je nyní v bezpečí), vstal jednoho rána dřív než slunce... (Tolkien, 2003, str. 162)

Slovesa *desire* a *know* jsou slovesa monotranzitivní, vyžadují tudíž doplnění pouze jedním předmětem. Nominální člen stojící před infinitivem tedy není součástí věty nadřazené a zastává pouze funkci konatele infinitivu. V ukázce (96) stojí před infinitivem kromě jeho konatele také spojení *in this land*, které může mít funkci příslovečného určení místa nebo atributu rozvíjejícího konatele infinitivu.

Do češtiny je výraz přeložen jako adverbiale loci a zařazen je do věty hlavní. Predikát věty hlavní v češtině je záporný. Jediná negace obsažená v anglické větě je záporný kvantifikátor *no* před konatelem infinitivu. Infinitiv je i zde přeložen vedlejší větou objektovou uvedenou spojkou *aby*.

V příkladu (97) je věta hlavní rozdělena vloženými polovětnými konstrukcemi, jež jsou realizovány dvěma souřadně spojenými participii, z nichž druhé je dále rozvíjeno infinitivem ve funkci objektu. Překladatelka druhé z participií umístila do závorčky ve formě vedlejší věty reliéfizované příslovečné příčinné. Konatel infinitivu zastává v české větě funkci subjektu vedlejší věty objektové se spojkou *že*.

(98) *Indeed they really expected him to think of some wonderful plan for helping them, and were not merely grumbling* (Tolkien, 1984, p. 160).

Opravdu od něho čekali, že si vymyslí nějaký báječný plán na jejich záchranu, a přestali reptat (Tolkien, 2002, str. 142).

(99) *Yer can't expect folk to stop here for ever just to be et by you and Bert* (Tolkien, 1984, p. 43).

Nemůžeš čekat, že tady lidi vydržejí věčně, jen abyste je vy dva s Bertou schlamstli (Tolkien, 2002, str. 36).

Sloveso *expect* ve výpovědích (98) a (99) náleží mezi slovesa, po nichž odlišný konatel infinitivu nevstupuje do stavby věty řídicí, ale je pouze součástí infinitivní vazby. Kromě předmětného infinitivu obsahují obě souvětí ještě další polovětnou strukturu, jejímž základem je nefinitní slovesný tvar.

V příkladu (98) je odlišný konatel infinitivu vyjádřen osobním zájmenem v objektovém tvaru. Formálně nese vlastnosti objektu závislého na predikátu věty řídicí. Sloveso v infinitivu je tranzitivní, a tudíž vyžaduje doplnění objektem. Ten je dále rozvit dvěma přívlasky, shodným a neshodným vyjádřeným gerundiem, jež je uvedeno předložkou *for*.

V ukázce (99) tvoří sloveso *expect* predikát spolu se záporným tvarem modálního slovesa *can*. Pravovalenční doplnění predikátu je realizováno infinitivem slovesa *stop*, jehož konatel mu ve větě předchází. Předmětný infinitiv je dále rozvit mimo jiné infinitivem trpným ve funkci příslovečného určení účelu.

(100) *So though he could not see the people in the trees, he could make out the commotion among the wolves and see the tiny flashes of fire, and hear the howling and yelping come up faint from far beneath him* (Tolkien, 1984, p. 105).

Ačkoli nemohl vidět postavičky v korunách stromů, postřehl rozruch mezi vlky, viděl droboučké záblesky ohně a slyšel vytí a kňučení, které k němu slabě doléhalo z dálky (Tolkien, 2002, str. 93).

Po slovesech smyslového vnímání může následovat infinitiv bez *to*, případně participium. Nominální člen stojící před infinitivem lze považovat pouze za složku sekundární predikace, mohl by ale být vnímán i jako objekt nadřazené věty (Dušková, 2006, str. 553n; Kakešová, 2011, str. 25n).

V ukázce (100) po slovese *hear* následuje několikanásobný člen vyjádřený deverbativními substantivy *howling* a *yelping*, jež se od gerundia liší pouze určitým členem, který je determinuje. V infinitivu se nachází frázové sloveso *come up* doplněné příslovečným určením způsobu a místa.

V češtině je predikát věty hlavní doplněn několikanásobným předmětem, jenž odpovídá nominálnímu členu z angličtiny. Infinitivu odpovídá vedlejší věta přívlasková rozvíjející předmět. Liší se tak od výše rozebraných příkladů objektového infinitivu.

(101) *But he would not suffer them to slay the brothers, as some desired...* (Tolkien, 1999, p. 207)

Nedovolil jim však bratry zabít, jak si někteří přáli... (Tolkien, 2003, str. 160)

(102) *...they hissed when they heard his voice, and though that helped the hobbit to find out where they were, it was some time before he could get anything else out of them* (Tolkien, 1984, p. 224).

...syceli, když uslyšeli jeho hlas, a třebaže to hobitovi pomohlo určit, kde jsou, trvalo nějaký čas, než z nich dostal něco jiného (Tolkien, 2002, str. 199).

Příklady (101) a (102) dokládají další způsob překladu, který se objevil v obou zkoumaných dílech. Stavba české věty zde do určité míry kopíruje větu anglickou. V obou případech je v přísudku sloveso ditranzitivní. První objekt je zároveň konatelem děje v infinitivu, jenž zastává funkci druhého objektu. Stejnou strukturu mají i české věty, pouze pořadí větných členů se od angličtiny liší.

Ve zkoumaných textech se ojediněle objevily i jiné možnosti, jak předmětný infinitiv s odlišným konatelem přeložit. Jejich četnost však byla velmi nízká a nebylo možné vysledovat mezi nimi variantu, jež by byla užívána opakovaně, případně oběma překladateli. Příkladem může být následující ukázka, v níž byly významy sloves v predikátu a objektu při překladu spojeny a užito bylo pouze verbum finitum *nepustí*.

(103) *...that her people should guard the Crossings of Teiglin against all enemies of the Eldar, and allow no Orcs to enter their woods* (Tolkien, 1999, str. 171).

...že její lid bude střežit Brody přes Teiglin před všemi nepřáteli Eldar a nepustí do svých lesů žádné skřety (Tolkien, 2003, str. 133).

3. GERUNDIUM

Stejně jako infinitiv je gerundium nefinitní slovesný tvar, který má velmi blízko k podstatnému jménu. Od –ingového tvaru jako součásti finitního slovesného tvaru je plynulý přechod přes gerundium k deverbativním substantivům, která jsou na -ing zakončena. Na rozdíl od substantiva si gerundium zachovává slovesné vlastnosti, jako jsou například rekce, možnost adverbialního doplnění a časové rozdíly (rozlišuje současnost a předčasnost) ve vztahu k predikovanému ději (Kakešová, 2011, str. 29).

V anglické syntaxi můžeme nalézt gerundium jako součást termínu –ingové participium (–ing participle). Například Quirk uvádí: „Nominální věty obsahující –ingový tvar slovesa se někdy nazývají gerundiální. Jejich sloveso se obvykle nazývá gerundium“ (Quirk, 1985, p. 1064). Přesto je v této práci gerundium bráno jako samostatný nefinitní slovesný tvar, jelikož se od participia liší tím, jaké funkce ve větě může zastávat.

Ve všech pozicích, jež obsazuje gerundium, je možné rovněž užít infinitiv. Většina sloves však umožňuje doplnění pouze jedním z těchto nefinitních slovesných tvarů. I v případě, kdy by mohly být použity oba, řídí se jejich uplatnění pravidly, která omezují výběr jen na jeden nefinitní slovesný tvar. Příkladem mohou být pozice objektu či subjektu.

V češtině gerundium obdobu nemá, může mu odpovídat deverbativní substantivum, infinitiv nebo vedlejší věta. Možnost překladu gerundia vedlejší větou svědčí o jeho schopnosti vytvářet sekundární predikaci (Kakešová, 2011, str. 29).

3.1. Gerundium ve funkci podmětu

Gerundium na pozici podmětu vyjadřuje slovesný děj nebo proces. V některých případech může být na stejném místě užito jak infinitivu, tak gerundia, většinou však je možné pouze jedno z nich. Gerundium je v preverbální pozici častější než infinitiv. Vyskytuje se především ve spojení s verbonominálním přísudkem, případně se slovesy, která vyjadřují působení na mentální a citový stav (př. *alarm, surprise,...*). Gerundium může mít konatele všeobecného, což nastává ve chvíli, kdy není nijak vyjádřen, či konkrétního, který má nejčastěji formu posesivního zájmena stojícího před gerundiem. Podmětové gerundium je možno nahradit vedlejší větou uvozenou výrazem *that* (Dušková,

2006, str. 571n; Kakešová, 2011, str. 29). Zřídka bývá subjektové gerundium extrapronováno, přestože v případě infinitivu je tato vazba běžná (Quirk, 1985, str. 1064).

Obě díla se výrazně lišila v četnosti užití této vazby. Zatímco v *Silmarillionu* se objevovala zřídka, v *Hobitovi* patřila mezi běžné. Tomu odpovídá i množství zkoumaných výpovědí. V překladu se objevily dva dominantní způsoby, z nichž pouze jeden byl užit oběma překladateli. Dle předpokladu je nejběžnějším způsobem překlad deverbativním substantivem. František Vrba rovněž překládal gerundium v podmětu pomocí infinitivu se stejnou větněčlenskou platností.

(104) *...and many other Elves out of the west-lands, both Noldor and Sindar, journeyed to Estolad, being eager to see the Edain, whose coming had long been foretold* (Tolkien, 1999, p. 166).

...a mnoho elfů ze západních zemí, Noldor i Sindar, putovalo do Estoladu, protože dychtili spatřit Edain, jejichž příchod byl tak dlouho předpovídán (Tolkien, 2003, str. 130).

(105) *Getting rid of dragons is not at all in my line, but I will do my best to think about it* (Tolkien, 1984, p. 210).

Odstraňování draků není vůbec můj obor, ale vynasnažím se na něco přijít (Tolkien, 2002, str. 187).

Ukázky (104) a (105) obsahují v překladu deverbativní substantivum ve funkci subjektu. V příkladu (104) zastává gerundium funkci podmětu věty vedlejší atributivní. Uvozena je přivlastňovacím zájmenem vztažným, které zároveň vyjadřuje konatele gerundia. Trpný rod slovesa v přísudku umožňuje zamlčet konatele predikovaného děje, jelikož pravděpodobně není znám.

V příkladu (105) konatel gerundia vyjádřen není. Gerundium je součástí souřadného souvětí, jehož věty jsou v poměru odporovacím. Podmětem druhé věty hlavní a konatelem gerundia je mluvčí, který promluvu pronáší. Deverbativní substantivum použité v české větě si zachovává pravovalenční doplnění slovesa, z něžž bylo utvořeno, pouze pád, který vyžaduje, se liší.

(106) ...*and many bitterly repented of their journey; but there was now no returning* (Tolkien, 1999, p. 170n).

...*a mnozí trpce litovali své pouti; ale nebylo již návratu* (Tolkien, 2003, str. 133).

Ve výpovědi (106) je podmětne gerundium odsunuto do rematické části věty užitím existenciální vazby *there is*, jež ve spojení se záporným gerundiem nese modální význam popření možnosti uskutečnění děje (Dušková, 2006, str. 572). Do češtiny byla tato konstrukce přeložena spojením plnovýznamového slovesa být a záporového genitivu deverbativního substantiva *návrat*.

(107) *Knocking outside and calling only discovered about six dwarves that could answer* (Tolkien, 1984, p. 187).

Klepáním zvenčí a voláním objevili jenom šest trpaslíků, kteří byli schopni odpovědět (Tolkien, 2002, str. 164).

V ukázce (107) byla gerundia rovněž přeložena deverbativními substantivy. V anglické větě zastávají funkci několikanásobného subjektu. Naproti tomu v češtině je subjektem věty konatel gerundia, který v angličtině vyjádřen není a jehož je nutné si vyvodit z kontextu. Deverbativní substantiva ve slučovacím poměru stojí na stejné pozici ve větě, jako je v angličtině subjekt, zastávají však funkci adverbiale modi.

(108) *The general opinion was that catching a dragon napping was not as easy as it sounded...* (Tolkien, 1984, p. 218)

Všichni se shodli na tom, že nacytat draka ve spánku není tak snadné, jak se to řekne... (Tolkien, 2002, str. 194)

(109) *He had by now had more than enough of the Mountain, and being beseiged inside it was not at all to his taste* (Tolkien, 1984, p. 251).

Měl už Hory víc než dost, a být obležen v jejím nitru mu nebylo ani v nejmenším po chuti (Tolkien, 2002, str. 224).

V příkladech (108) a (109) je gerundium do češtiny přeloženo pomocí infinitivu. Důvodem k užití infinitivu spíše než deverbativního substantiva je v ukázce (108) pravděpodobně rozsáhlejší pravovalenční doplnění. Vedle předmětu obsahuje gerundiální věta také participium *napping*, jež v anglické syntaxi funguje jako doplněk předmětu,

jelikož rozvíjí jak gerundium, na němž závisí, tak jeho předmět. Konatel gerundia vyjádřen není, význam výpovědi je generický.

Výpověď (109) obsahuje trpné gerundium doplněné příslovečným určením místa. Na rozdíl od infinitivu substantivum neumožňuje zachovat kategorii slovesného rodu, proto byl nejspíš v překladu upřednostněn infinitiv. Patiens gerundia se realizuje jako shodný atribut nominální části predikátu. V české větě se objevuje ve funkci objektu.

(110) ...*and that it was no good giving up their quest yet* (Tolkien, 1984, p. 210).

...*a že by nebylo dobré vzdávat se už teď svého záměru* (Tolkien, 2002, str. 186).

Ukázka (110) představuje příklad typické konstrukce, jež se opakovaně objevovala v díle Hobit a která byla překládána pomocí infinitivu ve funkci subjektu. Gerundium je transponováno do rematické části věty pomocí anticipačního *it*. Ačkoli užití anticipačního *it* a gerundia běžné není, ve spojení s verbonominálním predikátem *be (some) good* se gerundium objevovalo téměř výhradně v postpozici.

V překladu vět tohoto typu se na místě gerundia objevoval infinitiv, stejně jako je tomu v příkladu (110). Jak v angličtině, tak v češtině je konatel gerundia vyjádřen přivlastňovacím zájmenem, jež rozvíjí objekt gerundia, respektive infinitivu ve větě české.

(111) *If the Eagles of Manwë were wont to err thus, then long ago, lord, your hiding would have been in vain* (Tolkien, 1999, p. 273).

...*kdyby se Manwëho orli takto mýlili, dávno by ses už, pane, skrýval marně* (Tolkien, 2003, str. 208).

(112) *Still elves are lightfooted, and though they were not these days much used to the marshes and the treacherous lands between the Forest and the Lake, their going was swift* (Tolkien, 1984, p. 240).

Elfové jsou však lehkonoží, a třebaže tenkrát nebyli příliš zvyklí na pochody přes bažiny a zrádný kraj mezi hvozdem a jezerem, přece jen postupovali rychle (Tolkien, 2002, str. 215).

Příklady (111) a (112) představují poslední typ překladu, jenž se objevil v obou zkoumaných dílech. Slovesa, jež je v anglické větě v gerundiu, je v české užitá jako verba finita. Agens je v obou ukázkách vyjádřen posesivním pronominem stojícím před

gerundiem. V češtině zastává funkci subjektu věty. Nominální část anglického predikátu je do češtiny převedena jako adverbiale modi.

Jiné způsoby překladu byly užívány výjimečně. Žádný z nich se však nenacházel v práci obou překladatelů. Následující ukázka ilustruje jednu z možností, které se objevily v překladu Františka Vrby.

(113) *Going on from there was the bravest thing he ever did* (Tolkien, 1984, p. 205).

A jestli přece jen pokračoval dál, byla to ta nejstatečnější věc, kterou kdy udělal (Tolkien, 2002, str. 182).

V překladu výpovědi (113) je sloveso původně v gerundiu rovněž ve funkci predikátu. Na rozdíl od výše rozebraných příkladů však tvoří základ vedlejší věty podmětné, jejíž věta řídicí obsahuje stejné sloveso, jaké je přísudkem anglické věty. Konatel gerundia je v anglické větě vyjádřen osobním zájmenem *he*, které je subjektem vedlejší věty atributivní rozvíjející nominální část predikátu.

3.2. Gerundium ve funkci objektu

Díky podobnosti gerundia s podstatným jménem slovesným může gerundium zastávat stejné funkce jako substantivum, tedy i objekt. Konatel gerundia se nevyjadřuje, pokud je stejný jako v řídicí větě nebo je-li všeobecný. V případě, že je konatel odlišný, může se vyjádřit pomocí přivlastňovacího zájmena před gerundiem, ale pouze v případě, že zároveň není předmětem slovesa v nadřazené větě (Dušková, 2006, str. 573; Kakešová, 2011, str. 31).

Podobně jako gerundium ve funkci subjektu i objektové gerundium se výrazně častěji vyskytovalo v *Hobitovi* než v *Silmarillionu*. Z toho vyplývá i omezené množství zkoumaných překladů od Stanislavy Pošustové. Nejčastěji se v překladu objevovala vedlejší věta předmětná a deverbativní substantivum. Běžný byl i objektový infinitiv.

(114) *...and coming before Thingol and Melian he told them of all that had befallen, save only of his evil handling by Túrin's companions* (Tolkien, 1999, p. 239).

...předstoupil před Thingola a Melian a pověděl jim o všem, co se přihodilo, vyjma toho, jak s ním Túrinovi společníci zle nakládali (Tolkien, 2003, str. 184).

(115) *Quite apart from the stones no spider has ever liked being called Attercop, and Tomnoddy of course is insulting to anybody* (Tolkien, 1984, p. 155).

I kdyby nebylo těch kamenů, žádný pavouk nikdy nemá rád, když se mu řekne Nafouku, a slovo Bubřinám je samozřejmě urážlivé pro každého tvora (Tolkien, 2002, str. 137).

Překlady souvětí (114) a (115) obsahují vedlejší větu předmětnou na místě –ingového tvaru. V ukázce (114) může být tvar *handling* považován spíše za deverbativní substantivum, jelikož mu předchází adjektivum *evil*, jež pravděpodobně zastává funkci shodného atributu. Konatel je vyjádřen pomocí předložky *by*. Překlad do češtiny obsahuje vedlejší větu předmětnou, jejíž predikát odpovídá slovesu, ze kterého byl utvořen –ingový tvar.

V příkladu (115) je gerundium v pasivu. Agens zde vyjádřen není, jelikož výpověď má generickou platnost. V překladu je užito vedlejší věty objektové, uvedené spojkou *když*. Pasivum se objevuje i v české větě, zde je to pasivum reflexivní.

(116) *...and the story had kept him from sending the dwarves off at once like suspicious beggars* (Tolkien, 1984, p. 124).

...a vyprávění mu nedovolilo, aby trpaslíky hned odehnal jako podezřelé žebráky (Tolkien, 2002, str. 109).

(117) *You must forgive my not taking your word* (Tolkien, 1984, p. 131).

Musíte mi prominout, že jsem vám nevěřil hned na slovo (Tolkien, 2002, str. 115).

Podobně i v ukázkách (116) a (117) je gerundium přeloženo prostřednictvím vedlejší věty předmětné. Její subjekt se liší od subjektu věty nadřazené. V angličtině mají gerundium a sloveso v predikátu rovněž různé konatele. V každé z anglických vět je odlišný konatel vyjádřen jiným způsobem.

Frázové sloveso *keep from* v ukázce (116) je ditranzitivní. Agens zastává funkci objektu stejně jako gerundium. Sloveso obsažené v české větě je také ditranzitivní, na místě druhého předmětu stojí vedlejší věta se spojkou *aby*. Gerundium následuje bohaté doplnění, z něhož objekt a adverbialie loci jsou obligatorními členy. Polovětná struktura dále obsahuje příslovečná určení času a způsobu. Predikát české věty objektové vyžaduje pouze doplnění předmětem. Význam anglického určení místa je obsažen ve slovese samotném.

Ve výpovědi (117) je agens gerundia vyjádřen posesivním zájmenem, což představuje nejběžnější typ uvedení odlišného konatele ve větě. Zájmeno je následováno zápornou částicí *not*, jež neguje děj nesený gerundiem. Sloveso ve větě řídicí je doplněno jediným předmětem, který je vyjádřený gerundiem. V češtině je sloveso ditranzitivní, přičemž odlišný konatel je zároveň předmětem verba finita a subjektem vedlejší věty předmětné uvedené spojkou *že*.

(118) *'Who are you, that would hinder me from entering the house of Finrod Felagund?'*... (Tolkien, 1999, p. 276)

„Kdo jsi, že bys mi chtěl bránit ve vstupu do domu Finroda Felagunda?“ (Tolkien, 2003, str. 210)

(119) *The dwarves looked at him with quite a new respect, when he talked about dodging guards, jumping over Gollum, and squeezing through, as if it was not very difficult or very alarming* (Tolkien, 1984, p. 97).

Trpaslíci se na něj začali dívat s docela novým respektem, když mluvil o kličkování před strážemi, skoku přes Gluma a protažení škvírou dveří, jako by to nebylo nic těžkého a nebezpečného (Tolkien, 2002, str. 85).

Příklady (118) a (119) představují další běžný způsob překladu objektového gerundia, který se objevil u obou překladatelů. Využita je zde podobnost mezi gerundiem a deverbativním substantivem v angličtině. I v češtině si podstatné jméno slovesného původu zachovává doplnění, jež vyžaduje původní sloveso.

Sloveso *hinder* v příkladu (118) je doplněno dvěma objekty. Nepřímý předmět je zároveň konatelem děje v gerundiu, které zastává funkci objektu uvedeného předložkou *from*, jež je vyžadována slovesem v predikátu. V české větě predikát rovněž určuje předložku stojící před objektem vyjádřeným deverbativním substantivem.

V ukázce (119) se konatel gerundia shoduje se subjektem věty řídící. Rovněž sloveso *talk* vyžaduje užití prepozice před objektem bez ohledu na způsob jeho vyjádření. Každé z gerundií realizujících několikanásobný objekt je doplněno dalším větným členem. V případě prvního gerundia je doplnění obligatorní, zatímco u dalších dvou fakultativní.

Substantiva stojící v české větě na místě gerundií jsou rozvíta neshodnými přívlasky, jež odpovídají příslovečným určením místa, která by se objevila při alternativním vyjádření vedlejší větou.

(120) *Balin in particular insisted on having the Gollum story, riddles and all, told all over again...* (Tolkien, 1984, p. 160)

Zvláště Balin chtěl znovu a znovu slyšet vyprávění o Glumovi, o hádankách a o všem kolem toho... (Tolkien, 2002, str. 142)

(121) *The wizard, to tell the truth, never minded explaining his cleverness more than once...* (Tolkien, 1984, p. 97)

Po pravdě řečeno, čaroději nikdy nevadilo vysvětlovat svou vlastní chytrost víc než jednou... (Tolkien, 2002, str. 85)

Kromě výše rozebraných způsobů překladu se žádný další neobjevil v obou zkoumaných dílech. Ve vybraných příkladech z *Hobita* byl opakovaně užíván v překladu rovněž infinitiv. Ve většině případů obsahovala věta řídící fázové sloveso, po němž

v češtině následuje infinitiv. V angličtině jsou tato slovesa určována jako tranzitivní a nefinitní tvar jako objekt.

Ukázky (120) a (121) představují užití infinitivu v překladu po jiných slovesech než fázových. Užití infinitivu v překladu výpovědi (120) umožnila volba slovesa ve funkci predikátu. Sloveso *trvat na* něčem, jež je významově blíže anglickému verbu *insist on*, vyžaduje jiné doplnění než sloveso *chtít*, které překladatel zvolil.

V anglickém originálu je gerundium slovesa *have* tvořící zvláštní vazbu ve spojení s objektem a minulým příčestím slovesa *tell*. V české větě na jejím místě stojí infinitiv *slyšet* a deverbativní substantivum *vyprávění*, jež je rozvito několikanásobným neshodným atributem, který odpovídá předmětu gerundia.

V příkladu (121) bylo předmětné gerundium rovněž přeloženo pomocí infinitivu, jenž však zastává funkci subjektu věty hlavní. Subjekt anglické věty je v češtině vyjádřen jako objekt verba finita. Infinitiv, stejně jako gerundium v angličtině, je následován obligatorním doplněním předmětem a příslovečným určením, jež vyjadřuje počet opakování děje ve výpovědi.

V malé míře se v obou zkoumaných dílech objevoval překlad, v němž bylo slovesa odpovídajícího gerundiu užito ve funkci predikátu celé věty.

(122) *For he, as has been told, loved mining and quarrying after metals above all other craft...* (Tolkien, 1999, p. 290)

Jak již bylo řečeno, nejraději ze všeho doloval a těžil kovy... (Tolkien, 2003, str. 219)

(123) *There they all sat glum and wet and muttering, while Oin and Gloin went on trying to light the fire, and quarrelling about it* (Tolkien, 1984, p. 41).

Tak tam všichni seděli rozmrzelí, promoklí a reptali, zatímco Oin a Gloin se pokoušeli rozdělát oheň a hádali se při tom (Tolkien, 2002, str. 34).

3.3. Gerundium ve funkci atributu

Gerundium ve funkci atributu může stát jak před podstatným jménem, tak za ním. V premodifikaci se podobá participiu, od kterého se však liší významově i intonačně. Rozdíly ve významu je možné vidět na parafrázích. Participium je možné parafrázovat průběhovým časem (*laughing people – people who are laughing*), což znamená, že je dynamičtější než gerundium, jehož význam se blíží účelu (*drinking water – water for drinking*). V postpozici se objevuje po předložce. Alternovat v tomto případě může s infinitivem či vedlejší větou (Dušková, 2006, str. 577; Kakešová, 2011, str. 33).

V češtině by rozdíl mezi participiem a gerundiem v prepozici bylo možné přirovnat k odlišnostem mezi deverbativními adjektivy – př. *pečící trouba* (trouba, která peče), *pečící papír* (papír na pečení) (Kakešová, 2011, str. 33). Participium v premodifikaci vyjadřuje děj, jehož konatelem je řídicí substantivum. Agens gerundia stojícího před rozvíjeným substantivem s ním shodný není, obvykle bývá implikován všeobecný lidský konatel.

Postavení gerundia před řídicím substantivem je řídké. Množství zkoumaných vět proto nebylo příliš velké a není možné určit převládající způsob překladu. Gerundium v postpozici patří mezi běžně užívané jevy, které se v obou zkoumaných dílech objevovaly v dostatečném množství pro studii překladu.

V případě gerundia v prepozici se objevily dva způsoby překladu. Ve zkoumaných větách bylo substantivum rozvíjené gerundiem v prepozici obvykle slovo s obecnou platností (př. místo). V překladu je užito substantivum s konkrétním významem, který je v originálu obsažen v gerundiu. Druhou možností byl překlad deverbativním adjektivem, jež zastává funkci atributu.

(124) *...and there Ilúvatar permitted Valar to maintain upon Earth an abiding place...* (Tolkien, 1999, p. 313)

...a Ilúvatar dovolil Valar, aby si na Zemi udržovali bydliště... (Tolkien, 2003, str. 238)

(125) *They sat long at the table with their wooden drinking-bowls filled with mead* (Tolkien, 1984, p. 126).

Seděli dlouho u stolu s dřevěnými poháry plnými medoviny (Tolkien, 2002, str. 111).

Substantiva *place* a *bowl*, obsažená v ukázkách (124) a (125), jsou významově vágní, a proto vyžadují další upřesnění při konkrétním užití. Gerundium, které je rozvíjí, nese významovou specifikaci jejich účelu. Překladaelé zvolili na místo premodifikace a rozvíjeného substantiva jedno podstatné jméno, v jehož významu je účel, kterému slouží, obsažen. Překlad výpovědi (125) je méně průkazným příkladem. Účel, kterému substantivum *bydliště* z překladu výpovědi (124) slouží, je patrný už ze stavby slova. Naproti tomu u slova *pohár* je třeba brát v úvahu pouze význam slova, jelikož slovtvorný rozbor souvislost nenapoví.

(126) *This dividing fall was named Andram...* (Tolkien, 1999, p. 140)

Tento dělicí spád se jmenoval Andram... (Tolkien, 2003, str. 111)

(127) *...he said without even scratching his head or putting on his thinking cap* (Tolkien, 1984, p. 80).

...odpověděl a nemusel se ani poškrabat na hlavě nebo si nasadit myslící čapku (Tolkien, 2002, str. 70).

Gerundia i deverbativní adjektiva, jež jsou užitá v překladu, významově specifikují funkci řídicího substantiva. V ukázce (126) není význam obsažený v gerundiu rozhodující pro určení entity reprezentované substantivem. Pokud by bylo gerundium *dividing* vynecháno, stále by čtenář věděl, co si má představit. Gerundium poskytuje pouze doplňující informaci.

Vynechání gerundia v příkladu (127) by zapříčinilo nesrozumitelnost výpovědi, jelikož spolu se substantivem *cap* tvoří frazeologickou jednotku. Výpověď obsahuje kromě atributivního gerundia *thinking* další dvě gerundia *scratching* a *putting on*. Závislá jsou na verbu finitu věty hlavní. Zastávají funkci adverbiale modi. Druhé z nich je tranzitivní. Jeho obligatorní doplnění je vyjádřené substantivem, na němž závisí atributivní gerundium, jež je předmětem zkoumání v této kapitole.

V překladu atributivního gerundia v postpozici se objevilo několik způsobů, které užívali oba překladaelé, ačkoli žádný z nich nepřevládá u obou. Ze zkoumaných výpovědí vyplynulo, že každý z překladaelů upřednostňoval jinou možnost převedení gerundia ve funkci přívlastku do češtiny.

Překlady Stanislavy Pošustové dominovalo užití deverbativního substantiva bez ohledu na funkci, kterou ve větě zastávalo. Ve zkoumaných překladech Františka Vrby se nejčastěji objevovala vedlejší věta. Její typ závisel na překladu zbytku souvětí, v němž byla užitá. Vedle deverbativního substantiva a vedlejší věty se v obou dílech uplatňoval také překlad pomocí infinitivu.

(128) *Indeed they believed at first that Felagund was one of the Valar, of whom they had heard rumour that they dwelt far in the West; and this was (some say) the cause of their journeying* (Tolkien, 1999, p. 163).

Zprvu dokonce věřili, že je Felagund jedním z Valar, o nichž slyšeli pověsti, že bydlí na dalekém Západě, a to byl (jak tvrdí někteří) důvod jejich putování (Tolkien, 2003, str. 128).

(129) *It is not unlikely that they invented some of the machines that have since troubled the world, especially the ingenious devices for killing large numbers of people at once...* (Tolkien, 1984, p. 69)

Není nepravděpodobné, že vynalezli některé z mašin, které od té doby sužují svět, zejména důmyslná zařízení na zabíjení velkého počtu lidí najednou... (Tolkien, 2002, str. 59)

V ukázkách (128) a (129) stojí atributivní gerundium za svým řídicím substantivem. Do češtiny bylo přeloženo pomocí deverbativního adjektiva, jež zastává funkci neshodného přívlastku. V příkladu (128) je konatel gerundia specifikován posesivním pronominem v prepozici. Substantivum, jež je gerundiem rozvíjeno, tvoří nominální část verbonominálního predikátu.

Gerundium ve výpovědi (129) je ke svému řídicímu substantivu připojeno prepozicí *for*. Jelikož je sloveso *kill* tranzitivní, musí být gerundium doplněno objektem. Kromě něj následuje i fakultativní doplnění příslovečným určením času a shodným i neshodným atributem, rozvíjícím předmět gerundia.

(130) *...he took him into his own house and tended him, for he had skill in healing* (Tolkien, 1999, p. 259).

...vzal ho do vlastního domu a pečoval o něho, **neboť se vyznal v uzdravování** (Tolkien, 2003, str. 198).

Vedle užití deverbativního substantiva pro překlad atributivního gerundia se zachováním stejné větněčlenské funkce se objevilo podstatné jméno slovesné i v jiné funkci. Důvodem je odlišný překlad zbytku věty. Místo tranzitivního slovesa a jeho objektu v příkladu (130) je v češtině tranzitivní verbum finitum spojující jejich význam. Deverbativní substantivum se stává obligatorním členem výpovědi ve funkci objektu.

(131) ...*that in the world, in the east and even in the west, there lay yet many seas and many lands for their winning, wherein was wealth uncounted* (Tolkien, 1999, p. 325).

...*že na světě jsou na východě, ba i na západě ještě mnohá moře a země, které mohou získat a kde je nezměrné bohatství* (Tolkien, 2003, str. 246).

(132) ...*and his thoughts were a mixture of surprise at being saved from the fire, and fear lest he fell off that narrow place into the deep shadows on either side* (Tolkien, 1984, p. 109).

...*a v myšlenkách se mu mísilo překvapení, že byl zachráněn před ohněm, se strachem, aby se neskutálel z té úzké výšiny do hlubokých stínů kolem* (Tolkien, 2002, str. 97).

Substantiva rozvíjená gerundiem v ukázce (131) zastávají funkci subjektu. Formálně na místě, kde by měla být, stojí zástupné *there*, díky němuž mohla být odsunuta do rematické části výpovědi. Gerundium je uvedeno předložkou *for*. Jeho konatel je vyjádřen posesivním zájmenem *their*. Do češtiny je gerundiální vazba přeložena pomocí vedlejší věty přívlastkové, jejíž subjekt se shoduje s konatelem gerundia. Predikát je složený z modálního slovesa moci a infinitivu plnovýznamového slovesa.

V příkladu (132) zastává podstatné jméno rozvíjené gerundiem funkci neshodného atributu, jehož řídící substantivum je součástí verbonominálního predikátu. Stavba české věty se značně liší. Verbonominální predikát je nahrazen verbem finitem, jež významově odpovídá nominální části anglického přísudku. Subjektem věty se stává substantivum *překvapení*, které bylo v angličtině neshodným atributem nominální části predikátu. Gerundium pak překladatel nahradil vedlejší větou přívlastkovou, rozvíjející subjekt věty nadřazené.

(133) *...no one seemed anxious to run the chance of being lost and never finding his friends again* (Tolkien, 1984, p. 148).

...nikdo zřejmě netoužil riskovat, že by se ztratil a nikdy nenašel své přátele (Tolkien, 2002, str. 131).

V ukázce (133) je substantivum *chance* rozvíto několikanásobným atributem vyjádřeným dvěma souřadně spojenými gerundii. Kromě nich obsahuje věta ještě infinitiv doplňující adjektivum *anxious*, které tvoří nominální část verbonominálního predikátu. V překladu je verbonominální predikát nahrazen tranzitivním slovesem *netoužit*, jehož objektem je infinitiv *riskovat*, který rovněž vyžaduje doplnění předmětem. To je realizováno dvěma souřadně spojenými vedlejšími větami objektovými, jež nahrazují gerundia z anglického souvětí.

(134) *Yet they achieved only the art of preserving incorrupt the dead flesh of Men...* (Tolkien, 1999, p. 318)

Dosáhli však jen umění uchovat mrvou lidskou tkáň neporušenou... (Tolkien, 2003, str. 241)

(135) *...without waiting to consult one another, every one of them got up and scrambled forwards into the ring with one idea of begging for some food* (Tolkien, 1984, p. 148).

...že naši hladovci všichni bez čekání na vzájemnou poradu vyskočili a drali se ke kruhu s jedinou myšlenkou vyžebrať si něco k jídlu (Tolkien, 2002, str. 131).

Ve výpovědích (134) a (135) byla gerundia do češtiny přeložena prostřednictvím infinitivu, který zastává stejnou větněčlenskou funkci. Gerundium v ukázce (134) vytváří polovětnou konstrukci, je rozvíto bohatým doplněním jak obligatorním, tak fakultativním. Kromě objektu se dvěma přívlastky závisí na gerundiu rovněž adverbiale modi. Stejnou strukturu má i věta v překladu, liší se pouze nefinitivním tvarem slovesa. Rovněž v příkladu (135) je atribut přeložen pomocí infinitivu.

V překladu Hobita infinitiv, jímž bylo atributivní gerundium přeloženo, častěji zastával odlišnou funkci. Příkladem může být ukázka (136), v níž infinitiv zastává funkci subjektu věty hlavní.

(136) *There was, of course, no longer any question of dividing the hord in such shares as had been planned...* (Tolkien, 1984, p. 273)

Nepřicházelo už ovšem v úvahu rozdělit bohatství na takové podíly, jak bylo původně plánováno... (Tolkien, 2002, str. 245)

Jiné možnosti překladu se v obou dílech objevovaly zřídka. V některých případech bylo sloveso v gerundiu zcela vynecháno, nebo bylo použito vyjádření s obdobným významem, avšak zcela odlišnou stavbou věty.

(137) *I will provide you with skins for carrying water...* (Tolkien, 1984, p. 132)

Dám vám s sebou měchy na vodu... (Tolkien, 2002, str. 116)

(138) *There was no path down on to it save by flying; and no path down off it except by jumping over a precipice* (Tolkien, 1984, p. 110).

Shora tam nevedla žádná jiná cesta než na orlích křídlech, a žádná cesta dolů, leda skokem do propasti (Tolkien, 2002, str. 97).

3.4. Gerundium jako doplnění adjektiva

Gerundium se rovněž může objevit jako doplnění adjektiva, které tvoří součást přísudku. V této pozici s ním alternuje substantivní předmět, infinitiv nebo vedlejší věta (Dušková, 2006, str. 576; Kakešová, 2011, str. 36). Gerundium může být k adjektivu připojeno přímo nebo pomocí předložky. V některých případech jsou možné obě varianty, jindy je obligatorní pouze jedna z nich.

Ve zkoumaných textech patřilo gerundium jako doplnění adjektiva mezi méně časté jevy. Zvláště v *Silmarillionu* bylo nalezeno tak malé množství vět, že není možné vyvodit jakékoli závěry ohledně způsobů překladu, které by volila Stanislava Pošustová. *Hobit* poskytl dostatečné množství příkladů pro určení tendencí překladu, jelikož kromě několika výjimek se objevily pouze dvě varianty, jak bylo gerundium jako doplnění adjektiva překládáno – deverbativní substantivum a vedlejší věta. Funkce, již zastávaly, se lišila podle překladu zbytku výpovědi.

(139) ...*and the Úlairi, his Nine Servants, had gone before him to make ready for his coming* (Tolkien, 1999, p. 363).

...*Úlairi, jeho devět služebníků, šli napřed, aby se přichystali na jeho příchod* (Tolkien, 2003, str. 274).

(140) ...*but warriors are busy fighting one another in distant lands* (Tolkien, 1984, p. 31).

...*ale válečníci jsou zaneprázdnění vzájemnými boji v dalekých zemích* (Tolkien, 2002, str. 24).

V příkladech (139) a (140) bylo gerundium přeloženo pomocí deverbativního substantiva. Souvětí (139) obsahuje kromě gerundia rovněž infinitiv ve funkci příslovečného určení účelu. Konatel infinitivu se shoduje se subjektem věty hlavní. Naproti tomu agens gerundia se liší a je vyjádřen posesivním pronominem *his*. Gerundium je uvedeno předložkou *for*, již vyžaduje adjektivum gerundiem rozvíjené. Deverbativní substantivum v české větě závisí na predikátu *přichystali se* a stejně jako gerundium v anglické větě je předchází posesivní zájmeno.

Gerundium ve výpovědi (140) je ke svému řídicímu adjektivu připojeno přímo. Gerundiální predikace obsahuje vedle obligatorního doplnění objektem rovněž fakultativní

adverbiale loci. Předmět je vyjádřen reflexivním pronominem *one another*. Konatel gerundia je shodný se subjektem věty řídící. V české větě stojí na místě gerundia deverbativní substantivum ve funkci adverbiale causae. Přísudek je stejně jako v angličtině verbonominální. Objekt anglického gerundia zastává v češtině funkci shodného atributu substantiva, jež stojí na místě nefinitního slovesného tvaru.

(141) *His heart was bitter, for to Dor-lómin he had brought only greater woe upon the remnant of his people, and they were glad of his going...* (Tolkien, 1999, p. 257)

Bylo mu hořko, neboť přinesl do Dor-lóminu jen větší bědu pro ostatek svého lidu, a ten byl rád, že odchází (Tolkien, 2003, str. 197).

(142) *Not the Gandalf who was responsible for so many lads and lasses going off into the Blue for mad adventures?* (Tolkien, 1984, p. 17)

Snad ne ten Gandalf, který způsobil, že tolik poklidných mládenců a děvčat se vydalo do modravých dálek za spoustou bláznivých dobrodružství? (Tolkien, 2002, str. 11)

Gerundium v příkladech (141) a (142) je jediným nefinitním tvarem slovesa, který souvětí obsahuje. Jeho agens se neshoduje se subjektem výpovědi. V ukázce (141) je vyjádřen posesivním pronominem *his*, zatímco věta (142) obsahuje gerundium, jehož konatel je několikanásobný, rozvitý kvantifikátorem *many* a k řídícímu adjektivu je připojen předložkou *for*.

Gerundiální predikace v ukázce (142) obsahuje adverbiale loci, jež je obligatorním doplněním, a fakultativní doplnění příslovečným určením účelu. Do češtiny je přeložena pomocí vedlejší věty objektové. Několikanásobný subjekt vedlejší věty se shoduje s konatelem gerundia v angličtině, rovněž příslovečná určení zůstávají v češtině stejná jako v angličtině.

Gerundium ve výpovědi (141) bylo rovněž přeloženo vedlejší větou. Její typ je dán překladem predikátu věty hlavní. Stejně jako v angličtině je i v českém souvětí užit verbonominální predikát, nominální částí je adjektivum ve jmenném tvaru *rád*. Vedlejší věta vyjadřuje příčinu predikovaného děje ve větě řídící. Subjekt vedlejší věty příslovečné příčinné vyjádřen není, je však možné vyvodit jej z kontextu výpovědi.

Výše rozebrané příklady ilustrují dva nejběžnější způsoby překladu gerundia jako doplnění adjektiva. Vedle nich se ojediněle objevily odlišné varianty, z nichž žádná však nebyla použita opakovaně.

Gerundium v ukázce (143) bylo do češtiny převedeno jako verbum finitum ve větě vedlejší subjektové, která však obsahuje i adverbium *pilně*, jež odpovídá nominální části anglického predikátu. Věta hlavní obsahuje predikát *zdát se*, jenž vychází z anglického sponového slovesa *seem*.

(143) *Dwarves seemed to be busy removing the wall* (Tolkien, 1984, p. 269).

Zdalo se, že trpaslíci pilně odstraňují hradbu (Tolkien, 2002, str. 241).

3.5. Gerundium ve funkci příslovečného určení

Gerundium se rovněž poměrně hojně užívá na pozici adverbialního určení – časté je především příslovečné určení časové, způsobové, určení průvodních okolností, prostředku, příčiny nebo účelu. Většinou se gerundium objevuje po předložce. Bez ní může vyjadřovat určení cíle po slovesech pohybu (Dušková, 2006, str. 578n; Kakešová, 2011, str. 38).

V obou zkoumaných dílech patřilo adverbialní gerundium mezi běžné užití nefinitních tvarů. Množství vzorků pro porovnání překladu tak bylo dostatečné. Překlady *Silmarillionu* i *Hobita* dominovalo deverbativní substantivum spolu s vedlejší větou. František Vrba rovněž opakovaně užil slovesa, jež bylo v angličtině v gerundiu, ve funkci predikátu věty souřadně spojené s větou, která byla v angličtině větou řídicí. Konatel gerundia se ve většině případů shodoval se subjektem výpovědi. Pokud byl odlišný, obvykle byl vyjádřen posesivním zájmenem, jež mu předcházelo.

(144) *Then Finrod was greatly troubled, but he was silent, for he could not defend himself, save by bringing charges against the other princes of the Noldor...* (Tolkien, 1999, p. 149)

Tu byl Finrod velmi znepokojen, ale mlčel, protože se nemohl hájit, aniž by obvinil jiná noldorská knížata... (Tolkien, 2003, str. 117)

(145) *After hearing all this Bilbo ought to have done something at once* (Tolkien, 1984, p. 43).

Jakmile Bilbo tohle všechno vyslechl, měl okamžitě něco podniknout (Tolkien, 2002, str. 36).

Gerundia v ukázkách (144) a (145) zastávají funkci adverbiale. V příkladu (144) je gerundium připojeno ke slovesu věty řídicí předložkami *save by*. První z nich uvádí člen, pro který neplatí, co je vyjádřeno slovesem v predikátu, druhá předchází člen, jenž určuje způsob provedení predikovaného děje. Gerundium tak vyjadřuje jediný možný způsob, jak by mohl být realizován děj, který je přísudkem věty popřen. V překladu je užitá vedlejší věta příslovečná obsahující sloveso v podmiňovacím způsobu.

Gerundium ve výpovědi (145) je přeloženo vedlejší větou příslovečnou časovou. Sloveso v gerundiu je tranzitivní, proto jej následuje obligatorní doplnění objektem. Na

rozdíl od češtiny není část věty obsahující gerundium od jejího zbytku oddělena čárkou, která pomáhá snazší orientaci v textu. Konatel gerundia je shodný se subjektem věty řídící.

(146) *...fish whose fathers swam in, goodness only knows how many years ago, and never swam out again, while their eyes grew bigger and bigger and bigger from trying to see in the blackness...* (Tolkien, 1984, p. 76)

...ryby, jejichž předkové tam nějak připlavali před bůhvíjak dávnými roky a nikdy nevyplavali ven, jejichž oči rostly a narůstaly, jak se ryby snažily vidět ve tmě... (Tolkien, 2002, str. 66)

Gerundium v ukázce (146) zastává funkci příslovečného určení příčiny. Následuje jej doplnění objektem, jež je vyjádřeno pomocí infinitivu rozvitého příslovečným určením místa. Agens gerundia vyjádřen není, měl by se proto shodovat s podmětem věty řídící. Z významu však vyplývá, že konatelem je spíše výraz *fish* reprezentovaný ve větě, jež obsahuje gerundium, posesivním zájmenem *their*. Do češtiny je gerundium přeloženo vedlejší větou příslovečnou příčinnou, jejíž podmět *ryby* odpovídá pravděpodobnému konateli gerundia.

(147) *Therefore they did not lay hands on Húrin, but let him walk at will in those lands; in which they were wise, for the remnant of his people shunned him, because of his coming from Angband as one in league and honour with Morgoth* (Tolkien, 1999, p. 272).

Proto na Húrina nevztáhli ruku, ale nechali ho po libosti chodit těmi kraji. To bylo od nich moudré, neboť jeho vlastní lid se mu vyhýbal, protože přišel z Angbandu jako nějaký Morgothův vážený spojenec (Tolkien, 2003, str. 207).

(148) *No treasure will come back through Mirkwood without my having something to say in the matter* (Tolkien, 1984, p. 192).

Žádný poklad se nedostane zpátky přes Temný hvozd, abych do toho neměl co mluvit (Tolkien, 2002, str. 170).

Agens gerundií ve výpovědích (147) a (148) se liší od subjektu věty nadřazené. Vyjádřen je přivlastňovacím zájmenem. V českém překladu souvětí (147) a (148) se objevuje vedlejší věta, jejíž podmět se shoduje s konatelem gerundia. Gerundium v ukázce

(147) zastává funkci adverbiale causae uvedeného předložkou *because of*. Následováno je bohatým fakultativním doplněním, jež vytváří rozsáhlou sekundární predikaci.

Gerundium v příkladu (148) vyjadřuje podmínku realizovatelnosti predikovaného děje. Následováno je infinitivem, jehož agens se shoduje s konatelem gerundia. Do češtiny je infinitiv přeložen rovněž pomocí infinitivu. Vedlejší věta stojící na místě gerundia zastává stejnou funkci jako anglické gerundium.

(149) *...until in longing for Elwing he turned homeward towards the coast of Beleriand* (Tolkien, 1999, p. 295).

...až se v touze po Elwing obrátil k domovu, k břehům Beleriandu (Tolkien, 2003, str. 223).

(150) *Eventually, after a week or two of this sneaking sort of life, by watching and following the guards and taking what chances he could, he managed to find out where each dwarf was kept* (Tolkien, 1984, p. 169).

Posléze asi po týdnu či po čtrnácti dnech tohoto plíživého života se mu pozorováním a sledováním strážných a všemožným riskováním podařilo zjistit, kde je který trpaslík zavřený (Tolkien, 2002, str. 148).

Ukázky (149) a (150) zastupují příklady gerundia, jehož konatel je stejný jako subjekt věty řídící a které bylo do češtiny přeloženo deverbativním substantivem. V příkladu (149) zastává gerundium funkci adverbiale causae. Tranzitivní sloveso *long* je následováno objektem s předložkou *for*. V češtině je objekt gerundia realizován jako neshodný atribut deverbativního substantiva zastávajícího funkci příslovečného určení příčiny.

Výpověď (150) obsahuje tři adverbialní gerundia vyjadřující způsob, jakým došlo k realizaci děje ve větě řídící. Všechna slovesa v gerundiu jsou tranzitivní v poměru slučovací. První a druhé jsou rozvity shodným objektem, který je vyjádřen pouze jednou. Objekt posledního gerundia tvoří spolu se slovesem významovou jednotu, čemuž nasvědčuje i překlad, v němž je užito podstatné jméno slovesné spojující význam obou.

(151) *The years of the Edain were lengthened, according to the reckoning of Men, after their coming to Beleriand...* (Tolkien, 1999, p. 173)

Roky Edain se po příchodu do Beleriandu podle lidského počítání prodloužily...
(Tolkien, 2003, str. 135)

(152) *More than one of the dwarves in their hearts felt shame and pity at his going*
(Tolkien, 1984, p. 260).

Nejeden z trpaslíků při jeho odchodu pocítil lítost a stud (Tolkien, 2002, str. 233).

V příkladech (151) a (152) se konatel gerundia liší od subjektu věty řídící, vyjádřen je posesivním zájmenem, jež stojí před gerundiem. Gerundium v ukázce (151) i deverbativní substantivum užitá k jeho překladu zastávají funkci adverbiale temporis. V české větě podstatné jméno není rozvíto shodným atributem, jelikož je konatel děje vyjádřen už v přívlastku neshodném, jenž závisí na subjektu věty.

Gerundium ve výpovědi (152) zastává rovněž funkci příslovečného určení času. V anglické větě je umístěno na konec, což je pozice vyžadovaná fixním slovosledem. V češtině je deverbativní substantivum umístěno do tematické části věty. Agens je jak v angličtině, tak v češtině realizován posesivním pronominem *his/jeho*.

(153) *They were neither hindered or pursued, but the Gate was held against their going out...* (Tolkien, 1999, p. 213)

Nikdo jim nebránil ani je nepronásledoval, ale Brána byla střežena a nemohli ven...
(Tolkien, 2003, str. 165)

(154) *...and he saw that Balin was looking straight at him without noticing him*
(Tolkien, 1984, p. 95).

...a uvědomil si, že Balin hledí přímo na něj, ale nevidí ho (Tolkien, 2002, str. 82).

V příkladech (153) a (154) bylo adverbialní gerundium přeloženo pomocí slovesa ve finitním tvaru, které tvoří základ věty hlavní. Tento způsob překladu patřil mezi méně četné, jež se objevily v obou zkoumaných dílech.

Účelové gerundium v ukázce (153) následuje obligatorní doplnění příslovečným určením místa. Agens je vyjádřen přívlastňovacím zájmenem *their*. V českém souvětí je na místě gerundiální výpovědi věta hlavní, jež obsahuje záporné modální sloveso a adverbiale loci. Vynecháno je plnovýznamové verbum. Konatel anglického gerundia je subjektem české věty, jež je ve slučovací poměru s předchozí větou hlavní, která byla v angličtině větou obsahující adverbialní gerundium.

Konatel gerundia ve výpovědi (154) se shoduje se subjektem věty nadřazené. Předmět gerundia a objekt verba finita věty řídící jsou vyjádřeny stejným zájmenem a odkazují k téže postavě. V češtině je užitá věta na stejné úrovni s původní větou nadřazenou, spojeny jsou souřadně v poměru odporovacím.

(155) *When three hundred years and more were gone since the Noldor came to Beleriand, in the days of the Long Peace, Finrod Felagund lord of Nargothrond journeyed east of Sirion and went hunting with Maglor and Maedhros, sons of Fëanor* (Tolkien, 1999, p. 162).

Když uplynulo víc než tři sta let od příchodu Noldor do Beleriandu, putoval za dnů Dlouhého míru Finrod Felagund, pán Nargothrond, na východ od Sirionu a šel na lov s Fëanorovými syny Maglorem a Maedhrosem (Tolkien, 2003, str. 127).

V ukázce (155) zastává gerundium funkci příslovečného určení cíle po slovese, jež vyjadřuje pohyb, proto ke slovesu není připojeno předložkou. Agens gerundia se shoduje s podmětem věty řídící. Členy stojící za gerundiem (*with Maglor and Maedhros, sons of Fëanor*), k němu nenáleží, ale závisí na stejném slovese jako ono samo. V češtině je příslovečné určení cíle vyjádřené deverbativním substantivem *lov* (Kakešová, 2011, str. 39).

4. PARTICIPIUM

Dalším z tvarů slovesa, který umožňuje vytváření sekundárních predikací, je participium. V angličtině se užívá jak participium přítomné (př. *losing*), tak i participium minulé (př. *lost*). Participium přítomné využívá celou škálu tvarů: př. *having lost* – pro minulost; *having been losing* – pro minulost v průběhu; *being lost* – pro trpný rod v přítomnosti; *having been lost* – pro trpný rod v minulosti (Dušková, 2006, str. 270). Participium se stejně jako infinitiv a gerundium může objevit v různých funkcích ve větě. Oproti gerundiu a infinitivu si však participium zachovalo mnohem výrazněji slovesné vlastnosti (př. dějovost), což se odráží v možnostech jeho použití na pozicích ve větě (Kakešová, 2011, str. 40).

Použití participia v češtině se od angličtiny liší. České příděje „vyjadřuje i některé kategorie běžně určované u jmen, např. jmenný rod, životnost a číslo“ (Cvrček, 2010, str. 248). Příděje minulé i příděje trpné jsou v češtině běžně užívána, jelikož se jejich pomocí utváří minulý čas a podmiňovací způsob v případě participia l-ového a pasivum v případě participia n-ového a t-ového. Pouze s-ové a nt-ové participium tvořící minulý a přítomný přechodník se svým užitím podobají anglickému participiu. Oproti angličtině jsou však přechodníky tvary řídké, jelikož jsou „omezeny na psanou češtinu a tvoří méně než 1 % všech slovesných tvarů“ (Cvrček, 2010, str. 249).

4.1. Participium ve funkci přívlastku

Stejně jako gerundium může participium stát před i za podstatným jménem jako jeho atribut. Rozdíl mezi participiem přítomným a gerundiem v premodifikaci už byl řešen výše (viz kapitolu 3.3. Gerundium ve funkci atributu). Participium se objevuje v postpozici, je-li následováno obligatorním či fakultativním doplněním a zároveň je k řídicímu substantivu připojeno přímo, čímž se odlišuje od gerundia ve stejné funkci, které je připojeno pomocí prepozice. V atributu mohou být užity pouze přítomné tvary *ing*-ového participia a participium minulé (Dušková, 2006, str. 580; Kakešová, 2011).

V češtině se může participium rovněž objevit ve funkci shodného atributivního přívlastku. Použít se tak mohou obě participia – činné i trpné (Grepl, Karlík, 1989, str. 262; Kakešová, 2011, str. 40).

Obě zkoumaná díla oplývala atributivní modifikací realizovanou participiem jak v prepozici, tak v postpozici. Způsoby jejího překladu byly v obou knihách shodné, byť se do určité míry lišila frekvence jejich užití. Nejčastěji se v překladu objevovala deverbativní adjektiva, jež byla utvořena z participia činného i trpného. František Vrba rovněž hojně překládal atributivní participium pomocí vedlejší věty, obvykle vedlejší věty přívlastkové. V některých případech bylo sloveso v participiu z české věty zcela vynecháno.

(156) *...and then he plunged suddenly underground into great tunnels that the weight of his falling waters delved...* (Tolkien, 1999, p. 139)

...a pak se náhle vrhal do podzemí do velikých chodeb, jež vyhloubila tíže jeho padajících vod... (Tolkien, 2003, str. 111)

(157) *...and they were sliding away, huddled all together, in a fearful confusion of slipping, rattling, cracking slabs and stones* (Tolkien, 1984, p. 99n).

...a oni klouzali v jednom chumlu, v hrozném přívalu smekajících se, rachotících a třaskajících valounů a balvanů (Tolkien, 2002, str. 88).

V překladu participií z ukázek (156) a (157) jsou použita adjektiva utvořená z činného participia zakončená na *-ící*. V příkladu (157) je atribut několikanásobný, jehož jednotlivé části jsou spojeny asyndeticky. V české větě poslednímu členu předchází souřadící spojka *a*. Konatelem participií je člen, na němž závisí. Žádné z participií neobsahuje doplnění, proto mohla být užitá v prepozici. Výpověď (157) obsahuje kromě tří atributivních participií rovněž minulé participium *huddled*, jež tvoří přechodník vyjadřující způsob realizace děje ve větě řídící.

(158) *At length naught was left of them but a strange people wandering secretly in the wild...* (Tolkien, 1999, p. 355)

Nakonec z nich nezůstalo nic než zvláštní lid tajně se toulající pustinou (Tolkien, 2003, str. 268).

(159) *...till suddenly his hand met what felt like a tiny ring of cold metal lying on the floor of the tunnel* (Tolkien, 1984, p. 74).

...až mu najednou přišlo pod ruku cosi, co mu připadalo jako drobný prstýnek z chladného kovu, ležící na podlaze tunelu (Tolkien, 2002, str. 64).

Užití deverbativního adjektiva zakončeného na *-ící* se neomezovalo pouze na překlad atributivního participia v prepozici, ačkoli bylo běžnější. Výpovědi (158) a (159) dokládají případ, kdy je participium doplněno dalšími větnými členy, a je tudíž umístěno za své řídicí substantivum. Rovněž v překladu je přívlástek shodný postponován z důvodu doplnění příslovečným určením.

V ukázce (158) je participium rozvito příslovečným určením způsobu a místa. V překladu je adverbiale modi umístěno mezi řídicí substantivum a přívlástek shodný realizovaný deverbativním adjektivem. V příkladu (159) stojí mezi atributem vyjádřeným participiem a řídicím podstatným jménem neshodný atribut.

(160) *And she gave him store of lembas, the waybread of the Elves, wrapped in leaves of silver...* (Tolkien, 1999, p. 240)

A dala mu zásobu lembasu, cestovního chleba elfů, zabaleného ve stříbřítých listech... (Tolkien, 2003, str. 185)

(161) *At first they had passed through hobbit-lands, a wide respectable country inhabited by decent folk...* (Tolkien, 1984, p. 39)

Napřed projížděli zemí hobitů, širokou solidní krajinou, obydlenou slušnými usedlíky... (Tolkien, 2002, str. 32)

Ve výpovědích (160) a (161) je atribut realizován minulým participiem, jemuž odpovídá verbum finitum v pasivu. Do češtiny jsou obě participia přeložena adjektivem utvořeným z n-ového participia odpovídajícího slovesa. Přídavná jména si zachovala doplnění, jimiž byla rozvita anglická participia.

Řídicí substantivum v ukázce (160) je rozvito přístavkem, který o něm dodává upřesňující informace. Participium je umístěno do pozice za přístavkem, a je tudíž odděleno od svého řídicího podstatného jména. Vzhledem k pasivnímu charakteru minulého participia není jeho konatel ve větě vyjádřen.

Rovněž příklad (161) obsahuje přístavek rozvíjející substantivum. Na rozdíl od předchozí ukázky však řídicím substantivem participia není člen před přístavkem, ale podstatné jméno tvořící jeho základ. Participium tak je připojeno přímo ke členu, na němž závisí. Agens participia je vyjádřen pomocí předložky *by* a spolu s atributem, jenž jej rozvíjí, tvoří jeho doplnění.

(162) *But in the morning when the storm was passed, Tuor came upon an Elf standing beside the walls of Vinyamar...* (Tolkien, 1999, p. 286)

Ráno, když bouře minula, narazil Tuor na elfa, který stál u zdí Vinyamaru... (Tolkien, 2003, str. 217)

(163) *The answer is not a kettle boiling over...* (Tolkien, 1984, p. 81)

Není to čajník, ze kterého utíká pára... (Tolkien, 2002, str. 70)

V překladu činného participia stojícího v postpozici v příkladech (162) a (163) se objevuje vedlejší věta přívlastková. Tento způsob se často objevoval v překladu Františka Vrby, v *Silmarillionu* pak spíše výjimečně. V ukázce (154) je adverbiale loci obligatorním doplněním participia, jelikož by věta při jeho vynechání ztrácela smysl. Ve výpovědi (155) je v participiu intransitivní frázové sloveso bez doplnění jiným větným členem. Vedlejší věta stojící v češtině na jeho místě obsahuje kromě podmětu také adverbiale loci, které je vyjádřeno vztahným zájmenem, jež odkazuje na řídicí substantivum.

(164) *Now word went swiftly among the Elves of Ossiriand that a great host of Dwarves bearing gear of war had come down out of the mountains and passed over Gelion at the Ford of Stones* (Tolkien, 1999, p. 282).

Mezi ossiriandskými elfy se rychle rozkřiklo, že z hor vyšlo velké vojsko trpaslíků ve válečné zbroji a u Kamenitého brodu překročilo Gelion (Tolkien, 2003, str. 214).

(165) *At that point there was once a bridge, leading to steep stairs that climbed up the right bank, and so to a road running towards Ravenhill* (Tolkien, 1984, p. 230).

V tom místě stával kdysi most, který vedl k příkrým schodům nahoru na pravý břeh, a tím i k silnici směrem k Havranímu vrchu (Tolkien, 2002, str. 205).

Při překladu ukázek (164) a (165), obsahujících atributivní participium, bylo toto sloveso zcela vynecháno. V příkladu (164) rozvíjí participium subjekt věty, jenž je tudíž zároveň jeho konatelem. Sloveso v participiu je tranzitivní, následované obligatorním doplněním objektem, který je v překladu užit jako neshodný atribut místo slovesa v participiu.

Ve výpovědi (165) se nachází dvě participia ve funkci přívlastku. První je následováno několikanásobným příslovečným určením místa, jehož první člen je rozvit vedlejší větou atributivní. Do češtiny je toto participium přeloženo vedlejší větou přívlastkovou, z níž bylo vynecháno verbum finitum obsažené v anglické atributivní větě. Druhé participium

rozvíjí substantivum ve funkci adverbiale loci. Samo je rovněž následováno příslovečným určením místa, jež tvoří v české větě přívlastek neshodný, který závisí na stejném substantivu jako participium v angličtině.

(166) *Now as he came near, it was tinged with a flickering sparkle of many colours at the surface, reflected and splintered from the wavering light of his torch* (Tolkien, 1984, p. 225).

Ted, když se Bilbo přiblížil, jiskřil a hrál na povrchu mnoha barvami, odrazem i rozptylem plápolajícího plamene hobitovy louče (Tolkien, 2002, str. 200).

Překlad ukázky (166) zahrnuje několik zcela odlišných způsobů, jak může být atributivní participium přeloženo. České souvětí se od anglického do značné míry liší. Význam obsažený ve spojení prvního participia a jeho řídicího substantiva je v češtině vyjádřen finitním tvarem slovesa věty hlavní *jiskřil*. Dvě souřadně spojená minulá participia jsou do češtiny přeložena pomocí deverbativních substantiv, jež zastávají funkci adverbiale modi. V překladu posledního participia je užito adjektivum utvořené pomocí sufixu *-ící*.

4.2. Participium ve funkci doplňku předmětu

Ve funkci doplnění předmětu se mohou objevit obě participia (jak přítomné, tak minulé), typická je jeho pozice za předmětem. Od postponovaného přívlastku se liší vztahem ke slovesu, který atribut nemá. Participium jako doplnění předmětu se vyskytuje po slovesech smyslového vnímání a několika dalších, jako jsou např. *keep, catch, leave* apod. (Dušková, 2006, str. 586n).

V případě sloves smyslového vnímání je i v češtině možnost nominalizace. K té se často užívá infinitiv nebo dějového adjektiva. Běžnější je však v češtině doplnění předmětu vyjádřené vedlejší větou uvozenou spojkou *jak* (Grepl, Karlík, 1989, str. 313).

V některých českých mluvnicích se s doplňkem jako větným členem neoperuje. Určuje se obvykle jako některé z příslovečných určení. Většinou to bývá příslovečné určení průvodních okolností (srov. Daneš, Hlavsa, Grepl, 1987, str. 168; Kakešová, 2011, str. 44).

Dle předpokladu se v překladech nejčastěji objevovala vedlejší věta uvozená spojkou *jak*. Dále oba překladatelé užívali infinitiv či deverbativní adjektivum. V obou zkoumaných dílech také stála na místě participia vedlejší věta atributivní. František Vrba opakovaně překládal participium ve funkci doplňku předmětu prostřednictvím vedlejší věty objektové uvedené jinou spojkou než *jak*.

(167) ...*and Lúthien found him mourning by Felagund* (Tolkien, 1999, p. 206).

...*a Lúthien ho našla, jak truchlí u Felagunda* (Tolkien, 2003, str. 160).

(168) *As he lay in bed he could hear Thorin still humming to himself in the best bedroom next to him...* (Tolkien, 1984, p. 36)

Když už ležel v posteli, slyšel Thorina, jak si v sousední parádní ložnici pořád pobroukává... (Tolkien, 2002, str. 28)

Participium v příkladech (167) a (168) zastává funkci doplňku předmětu. V češtině stojí na jeho místě vedlejší věta doplňková uvozená spojkou *jak*. Konatelem participia je objekt věty řídicí. I v české větě je agens participia členem věty hlavní. V ukázce (167) je participium následováno příslovečným určením místa. Participium ve výpovědi (168) vytváří rozsáhlou polovětnou konstrukci obsahující adverbiale loci, rozvitě shodným i neshodným atributem, a objekt.

(169) *And men saw his sails coming up out of the sunset...* (Tolkien, 1999, p. 323)

Lidé viděli, jak ze zapadajícího slunce připlouvají jeho plachty... (Tolkien, 2003, str. 245)

(170) *As they sang the hobbit felt the love of beautiful things made by hands and by cunning and by magic moving through him...* (Tolkien, 1984, p. 25)

Když tak zpívali, hobit pocítil, jak se v něm probouzí láska ke krásným věcem, vytvořeným rukama a zkušeností a kouzly... (Tolkien, 2002, str. 19)

V ukázkách (169) a (170) se participium nachází po objektu sloves smyslového vnímání. Obě participia jsou rozvíta příslovečným určením místa. Objekt ve výpovědi (170) je následován bohatou postmodifikací, jež obsahuje minulé participium ve funkci atributu následované několikanásobným vyjádřením konatele, který je uveden předložkou *by*.

Při překladu do češtiny byla ve zkoumaných souvětích zvolena vedlejší věta objektová, ačkoli by bylo možné umístit agens participií do věty řídicí v podobě objektu, jako tomu bylo u příkladů (167) a (168). Obě vedlejší věty jsou uvozeny spojkou *jak*, jež byla v překladech participia ve funkci doplňku předmětu nejčastěji uplatňována. Podmět věty vedlejší v souvětí (170) odpovídá objektu anglické věty.

(171) *This is a story of how a Baggins had an adventure and found himself doing and saying things altogether unexpected* (Tolkien, 1984, p. 14).

Náš příběh vypráví o tom, jak se jeden z Pytlíků do dobrodružství přece jen zapletl a shledal, že dělá a říká věci naprosto neočekávané (Tolkien, 2002, str. 7).

Při překladu několikanásobného participia ve funkci doplňku předmětu z výpovědi (171) byla rovněž užita vedlejší věta objektová. Od ukázek (169) a (170) se liší spojkou, jíž je uvozena. Objektem anglické věty je reflexivní zájmeno *himself*, agens participií a subjekt věty řídicí jsou tedy shodné. Obě participia jsou slovesy tranzitivními a jsou rozvíta stejným předmětem.

(172) *Thence he looked westward, and through the mist and rains that lay upon those hills he saw Talath Dirnen, the Guarded Plain, stretching between Sirion and Narog...* (Tolkien, 1999, p. 197)

Odtamtud pohlédł na západ a za mlhou a deštěm, které ležely na kopcích, spatřil Talath Dirnen, Střeženou pláň, jež se prostírala mezi Sirionem a Narogem... (Tolkien, 2003, str. 153)

(173) *They came scurrying round the corner in full cry, and found Goblin-cleaver, and Foe-hammer shining cold and bright right in their astonished eyes* (Tolkien, 1984, p. 73).

Přihnali se ze zákrutu se zuřivým pokřikem a střetli se se Skřetodrvem a Vrahomlatem, které jim studeně a oslnivě zářily do užaslých očí (Tolkien, 2002, str. 63).

Pro překlad participia ve funkci doplňku předmětu byla v příkladech (172) a (173) užitá vedlejší věta přívlastková. Souvětí (172) se skládá ze dvou vět hlavních, z nichž druhá obsahuje participium *stretching*, jež plní funkci doplňku předmětu vyjádřeného vlastním jménem. Mezi participiem a jeho řídicím substantivem stojí přístavek, obsahující překlad propria do angličtiny, potažmo češtiny. Participiální vazba obsahuje obligatorní pravovalenční doplnění příslovečným určením místa.

Souvětí (173) obsahuje dva –ingové tvary. První z nich je gerundium ve funkci příslovečného určení cíle, jež následuje po slovese pohybu *come*. Druhým –ingovým tvarem je participium rozvíjející několikanásobný objekt realizovaný dvěma proprii. Následováno je několikanásobným adverbiale modi a příslovečným určením místa. Tvar slovesa v české větě vedlejší vyjadřuje rod mužský neživotný, odpovídající slovu meč.

(174) *...and far off Gwindor saw them marching away over the steaming sands of Anfauglith* (Tolkien, 1999, p. 248).

...a Gwindor je v dálce spatřil pochodovat pryč přes pařící se písky Anfauglithu (Tolkien, 2003, str. 190).

(175) *That is why neither Bilbo, nor the dwarves, nor even Gandalf heard them coming* (Tolkien, 1984, p. 73).

Proto je ani Bilbo, ani trpaslíci, ba ani Gandalf vůbec neslyšeli blížít se (Tolkien, 2002, str. 63).

V obou zkoumaných dílech bylo participium ve funkci doplňku objektu opakovaně překládáno i pomocí infinitivu. Všechny výpovědi, jež byly přeloženy infinitivem, obsahovaly jako predikát výhradně slovesa smyslového vnímání, obzvláště slovesa *see* a *hear* (*vidět* a *slyšet*).

V ukázkách (174) a (175) je objekt realizován osobním zájmenem *them*. V české větě následuje infinitiv přímo po přísudku, zatímco objekt, vyjádřený osobním zájmenem *je*, je umístěn do tematické části věty. Subjekt výpovědi (175) je několikanásobný, obsahující tři členy, které jsou v poměru slučovacím. Užitá spojka sestává ze dvou částí *neither* a *nor*, přičemž druhá z nich se opakuje dvakrát. Rovněž v překladu je spojkou *ani* uvozen každý člen několikanásobného subjektu.

(176) ...*but he saw only the shadows blown from the east, and clouds swirling about the inaccessible peaks, and he heard only the wind hissing over the stones* (Tolkien, 1999, p. 273).

...*ale viděl jen stíny přiváté od východu a mraky ovíjející se kolem nedostupných štítů a slyšel pouze vítr hvízdát přes kamení* (Tolkien, 2003, str. 208).

(177) *But they came to that high point at morning, and looking backward they saw a white sun shining over the outstretched lands* (Tolkien, 1984, p. 276).

Ale teď dorazili k onomu nejvyššímu místu ráno, a když se ohlédli za sebe, viděli bílé slunce zářící na široký kraj (Tolkien, 2002, str. 247).

Oba překladatelé užívali pro překlad participia ve funkci doplňku předmětu také deverbativní adjektivum, ačkoli tento způsob patřil mezi méně četné. Příklad (176) obsahuje dvě věty hlavní, jejichž predikáty jsou slovesa smyslového vnímání.

Sloveso *see* je rozvito několikanásobným objektem, jehož obě části jsou následovány doplňkovým participiem. *Blown* je tvar minulého participia, který je do češtiny přeložen přídavným jménem utvořeným z t-ového participia. Předmět *clouds* je doplněn přítomným participiem, jež je přeloženo adjektivem zakončeným sufixem *-ící*.

Predikátem druhé věty hlavní je tranzitivní sloveso *hear*, jehož objekt je doplněn participiem přítomným. Na rozdíl od první věty hlavní zde bylo participium přeloženo pomocí infinitivu. Odlišný způsob překladu mohl být zvolen proto, aby autor předešel opakování slov tvořených stejným morfémem.

Výpověď (177) se skládá ze dvou vět hlavních, které jsou souřadně spojeny v poměru slučovacím, a jedné věty vedlejší, jejíž sloveso je v participiu. Bylo by možno ji nahradit vedlejší větou příslovečnou časovou. Druhá věta hlavní obsahuje participium ve funkci doplňku předmětu. Do češtiny je anglický přechodník *looking* přeložen vedlejší větou časovou. Na místě participia *shining* stojí v české větě adjektivum utvořené z přechodníku přítomného.

Mezi méně časté způsoby překladu se řadí varianta, v níž bylo sloveso původně v participiu zcela vynecháno. Ukázky (178) a (179) tuto možnost dokumentují.

(178) *...and seeing in a flare of lightning the body as it seemed of a slain maiden lying upon the mound of Finduilas he was stricken to the heart* (Tolkien, 1999, p. 262).

...a když viděl v zášlehu blesku na mohyle Finduilas tělo jakoby zabitě dívky, zasáhlo ho to až do srdce (Tolkien, 2003, str. 200).

(179) *And so at last they all came to the Last Homely House, and found its doors flung wide* (Tolkien, 1984, p. 58).

A tak konečně všichni dorazili k Poslednímu domácímu domu a našli jeho dveře dokořán (Tolkien, 2002. str. 49).

4.3. *Participium ve funkci přechodníku*

Čeština i angličtina umožňují tvorbu přechodníkových konstrukcí. Tyto konstrukce se určují jako doplněk podmětu nebo jako některý typ příslovečného určení – především adverbialie průvodních okolností. V češtině jsou přechodníkové konstrukce charakterizovány jako zastaralé. Používají se tedy především jako výrazný umělecký prostředek.

V angličtině může být přechodník utvořen od obou participií (přítomného i minulého). *Ing*-ové participium se chová obdobně jako český přechodník – rozlišuje současnost a předčasnost i opozici činného a trpného rodu. Oproti angličtině, kde je jeden tvar pro všechny osoby, rody i obě čísla, vyjadřují české přechodníky rozdíl mezi jednotným a množným číslem a v singuláru dále rod. V češtině se tvoří přechodník přítomný od nedokonavých sloves (vyjadřuje současnost) a přechodník minulý od dokonavých sloves (má význam předčasnosti).

Sám o sobě nevyjadřuje přechodník sémantický odstín žádného větného členu, ale v souvětích může díky sémantickým vztahům jednotlivých výrazů nabývat různých příslovečných významů – př. příčinný, účelový, podmínkový, apod. (Grepel, Karlík, 1989, str. 310n). Základním předpokladem pro utvoření přechodníku v češtině je shoda konatelů v řídící větě a větě kondenzované přechodníkovou konstrukcí. Pokud jsou konatelé různí, přechodník utvořit nelze.

Oproti češtině jsou možnosti použití přechodníků v angličtině větší. Není zde omezení týkající se stejných konatelů, přestože varianta, kdy se agens participia shoduje se subjektem věty řídící, je běžnější. Existuje i tzv. „dangling participle“, kde konatel není vyjádřený, ale neshoduje se s konatelem řídící věty. Konatel je většinou implikován kontextem, či je všeobecný. Používá se především v odborném stylu (Dušková, 2006, str. 585n). Další možností je tzv. „absolute participle“ – „*absolutní vazba participiální*“, kdy se konatel přechodníku liší od konatele v řídící větě a je vyjádřený. Užíván je rovněž především v odborném jazyce (Dušková, 2006, str. 585; Kakešová, 2011, str. 48).

4.3.1. Přechodník se stejným konatelem jako řídící věta

V Silmarillionu patřilo participium tvořící přechodníkovou konstrukci se shodným konatelem jako řídící věta mezi nejčastěji užívané nefinitní slovesné tvary. Množství vět, jež jej obsahují, je velké, proto výběr výpovědí pro výzkum představuje pouze malé procento příkladů, které toto dílo obsahuje. Podobně jako v situaci, kdy je zkoumaných vět příliš málo, tak i v případě, že se v díle nachází příkladů výrazně více, než je možné zahrnout do výzkumu, může docházet ke zkreslení závěrů, vycházejících z daného vzorku výpovědí.

Způsoby překladu participia jako přechodníku, jehož konatel je stejný jako subjekt věty řídící, se ve většině zkoumaných příkladů shodovaly v obou zkoumaných dílech. Dvě varianty dominovaly oběma překladům. Nefinitní slovesný tvar byl přeložen verbem finitem, jež tvořilo základ věty souřadně či podřadně spojené s původní větou řídící. Typ vedlejší věty závisel na kontextu souvětí, v němž se objevila. Zvláště v Silmarillionu bylo participium překládáno pomocí deverbativního adjektiva, které se v překladu Františka Vrby objevilo spíše výjimečně.

(180) *...and in his fate Lúthien was caught, and being immortal she shared in his mortality, and being free received his chain...* (Tolkien, 1999, p. 194)

...a do jeho sudby byla vtažena Lúthien; byla nesmrtelná a sdílela jeho smrtelnost, byla svobodná a přijala jeho pouta... (Tolkien, 2003, str. 150)

(181) *Then down he swooped straight through the arrow-storm, reckless in his rage, taking no heed to turn his scaly sides towards his foes, seeking only to set their town ablaze* (Tolkien, 1984, p. 235).

Pak se vrhl střemhlav dolů přímo skrz mračna šípů, nedbal ve své zběsilosti na nic, nedával si ani pozor, aby se k nepřátelům obracel svými obrněnými boky, a usiloval jenom o zapálení jejich města (Tolkien, 2002, str. 209n).

V ukázkách (180) a (181) je participium ve funkci přechodníku překládáno pomocí věty, jež je souřadně spojena s původní větou řídící. Souvětí (180) obsahuje dvě participia, která závisí na dvou větách hlavních v poměru slučovacím. Participia přítomná *being* tvoří sekundární verbonominální predikaci spolu s adjektivy *immortal* a *free*, jež je následují.

V češtině stojí na jejich místě verbonominální predikáty tvořící základ vět hlavních ve slučovacím poměru s původními větami řídicími. Spojka *a* je umístěna mezi věty, které byly v angličtině ve vztahu nadřazenosti – podřazenosti. Významově spolu vytváří kontrastující dvojice.

Souvětí (181) se skládá z věty hlavní a čtyř sekundárních predikací. První z nich neobsahuje sloveso, ale pouze nominální část verbonominálního predikátu. Další dvě jsou realizovány participiem, jehož konatel se shoduje se subjektem věty hlavní. Participium *taking* vyžaduje doplnění substantivem ve funkci objektu, jež tvoří spolu se slovesem významovou jednotu odpovídající tranzitivnímu verbu *consider*. Substantivum *heed* je následováno infinitivní predikací. Není tedy jasné, zda by měla být vnímána jako atributivní postmodifikace substantiva, nebo jako objekt slovesa, jako by tomu bylo při použití slovesa *consider*.

Překlad souvětí (181) obsahuje čtyři věty hlavní, jež jsou v poměru slučovacím, a jednu větu vedlejší, uvozenou spojkou *aby*. Věta vedlejší závisí na třetí větě hlavní a stojí na místě infinitivu z anglické věty. První dvě věty hlavní jsou spojeny asyndeticky, třetí spojkou *ani* a čtvrtá je uvozena spojkou *a*.

(182) *I do not know how long he kept on like this, hating to go on, not daring to stop...* (Tolkien, 1984, p. 76)

Nevím, jak dlouho takhle pokračoval, nenáviděl každý další krok, ale netroufal si zůstat stát... (Tolkien, 2002, str. 66)

Ve většině příkladů byly věty hlavní, jimiž bylo participium v přechodníku překládáno, v poměru slučovacím. Výjimku představuje ukázka (182), kde je poměr mezi druhou a třetí větou hlavní odporovací. Důvodem této odlišnosti může být fakt, že druhému participiu předchází záporná částice *not*.

(183) *But seeing the assault upon Tilion the Valar were in doubt, fearing what the malice and cunning of Morgoth might yet contrive against them* (Tolkien, 1999, p. 113).

Když však Valar viděli útok na Tiliona, zapochybovali a obávali se, jaké zlo a chytrosti ještě mohou od Morgotha čekat (Tolkien, 2003, str. 91).

(184) *Bilbo seeing what had happened and having nothing better to ask stuck to his question...* (Tolkien, 1984, p. 83)

Když Bilbo viděl, co se stalo, a když ho nenapadlo nic lepšího, trval na své otázce (Tolkien, 2002, str. 72).

Nejčastějším typem věty vedlejší užití pro překlad participia ve funkci přechodníku byla vedlejší věta příslovečná časová. Příklad (183) obsahuje dvě participia, z nichž jedno je umístěno před větu hlavní a druhé za ni. První je přeloženo vedlejší větou příslovečnou časovou uvozenou spojkou *když*. Na místě druhého stojí věta hlavní v poměru slučovacím s větou, jež byla v originálu doplněna participii. Předmět participia *fearing* je vyjádřen vedlejší větou objektovou jak v angličtině, tak v češtině.

Ve výpovědi (184) jsou obě participia spojena souřadně v poměru slučovacím. V pozici před nimi stojí subjekt věty hlavní, jenž je zároveň jejich konatelem. Jsou tedy vložena do věty hlavní. Obě participia rovněž obsahují doplnění tvořící další predikaci. Objekt participia *seeing* je vyjádřen vedlejší větou předmětnou. Infinitiv *to ask* rozvíjí adjektivum, jež tvoří postmodifikaci objektu druhého participia.

V češtině stojí na místě participií vedlejší věty příslovečné časové v poměru slučovacím. Mezi ně je vložena vedlejší věta objektová, závislá na první větě časové. Význam infinitivu je z české věty zcela vynechán, proto obsahuje české souvětí méně sloves než to anglické.

(185) *Therefore whenever Oromë departed, having at times other matters to heed, they halted and went forward no more, until he returned to guide them* (Tolkien, 1999, p. 51).

Kdykoli tedy Oromë odešel, protože se někdy musel věnovat jiným záležitostem, zastavili se a dál nešli, dokud se nevrátil, aby je vedl (Tolkien, 2003, str. 48).

(186) *They had very sharp eyes, and being the youngest of the dwarves by some fifty years they usually got these sort of jobs...* (Tolkien, 1984, p. 65)

Ti dva měli velmi bystré oči, a poněvadž byli mezi ostatními trpaslíky o nějakých padesát let mladší, dostávali obvykle takovýchle úkoly... (Tolkien, 2002, str. 56)

Vedle vedlejší věty časové se v překladu opakovaně objevovala vedlejší věta příslovečná příčinná. V příkladu (185) nezávisí participium na větě hlavní, jež jej

následuje, ale na větě příslovečné časové. Participiální predikace obsahuje obligatorní doplnění objektem, který je postmodifikován přívlastkem vyjádřeným infinitivem. Česká věta příslovečná příčinná obsahuje predikát složený z modálního slovesa a infinitivu, jenž odpovídá anglickému atributivnímu infinitivu. Uvozena je typickou spojkou vyjadřující příčinu – *protože*.

Ukázka (186) obsahuje dvě věty hlavní a participiální predikaci, jež je mezi ně vložena. Sloveso v participiu *by* v případě finitního tvaru tvořilo verbonominální predikát se superlativem adjektiva *young*. Česká věta vedlejší příslovečná příčinná obsahuje verbonominální predikát, jehož nominální část je realizována komparativem adjektiva *mladý*. Na rozhraní mezi první větou hlavní a větou vedlejší příslovečnou příčinnou je spojka souřadící *a*, jež spojuje obě věty hlavní, a podřadící spojka *poněvadž*, uvozující větu vedlejší.

(187) *And being torn in heart Finduilas became sorrowful; and she grew wan and silent* (Tolkien, 1999, p. 251).

A Finduilas v rozervanosti srdce zesmutněla, pobledla a byla zamlklá (Tolkien, 2003, str. 192).

(188) *Of course they soon came down after him, hooting and hallooing, and hunting among the trees* (Tolkien, 1984, p. 93).

Samozřejmě se brzy pustili za ním, s houkáním a pokřikováním, a pronásledovali ho mezi stromy (Tolkien, 2002, str. 81).

Příklady (187) a (188) představují méně četný způsob překladu, k němuž bylo použito deverbativní substantivum. Většinou se vyskytovalo v případě participiálních predikací, jež neobsahovaly žádné doplnění. Ukázka (187) však obsahuje trpné participium následované příslovečným určením místa. V české větě přesto stojí deverbativní substantivum následované neshodným přívlastkem, jenž nahrazuje původní adverbiale loci.

Výpověď (188) je typičtějším příkladem, jelikož ze tří přechodníkových konstrukcí realizovaných participiem jsou podstatným jménem slovesným přeložena pouze první dvě participia, zatímco třetí, jež je následováno příslovečným určením místa, je do češtiny přeloženo pomocí verba finita, které tvoří základ věty hlavní ve slučovací poměru s původní větou řídící.

(189) *Then Ar-Pharazon, being besotted, and walking under the shadow of death, for his span was drawing towards its end, hearkened to Sauron...* (Tolkien, 1999, p. 329)

Tedy Ar-Pharazon, obluzený a chodící pod stínem smrti, protože se jeho život chýlil ke konci, Saurona vyslechl... (Tolkien, 2003, str. 249)

Výpověď (189) reprezentuje typ překladu, který byl opakovaně využíván Stanislavou Pošustovou, avšak v překladu *Hobita* se téměř neobjevil. Věta hlavní je rozdělena vloženými participii a vedlejší větou příslovečnou příčinnou, které stojí mezi jejím subjektem a predikátem. Přítomné participium trpné bylo do češtiny přeloženo deverbativním adjektivem utvořeným z n-ového participia. Na místě participia *walking* stojí přídavné jméno slovesné zakončené na *-ící*. Vedlejší věta příslovečná příčinná, uvozená spojkou *for*, závisí na druhém z participií.

(190) *Forgetting all danger he stood on the ledge and hailed the dwarves, shouting and waving* (Tolkien, 1984, p. 201).

Zapomínaje na všechno nebezpečí, vylezl na římsu a svolával trpaslíky, křičel a mával rukama (Tolkien, 2002, str. 179).

(191) *Quickly, trembling lest the chance should fade, the dwarves rushed to the rock and pushed – in vain* (Tolkien, 1984, p. 202).

Trpaslíci, chvějíce se, aby nezmeškali poslední příležitost, se vrhli ke skále a opřeli se o ní – marně (Tolkien, 2002, str. 179).

V překladu Františka Vrby se vedle výše zmiňovaných způsobů překladu objevily rovněž příklady, kde byla užita přechodníková konstrukce nejen v angličtině, ale i v češtině. Ukázka (190) obsahuje tři participia ve funkci přechodníku, avšak v češtině je přechodník pouze na místě prvního z nich. Druhá dvě jsou přeložena slovesy ve finitním tvaru, jež tvoří základ vět hlavních.

Na rozdíl od angličtiny český přechodník vyjadřuje kategorie čísla a jmenného rodu. V obou překladech je užit přechodník přítomný, jejich konatelé se však liší v čísle, tudíž i tvar přechodníků je jiný.

Stavba českého překladu souvětí (191) do značné míry připomíná typickou anglickou konstrukci. Subjekt věty hlavní je umístěn na samý začátek souvětí a od zbytku věty je oddělen vloženým přechodníkem a vedlejší větou, která na něm závisí.

4.3.2. Přechodník s odlišným konatelem

Pokud se konatel participiální vazby liší od subjektu věty řídící, měl by většinou být vyjádřen. Zcela nepřípustné je zamlčení odlišného konatele, pokud kontext nenabízí možnosti jeho identifikace. Existuje však také několik výjimek, kdy vynechání odlišného konatele jako chyba vnímáno není. Podrobně jsou popsány například v *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Patří sem případy odborného stylu, kdy je implikovaným konatelem pisatel či adresát odborného textu. Dále také věty komentující styl promluvy, kde je konatelem rovněž autor výpovědi. Mezi výjimky se rovněž řadí případy, kdy je agens všeobecný nebo pokud je jím zájmeno *it*, spolu s větami, kde participiální vazba odkazuje na celou větu řídící (Quirk, 1985, str. 1121n).

Vzhledem ke specifičnosti absolutní participiální vazby a omezení participia s odlišným konatelem především na styl odborný není překvapivé, že ve zkoumaných dílech bylo nalezeno poměrně malé množství příkladů, které byly překládány velmi různorodě. Obě díla se v četnosti této konstrukce lišila, důvodem může být jejich odlišné zaměření. Zatímco *Hobit* nabídl k porovnání pouze tři výpovědi obsahující participium, jehož konatel se liší od subjektu věty řídící, v *Silmarillionu* bylo nalezeno množství příkladů, z něhož je možno vyvodit alespoň určité závěry o překladech této specifické vazby. Na rozdíl od předchozích kapitol tak bude většina rozebíraných souvětí pocházet právě z později jmenovaného díla.

Absolutní vazba participiální, v níž je odlišný konatel vyjádřen a tvoří součást participiální konstrukce, se v žádném z děl téměř nevyskytovala. Častější byly případy, kdy odlišný konatel vyjádřen nebyl a musel být čtenářem vyvozen z kontextu, přestože jak bylo výše řečeno, je tento způsob realizace vnímán jako chybný.

(192) *...a doubt now marred the joy of all the dwellers in Aman, dreading they knew not what evil that yet might come* (Tolkien, 1999, str. 75).

...kazila nyní radost všech obyvatel Amanu pochybnost, děs z neznámého zla, které ještě může přijít (Tolkien, 2003, str. 65).

(193) *But Eönwë answered that the right to the work of their father, which the sons of Fëanor formerly possessed, had now perished, because of their many and merciless deeds, being blinded by their oath...* (Tolkien, 1999, p. 303n)

Eönwë však odpověděl, že právo na dílo jejich otce, které dříve vlastnili Fëanorovi synové, nyní pro jejich mnohé nemilosrdné skutky v zaslepení přísahou zaniklo... (Tolkien, 2003, str. 229)

Ukázky (192) a (193) reprezentují jeden z mála způsobů překladu, který se objevil ve více než jednom zkoumaném souvětí. Sloveso v participiu bylo při překladu nahrazeno podstatným jménem slovesným. Zároveň došlo i ke změně celé stavby souvětí.

V příkladu (192) zastává substantivum *děs* funkci přístavku k subjektu věty řídicí. Vedlejší věta objektová rozvíjející participium *dreading* je v češtině nahrazena neslovesným vyjádřením, jež tvoří postmodifikaci podstatného jména *děs*. Význam verba finita nese adjektivum *neznámý*.

Agens participia ve výpovědi (193) odpovídá substantivní vazbě *the sons of Fëanor*, jež je subjektem vedlejší věty atributivní a na niž odkazuje posesivní zájmeno *their*, které se nachází jak ve větě nadřazené participiu, tak i v samotné participiální konstrukci. Participium vyjadřuje příčinu děje obsaženého v substantivu ve funkci příslovečného určení příčiny vedlejší věty předmětné. V češtině tvoří substantivum *zaslepení* součást vedlejší věty objektové, jelikož je neshodným atributem podstatného jména ve funkci adverbiale causae.

(194) *Themselves they named the Quendi, signifying those that speak with voices...* (Tolkien, 1999, str. 45)

Sami sobě říkali Quendi, totiž ti, kdo mluví hlasem... (Tolkien, 2003, str. 43)

(195) *Long Beren lay, and his spirit wandered upon the dark borders of death, knowing ever an anguish that pursued him from dream to dream* (Tolkien, 1999, str. 215).

Beren ležel dlouho a jeho duch se toulal na temné hranici smrti, ve stálé trýzni, která ho pronásledovala ze snu do snu (Tolkien, 2003, str. 166).

Ve výpovědích (194) a (195) bylo sloveso v participiu při překladu zcela vynecháno a zachováno bylo pouze jeho obligatorní doplnění. Konatelem participia v souvětí (194) je adverbiale modi věty řídicí *the Quendi*, jež participiu přímo předchází. V české větě zůstalo zachováno ukazovací zájmeno a vedlejší věta, jež tvoří přístavek substantiva v příslovečném určení způsobu.

Agens participia v příkladu (195) se shoduje se subjektem první věty hlavní, participium však závisí na druhé větě hlavní, jejíž subjekt je odlišný. V češtině bylo sloveso v participiu zcela vynecháno, zůstalo pouze obligatorní doplnění předmětem, jež ve větě zastává funkci adverbiale modi.

(196) *But when the sixth generation of Men after Bëor and Marach were not yet come to full manhood, it being then four hundred years and five and fifty since the coming of Fingolfin, the evil befell that he had long dreaded...* (Tolkien, 1999, str. 174)

Ale když dospívala šestá generace lidí po Bëorovi a Marachovi a uplynulo právě čtyři sta padesát pět let od Fingolfinova příchodu, přišlo zlo, jehož se dlouho děsil... (Tolkien, 2003, str. 136)

(197) *A nice pickle they were all in now: all neatly tied up in sacks, with three angry trolls (and two with burns and bashes to remember) sitting by them, arguing whether they should roast them slowly, or mince them fine and boil them, or just sit on them one by one and squash them into jelly...* (Tolkien, 1984, str. 48)

Ted' byli všichni v pěkné kaši: trpaslíci důkladně zavázaní v pytlicích a tři rozzuření zlobři (dva z nich navíc se spáleninami a pohmožděninami, na které se tak hned nezapomíná) seděli vedle nich a dohadovali se, jestli je mají pomalu opékat nebo je nadroboučko rozsekat a uvařit či si prostě na jednoho po druhém sednout a rozmačkat je tak na rosol... (Tolkien, 2002, str. 40)

Ukázky (196) a (197) představují příklady absolutní vazby participiální, jelikož odlišný konatel participia je vyjádřen a tvoří součást participiální konstrukce. V příkladu (196) je nositelem vlastnosti participiální vazby zájmeno *it*, stojící na jejím počátku. Participiální konstrukce specifikuje význam adverbiale loci obsaženého v řídicí větě, která je vedlejší větou časovou závislou na větě hlavní, jež je umístěna za participium.

Do češtiny je participium přeloženo finitním tvarem slovesa tvořícím základ věty souřadně spojené s původní větou řídicí. České souvětí se tedy skládá ze dvou vět příslovečných časových, jež závisí na větě hlavní, a vedlejší věty atributivní rozvíjející subjekt věty hlavní.

Ve výpovědi (197) stojí věta hlavní na začátku souvětí. Je zakončena dvojtečkou, což znamená, že následující část je výčtem specifikujícím situaci navozenou větou hlavní. První je participium minulé frázového slovesa *tie up*, jehož agens se shoduje se subjektem

věty, přesto je vyjádřený zájmenem *all*. Konatel dalších dvou particií se od podmětu věty hlavní liší. Vyjádřen je substantivní frází, uvozenou předložkou *with*, která je následována parentezí vyjadřující specifikaci konatele particií. V češtině jsou místo absolutní vazby participiální použity věty hlavní.

Žádný další způsob překladu se nevyskytl opakovaně, proto budou pro následující rozbor zvoleny takové příklady, které jsou syntakticky zajímavé či je v nich možno najít spojitost s typy překladu jiných participiálních konstrukcí.

(198) *It may be that the devil's cunning of his heart awoke, being for a moment eased of his pain by the sweet waters of Esgalduin...* (Tolkien, 1999, str. 218)

Možná, že mu v srdci procitla d'ábelská vychytralost, když ho sladké vody Esgalduiny na okamžik zprostily bolesti... (Tolkien, 2003, str. 169)

Odlišný *patiens participia* v příkladu (198) vyjádřen není, a dochází tedy k participiální konstrukci nazývané „*dangling participle*“, která je vnímána jako chybná. Trpné participium *being eased* je do češtiny přeloženo jako predikát vedlejší věty příslovečné časové. Konatel děje vyjádřeného participiem je v anglické větě uveden předložkou *by* typickou pro pasivní konstrukce. V češtině je subjektem vedlejší věty příslovečné časové.

(199) *Many of the Easterlings turned and fled, their hearts being filled with lies and fear...* (Tolkien, 1999, str. 228)

Mnoho Východňanů se obrátilo na útěk, srdce plná lži a strachu... (Tolkien, 2003, str. 176)

Výpověď (199) obsahuje absolutní participiální vazbu. Se subjektem věty hlavní ji spojuje posesivní zájmeno rozvíjející nositele vlastnosti vyjádřené participiem. Konatel ve větě není, jelikož je užito trpné participium *being filled*. V češtině bylo na místě participia použito adjektivum, z něhož by bylo možné utvořit sloveso se stejným významem, jaký má anglické *verbum* v participiu. Zastává funkci příslovečného určení průvodních okolností.

(200) *Ever it seemed to him as he went that he heard the cries of Finduilas, calling his name by wood and hill, and great was his anguish; but his heart being hot with the lies of Glaurung, and seeing ever in his mind the Orcs burning the house of Húrin or putting*

Morwen and Nienor to torment, he held on his way, and turned never aside (Tolkien, 1999, p. 256).

Cestou se mu pořád zdálo, že slyší výkřiky Finduilas, jak z lesa a z kopců volá jeho jméno, a byla to pro něho muka, ale srdce měl rozpálené Glaurungovými lžemi a v myslí stále viděl, jak skřeti podpalují Húrinův dům nebo mučí Morwen a Nienor, takže se držel své cesty a neodbočoval (Tolkien, 2003, str. 196).

Souvětí (200) je velmi bohaté na nefinitní slovesné tvary. Přechodníková konstrukce *his heart being hot with the lies of Glaurung* je příkladem vazby *absolute participle*, kdy se konatelé u participia a slovesa v nadřazené větě liší. Konatel řídicí věty je vyjádřený osobním zájmenem *he*. Podmětem participia je výraz *his heart*. V kontextu souvětí má tento přechodník sémantické zabarvení příslovečného určení příčiny (Kakešová, 2011, str. 53).

Absolutní participiální vazba je v poměru slučovací s dalším přechodníkem, jehož agens je však shodný se subjektem věty řídicí. V participiu je zde sloveso smyslového vnímání, jehož předmět je rozvit dalším participiem ve funkci doplňku objektu.

Do češtiny jsou první dvě rozebíraná participia přeložena finitními tvary slovesa, které tvoří základ věty hlavní, zatímco třetí participiální konstrukce byla nahrazena vedlejší větou objektovou. Poměr mezi slovesy je stejný jako v angličtině – slučovací. Rovněž významový vztah mezi participiálními konstrukcemi a větou řídicí zůstal v překladu zachován, ačkoli z vět závislých se staly větami na stejné úrovni. Původní věta nadřazená je v češtině uvozena spojkou *takže*, poslední věta hlavní je tedy ke dvěma větám nahrazujícím anglická participia v poměru důsledkovém.

5. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo srovnat použití nefinitních slovesných tvarů v angličtině a češtině. Pro výzkum byla vybrána dvě literární díla od téhož autora, jejichž české varianty však pochází od dvou různých překladatelů. Z obou zkoumaných knih byly vybrány typické ukázky sledovaného jevu. Kritériem pro výběr bylo jak užití jevu v angličtině, tak i způsob, jakým byl přeložen. V některých případech bylo množství ukázek limitováno malým výskytem jevu ve vybraném literárním díle (Kakešová, 2011, str. 56).

Do kapitol byly ukázky rozřazeny dle toho, jaký nefinitní slovesný tvar obsahují, a podle funkce, již verbum zastává. Po prozkoumání daného vzorku byly příklady zvoleny tak, aby reprezentovaly typické způsoby překladu. Pokud to bylo možné, byly zároveň rozebírány výpovědi z obou literárních děl. Do počáteční části kapitoly byly umístěny nejfrekventovanější varianty překladu, zatímco na závěr byly řazeny spíše ojedinělé způsoby, jež pomáhají dotvořit obraz o možnostech převodu dané konstrukce do odlišného jazykového kódu.

Použití infinitivu je v obou jazycích velmi rozmanité a časté, proto mu bylo věnováno více prostoru než zbývajícím dvěma nefinitním tvarům. Bylo možno zkoumat, zda bude při překladu preferován stejný typ vyjádření, jaký je použit v anglickém originálu, či zda bude upřednostněna jiná alternativa. Bylo prokázáno, že v případech, kde může český infinitiv zastávat stejnou funkci jako anglický, patřil mezi nejčastěji volené varianty překladu.

Funkce subjektu je typickým příkladem, kdy se infinitiv objevuje jak v originálu, tak i v překladu. Výraznější byla tato tendence v případě anglické vazby s anticipačním *it* v pozici podmětu věty, kde dochází k posunu infinitivu do rématické části věty. Díky volnějšímu slovosledu v češtině zůstává většinou infinitiv v překladu na stejném místě věty jako v originálu (Kakešová, 2011, str. 56).

Kromě subjektového infinitivu lze nalézt v češtině infinitiv rovněž ve funkci atributu, objektu a adverbiale. Z toho vyplývá, že i v překladech těchto konstrukcí byl infinitiv užíván. Pokud byl agens infinitivu shodný se subjektem věty řídící, uplatňoval se infinitiv i v překladu. V případě odlišného konatele byl infinitiv v češtině užíván pouze zřídka. Atributivní i objektový infinitiv byly pro překlad preferovány především Stanislavou

Pošustovou. V překladech Františka Vrby obvykle nebylo možné vysledovat žádnou dominantní variantu.

Pro překlad atributivního infinitivu byla vedle českého infinitivu rovněž užívána vedlejší věta přívlastková, případně jiný typ věty podřazené. František Vrba také ve větší míře přistupoval k uplatnění zcela odlišné stavby celého souvětí.

Objektový infinitiv byl v práci rozdělen do dvou podkapitol, které zohledňují jeho konatele. Důvodem byl výše zmíněný vliv na způsoby překladu. Díky tomu bylo možno získat podrobnější obraz toho, jak překladatelé řeší situace, kdy čeština nenabízí jedno ekvivalentní řešení.

V překladech předmětného infinitivu, jehož konatel se shoduje se subjektem věty řídicí, se vedle infinitivu objevovala také vedlejší věta předmětná, případně užití původního infinitivu jako verba finita ve funkci predikátu celé věty. Další varianty překladu bylo možno nalézt především v díle *Hobit*, jehož překladatelem je František Vrba.

Souvětí, v nichž se konatel infinitivu liší od subjektu věty řídicí, byla téměř výhradně převáděna do češtiny pomocí vedlejší věty předmětné. Spojkami uvozujícími vedlejší větu objektovou byly konjunkce *aby*, *že* a *jak*, z nichž první zmíněná byla užívána nejčastěji. Spojka *aby* se často objevovala při překladu souvětí se dvěma infinitivy. Vedlejší věta, již uvozuje, může zastávat pozici přímého i nepřímého předmětu.

Funkci adverbiale plní český infinitiv pouze po slovesech pohybu, zatímco anglický infinitiv má širší uplatnění, přestože nejčastěji se užívá pro vyjádření účelu. Toto omezení se samozřejmě projevilo na jeho překladu infinitivem. Nejčastěji byl adverbialní infinitiv překládán vedlejší větou příslovečnou, jejíž typ odpovídal funkci anglické nefinitní konstrukce. Například účelový infinitiv byl do češtiny převáděn téměř výhradně vedlejší větou účelovou, uvozenou spojkou *aby*.

Český infinitiv může tvořit součást přísudku ve spojení s finitním tvarem modálních nebo fázových sloves. Po sponovém slovese následuje spíše výjimečně, zvláště pak pokud je subjekt realizován infinitivem. Možnosti anglického infinitivu jsou bohatší o schopnost tvořit predikát ve spojení s určitými adjektivy a pasivy některých sloves.

Jednotlivé typy konstrukcí s přísudkovým infinitivem byly rozděleny do podkapitol pro lepší možnost porovnání překladu. Při zkoumání se ukázalo, že se jednotlivé konstrukce svými překlady opravdu do značné míry liší. Infinitiv po sponovém slovese *to be* byl často nahrazován predikátem složeným z modálního slovesa (nejčastěji verba *mít*) a infinitivu.

V překladech dalších konstrukcí se objevoval finitní tvar slovesa *zdát se* následovaný buď vedlejší větou podmínkou, nebo infinitivem. Dominantním způsobem překladu infinitivu po jiných sponových slovesech než *to be* v díle *Hobit* je spojení finitního tvaru plnovýznamového slovesa a modální částice, jež nese význam anglického sponového verba. Vedle výše zmíněných možností překladu se žádný další výrazněji neprosadil.

Zcela specifické pro angličtinu je užití infinitivu jako doplnění adjektiva. Vzhledem k faktu, že čeština tento typ konstrukce neumožňuje, byli překladatelé nuceni hledat alternativní způsoby, jak vyjádřit stejný význam. Nejčastěji se na místě infinitivu objevovaly různé typy vedlejších vět, jejichž funkce vyplývala ze způsobu překladu zbývající části věty řídicí. Zvláště v překladu Stanislavy Pošustové se pak objevovalo verbum finitum doplněné příslovečným určením způsobu, které neslo význam, jenž byl v originálu obsažen v rozvíjeném adjektivu. V obou dílech byly nalezeny i příklady, kde byl infinitiv užit jak v anglickém, tak českém jazyce. Funkce českého infinitivu byla dána překladem věty řídicí.

Na základě výše uvedených výsledků je možno říci, že v angličtině je rozsah uplatnění infinitivu větší než v češtině. Rovněž složitost a stylistická využitelnost konstrukcí, které infinitiv vytváří, je oproti češtině rozmanitější (Kakešová, 2011, str. 57). Ze zkoumaných výpovědí vyplývá, že v případě existence ekvivalentního nefinitního vyjádření bylo toto často užíváno pro překlad anglického infinitivu.

Z pohledu srovnání angličtiny a češtiny je gerundium velmi zajímavé, jelikož nemá v českém jazyce obdobu. Překvapivý byl rozdíl v četnosti užití gerundia mezi oběma zkoumanými díly. V případě subjektového a objektového gerundia a gerundia ve funkci doplnění adjektiva bylo v *Silmarillionu* nalezeno pouze několik příkladů, zatímco v *Hobitovi* patřily všechny gerundiální vazby mezi běžně užívané. Závěry o způsobech jejich překladu tak vycházely především z tendencí jednoho překladatele.

Vzhledem k úzkému vztahu s deverbativním substantivem, od kterého je někdy obtížné gerundium odlišit i z důvodu jeho postupného substantivizování, je hojným způsobem překladu gerundia právě podstatné jméno slovesného původu (Kakešová, 2011, str. 57). Tendence k užití deverbativního substantiva byla prominentní především u Stanislavy Pošustové. V překladech Františka Vrby bylo možno vysledovat více rovnocenných variant.

Ve funkcích, kde si v angličtině konkuruje gerundium a infinitiv a které může zastávat i český infinitiv, se objevoval překlad pomocí infinitivu. Nejčastěji bylo infinitivem

překládáno subjektové a objektové gerundium. Několik příkladů se vyskytlo i při překladu gerundií zastávajících ostatní funkce, jejich množství však bylo malé.

V případech, kdy je gerundium nějak rozvíto, je dalším častým překladem vedlejší věta odpovídající funkcí, již zastává, gerundiu. Příkladem určité pravidelnosti ve volbě způsobu překladu může být gerundium na pozici adverbiale, kde bývá užitá vedlejší věta odpovídající typu příslovečného určení vyjádřeného v angličtině gerundiem (Kakešová, 2011, str. 57).

V překladech substantivního i objektového gerundia převládalo deverbativní substantivum spolu s infinitivem. Vedlejší věty podmětné, popř. předmětné bylo užitó spíše výjimečně. Převládající způsob překladu zkoumaných výpovědí, v nichž gerundium zastávalo funkci atributu, byl u obou překladatelů odlišný. Zatímco Stanislava Pošustová nejčastěji užitá deverbativní substantivum ve funkci neshodného atributu, překladu Hobita dominovala vedlejší věta přívlastková. V překladech adverbálních gerundií a gerundia jako doplnění adjektiva se objevovaly dvě varianty: vedlejší věta a deverbativní substantivum; řidčeji také věta souřadná s původní větou řídící.

Funkcí, které zastává participium, není mnoho, ale jeho výskyt byl v obou zkoumaných dílech velmi četný. Ze všech zkoumaných nefinitních tvarů má participium nejbliže k finitnímu tvaru slovesa. Proto zastává ve větě jiné funkce než infinitiv a gerundium. Jedinou funkcí, v níž mohou být použity všechny tři nefinitní slovesné tvary, je přívlastek.

V případě participia ve funkci atributu je nejčastějším způsobem překladu deverbativní adjektivum utvořené z přičestí činného či trpného. Další varianty byly méně četné. Patří mezi ně především vedlejší věta přívlastková. Překlad přídavným jménem slovesným se objevoval i u participia ve funkci přechodníku, jehož konatel se shodoval se subjektem věty řídící. Patří však mezi méně četné varianty, jelikož přednost byla dávana vyjádření větnému. Na místě participiálního přechodníku se nacházely jak věty na stejné úrovni jako původní věta nadřazená, tak různé typy vět vedlejších, především vedlejší věty příslovečné.

Oproti přechodníku, který má stejného konatele jako řídící věta, nelze u absolutní participiální vazby vyzorovat jakoukoli pravidelnost ve způsobu překladu (Kakešová, 2011, str. 58). Tato vazba je jediná, u které nebylo možné ve zkoumaných textech nalézt množství ukázek, jež by bylo dostačující pro komparaci překladů. Ačkoli i participium ve funkci doplnku předmětu bylo překládáno různorodými způsoby, počet zkoumaných výpovědí byl větší, a bylo tak možné vyzorovat určité tendence při jeho překladu.

Nejčastěji se překladatelé uchýlovali k užití vedlejší věty uvozené spojkou *jak*, jež mohla být ve funkci objektu či příslovečného určení.

Z výsledků ukázek je možné vypozařovat, že čím neobvyklejší použití nefinitního slovesného tvaru, tím menší je pravděpodobnost, že by existoval obecný způsob jeho překladu (Kakešová, 2011, str. 58). U většiny zkoumaných jevů však byla nalezena jedna či dvě varianty, k nimž se překladatelé měli tendenci uchýlovat. Vždy, kdy český jazyk umožňoval užití stejného nefinitního slovesného tvaru, jenž by zastával shodnou funkci a měl rovnocenné stylové zabarvení, patřil tento mezi nejběžnější způsoby překladu.

Zároveň práce prokázala, že volba konkrétního způsobu překladu závisí i na preferencích konkrétního překladatele. Téměř u všech zkoumaných jevů bylo možné pozorovat rozdíly v tom, které varianty byly oběma překladateli upřednostňovány.

POUŽITÁ LITERATURA

CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010, 353 s. ISBN 978-80-246-1743-5.

DANEŠ, František; HLAVSA, Zdeněk; GREPL, Miroslav. *Mluvnice češtiny. 3, Skladba*. 1. vyd. Praha : Academia, 1987. 746 s.

DUŠKOVÁ, Libuše. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Vyd. 3., dotisk. Praha : Nakladatelství Academia, 2006. 673 s. ISBN 80-200-1413-6.

GREPL, Miroslav; KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny : cvičení a výklad*. Praha : ISV nakladatelství, 1999. 208 s. ISBN 80-85866-47-1.

GREPL, Miroslav; KARLÍK, Petr. *Skladba spisovné češtiny*. Vyd. 2. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1989. 477 s.

KAKEŠOVÁ, Věra. *Syntax českého překladu díla J. R. R. Tolkiena*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova.

KARLÍK, Petr, et al. *Příruční mluvnice češtiny. 2., opravené*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 80-7106-134-4.

LAMPRECHT, Arnošt. *Praslovanština. 1*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta, 1987.

POLDAUF, Ivan. Děj v infinitivu. *Slovo a slovesnost*. 1959, roč. 20, č. 3, s. 183-202. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=998>

QUIRK, Randolph, Sidney GREENBAUM, Geoffrey LEECH a Jan SVARTVIK. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman, c1985, 1779 s. ISBN 05-825-1734-6.

SKALIČKA, Vladimír. *Typ češtiny*. Vyd. 1. Praha : Slovanské nakladatelství, 1951. 97 s.

SVOBODA, Karel F. Mluvnická povaha infinitivu v současné spisovné češtině. *Slovo a slovesnost*. 1959, roč. 20, č. 3, s. 161-183. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=997>

ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba. 2*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1969. 574 s.

TOLKIEN, John Ronald Reuel. *Silmarillion*. 2. vyd. Praha : Mladá fronta, 2003. 352 s. ISBN 80-204-1077-5.

TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Silmarillion*. London : HarperCollinsPublishers, 1999. 443 s. ISBN 0-261-10273-7.

TOLKIEN, J.R.R. *The hobbit, or, There and back again*. 4th ed. Illustrated by the author. London: Unwin Paperbacks, 1984. ISBN 0-04-823188-6.

TOLKIEN, J. *Hobit, aneb, Cesta tam a zase zpátky*. Vyd. 3., (v Mladé frontě dotisk 1. vyd.). Překlad František Vrba. Praha: Mladá fronta, 2002, 256 s., [5] s. barev. obr. příl. ISBN 80-204-0506-2.

VEČERKA, R.: *Staroslověnština*. Praha : SPN, 1984.